

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

pärandtehnoloogia magistriõppekava

Mareli Rannap

**PAIKKONDLIKU RAHVARÕIVANÕUANDEKOJA
TEGEVUSPÕHIMÕTTED. SAAREMAA NÕUANDEKOJA NÄIDE**

magistritöö

Juhendaja: Ave Matsin, MA, rahvusliku tekstiili lektor

Kaitsmisele lubatud

(juhendaja allkiri)

Viljandi 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
UURIMISMETOODIKA	8
1. NÕUANDEKOJA LOOMISE JA TEGEVUSE LÄHTEKOHAD NING LÄHIRIIKIDE KOGEMUS	11
1.1. Programm „Rahvarõivas“	11
1.2. Rahvarõivaste komplekteerimine	12
1.3. Rahvarõivanõuande jagamine lähiriikides	14
1.3.1. Soome rahvusrõivakeskus	15
1.3.2. Läti rahvarõivakeskus SENĀ KLĒTS	16
1.3.3. Leedu rahvuskultuurikeskus	18
1.3.4. Rahvarõivad Norras	20
1.3.5. Rahvarõivad Rootsis	22
2. AJALOLINE ÜLEVAADE RAHVARÕIVASTE PROPAGEERIMISEST, VALMISTAMISEST JA NÕUSTAMISEST 20. SAJANDIL EESTIS	25
2.1. Esimesed uurijad	25
2.2. Eesti Kodutööstuse Edendamise keskselts	26
2.3. Propagandatöö	27
2.4. Rahvarõivaste kandmine ja valmistamine nõukogude ajal	29
2.5. Rahvakunstimeistrite koondise UKU ja Kunstifondi Tallinna Kombinaadi ARS tegevus rahvarõivaste valmistamisel	31
2.6. Üldlaulupeo büroo rahvarõivasektsiooni tegevus	33
2.7. Aeg pärast Eesti riigi iseseisvumist	34
2.8. Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidu alaliit MTÜ Rahvarõivas	35
3. ÜLEVAADE RAHVARÕIVANÕUSTAMISEST EESTIS	40

3.1.	Muuseumid.....	40
3.1.1.	Eesti Rahva Muuseum	41
3.1.2.	Saaremaa Muuseum.....	42
3.1.3.	Hiiumaa Muuseum.....	43
3.1.4.	Muhu Muuseum	44
3.1.5.	Harjumaa Muuseum.....	45
3.2.	Rahvarõivameistrid, kes tegutsevad käsitöökaupluses	46
3.2.1.	Viru käsitöö salong Rakveres – Kersti Loite	47
3.2.2.	Viljandi käsitöökoda – Riina Piir.....	48
3.3.	Rahvarõivameistrid, kes tegutsevad ateljeedes	49
3.3.1.	Rahvarõivaste valmistamise ateljee „Kaunis rahvarõivas“ - Silvi Allimann	50
3.3.2.	Rahvarõivaste valmistamise ateljee - Leela Ligi	51
3.4.	Analüüsiv kokkuvõte	51
4.	PAIKKONDLIKU RAHVARÕIVANÕUANDEKOJA TEGEVUSPÕHIMÕTTED. SAAREMAA NÕUANDEKOJA NÄIDE.....	55
4.1.	Paikkondliku nõuandekoja vajadus.....	55
4.2.	Rahvarõivanõuandekoja paiknemine	56
4.3.	Sihtgrupid ja nende ootused	59
4.4.	Tegevused paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas.....	63
4.4.1.	Põhitegevused paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas	64
4.4.2.	Kõrvaltegevused paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas.....	73
4.5.	Paikkondliku rahvarõivanõuandekoja töö juhtimine ja selle majandamine.....	79
	KOKKUVÕTE	82
	KASUTATUD KIRJANDUS.....	87
	LISAD.....	91
	Lisa 1 Kirjandus Saaremaa rahvarõivaste kohta.....	91
	Lisa 2 Saaremaa rahvarõivad erakogudes.....	96
	Lisa 3 Rahvarõivaste valmistajad Saaremaal.....	100
	Lisa 4 Karja kihelkonna rahvarõivaste üksikesemed muuseumides.....	102

Lisa 5 Karja kihelkonna mehe rahvarõivakomplekt 19. sajandist	214
Lisa 6 Rahvarõivakomplektide passid	232
Lisa 7 Karja kihelkonna rahvarõivaid tutvustav väiketrükis	234
Lisa 8 Fotokogu Karja kihelkonna rahvarõivaid kandvatest inimestest	277
Lisa 9 Taotlus paikkondliku rahvarõivanõuandekoja asutamiseks.....	286
Lisa 10 Teenuste hinnakiri Saaremaa rahvarõivanõuandekoja jaoks	287
SUMMARY	288
LIHTLITSENTS	294

SISSEJUHATUS

Sündisin ja kasvasin Tallinnas, kuid 2006. aastal kolisin Saaremaale, kus asutasin käsitöötooteid valmistava firma. Eraldatus, vaikne ümbrus, sõbralikud ja lihtsad saarlased ning see miski, mida on raske sõnadesse panna, sidusid mind saarega jäädavalt. Käies oma kaupa laatadel müümas, tekkis vajadus riietuda rahvarõivastesse. Nii jõudsin 2014. aasta jaanuaris rahvarõivaste valmistamise koolituse organiseerimiseni Saaremaal. Selle käigus selgus, et infot eri kihelkondade rahvarõivakomplektide kohta on raske kätte saada. Selleks, et endale vajaminev ülikond komplekteerida, tuleb teha päevade viisi tööd eri muuseumides. Kaks aastat uurimist andiski teadmise, et erinevates kogudes leidub rohkelt Saaremaa rahvarõivaste üksikosi. Kahjuks on vähesed neist leidnud tee trükistesse ja sealt edasi ka inimeste kasutusse.

Mul on juba varasemast ajast põhjalikud teadmisi käelise tegevusest ja koolituse käigus lisandus ka teoreetiline rahvarõivaste kohta käiv uurimistöö. Julguse teemaga edasi minna andsid tekkinud aluspõhi teadmistes ja kogunenud materjal. Leian, et inimestele tuleks tutvustada, millised Saaremaal kantud rahvarõivakomplektide üksikosad on muuseumides olemas. Vajalik oleks jagada teadmisi, kuidas neid omavahel sobitada ja kuidas ning milliste vahenditega neid tänapäeval valmistada. Puudub asutus, kus seda infot maakonnas kohapeal jagada.

Nõuandekoda on koht, kus antakse edasi teadmisi rahvarõivaste, nende kandmise ja valmistamise kohta. Lisaks Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) juures tegutsevale Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskusele Tartus ning Rahvarõiva Nõuandekoja koolituskeskusele Tallinnas oleks vaja väiksemaid, paikkondlikke nõuandekodasid. Kohalikust nõuandekojast saaks huviline esmase informatsiooni oma paikkonna rahvarõivaste kohta. Käesolevat magistritööd ajendasid mind kirjutama saarlaste suur huvi

oma saare rahvarõivaste vastu, üksikesemete rohkus muuseumides ja teadmiste puudus nende kohta.

Rahvarõivanõuannet anti Eestis 1930. aastate lõpus ERMi juures. Teises peatükis teen kokkuvõtte kuidas seda tookord ajakirjanduses kajastati. Tänapäeval tegutsevate rahvarõivanõuandekeskuste tööd on uurinud Jana Reidla (2017). Oma magistritöös on ta kirjeldanud ja analüüsinud ERMi juures tegutseva Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuse rahvarõivaste kohta antavat nõustamistööd. Rahvarõivaste üksikosadest komplektide kokkupanek on oluline teema nõuandekodade jaoks. Inna Raud ja Kersti Loite on kirjutanud oma uurimistööd (Raud 2014, Loite 2015) kindla piirkonna rahvarõivaste ja nende komplekteerimise kohta. Nende tööde alusel saab nimetada rahvarõivakomplekti koostamise meetodika.

Minu magistritöö **eesmärk** on paikkondliku rahvarõivanõuandekoja tegevuspõhimõtete väljatöötamine. Magistritöö **uurimisküsimused** on:

- 1) Milline on olnud rahvarõivaste kohta käiv nõustamistöö ning rahvarõivaste valmistamise ja kandmise reguleerimine 20. sajandi algusest tänapäevani?
- 2) Millega tegeletakse lähiriikide rahvarõivanõuandekeskustes ja mida on meil nende kogemustest üle võtta?
- 3) Millisena näevad rahvarõivanõuandekoda rahvarõivameistrid ja rahvarõivaste kandjad Eestis ning millised ootused neil nõuandekojale on?
- 4) Milline võiks olla rahvarõivanõuandekoja tegevusmudel?

Rahvarõivaste all pean silmas 19. sajandil Eestis kantud pidulikke talupojarõivaid (Viires 2007, lk 240) ja nende järgi tänapäeval tehtud koopiaid. Rahvarõivanõuandekeskus või -koda on institutsioon, mis kogub, valdab ja jagab huvilistele rahvarõiva kohta käivat informatsiooni.

Minu magistritöö koosneb neljast osast. Töö esimeses osas kirjeldan nõuandekoja loomise lähtekohti ja lähiriikide nõuandekeskuste kogemusi. Kasutan Rahvakultuuri keskuse programmi „Eesti Rahvarõivas 2017–2021“ (edaspidi programm „Rahvarõivas“) neid punkte, mis kirjeldavad paikkondlike nõuandekodade tekkimist ja toetamist. Koja

nõustamistegevuse jaoks seletan lahti rahvarõivaste üksikosadest ühtse tervikliku komplekti koostamise meetodika. Annan lühiülevaate Soome, Läti ja Leedu rahvarõivanõuandekeskustest, mida külastasin 2017.–2018. aastatel. Lisaks teen kirjeldava vaatluse alusel kokkuvõtte Norra ja Rootsi rahvarõivaste ajaloolistest muutustest. Töö teises osas annan ülevaate rahvarõivaste valmistamise reguleerimisest ja kandmisest Eestis 20. sajandi algusest tänapäevani. Sellele järgneb kolmas osa, kus analüüsin intervjuudele ja vaatlustele tuginedes rahvarõivanõuande praegust olukorda Eestis. Minu eesmärk oli kirjeldada rahvarõivaste kohta infot jagavate organisatsioonide tegevuspõhimõtteid, kuna ülevaatlik kirjeldus nende kohta puudub. Neljas osa on pühendatud järeldustele, milles pakun välja paikkondliku rahvarõivanõuandekoja tööpõhimõtted ja tööks vajalikud andmekogud ning materjalid. Neid analüüsidest teen ettepanekuid Saaremaa rahvarõivanõuandekoja mudeli välja töötamiseks. Lisades pakun välja vajalike meetodiliste materjalide näidised.

UURIMISMETOODIKA

Selles peatükis annan ülevaate uurimistöös kasutatavatest meetoditest ja valimitest. Kui ma oma uurimist alustasin, ei olnud Eestis peale ERMi Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuse ning Rahvarõiva Nõuandekoja koolituskeskuse ühtegi rahvarõivaste kohta käiva nõustamistööga tegelevat institutsiooni. Esmaste teadmiste saamiseks pöördusin ajalooarhiivide ja rahvarõivastega tegelevate keskuste poole lähiriikides. Lisauuringuid tehes leidsin Eestist mõne käsitööpoe ja rahvarõivameistreid, kes samasisulist tööd igapäevaselt teevad.

Rahvarõivanõuandekeskus on kindlale sihtgrupile suunatud institutsioon. Et teada saada nende, minule võõraste inimeste, arvamusi ja ootusi tulevastele nõuandekodadele, pöördusin sihtgruppi ühendava sotsiaalmeedia võrgustiku poole. Minu töö andmekogumiste meetoditeks on erinevad välitööd.

Käesolev magistritöö on kvalitatiivne uurimistöö, milles on uurimismeetoditena kasutatud kirjeldavat vaatlust, dialoogilist intervjuud fookusgruppide liikmetega ja avatud ning valikvastustega küsitlust. Dialoogiliste intervjuude käigus huvitasid mind fookusgruppide liikmete hoiakud, arvamused ja kogemused seoses rahvarõivaste ja nende kohta jagatava teabega. Huvipakkuvateks teemadeks olid veel rahvarõivaste valmistamine, koolitused ja nõuandmine rahvarõivaste kandmise ja kokkusobitamise kohta. Dialoogilist intervjuud kasutasin seetõttu, et mul oli vaja leida fookusgrupi liikmetega vaba vestluse vormis ühine probleemi mõistmine ja jõuda lahenduseni. See intervjuu liik aitab mõlemal osapoolel jõuda antud teema kompleksse mõistmiseni (Õunapuu 2014, lk 172). Intervjuusid alustasin üldisemate küsimuste esitamisest. Näiteks: „Kui kaua olete rahvarõivastega tegelenud?“ või „Kas annate huvilistele rahvarõivanõuandeid?“. Saadud vastuste järgi sain küsida täpsustavaid küsimusi ja liikuda lähtepunktidest edasi. Nii oli mul intervjuudele minnes

mõned kindlad ettevalmistatud küsimused, kuid enamik intervjuust tekkis kohapeal andmete analüüsimise tulemusena. Püüdsin vältida enda tähelepanu hajumist ja säilitada uutele ideedele avatud olekut.

Andmeid hakkasin analüüsima kohe intervjuu alguses, leides nii uusi aspekte ja saades sel moel küsimusteringi laiendada või esitada hoopis uusi küsimusi. Seega kasutasin põhjustatud teooriat (*grounded theory*), millele on omane intervjuu alguses uurimisteema kohta üldiste küsimuste esitamine ning uurija avatus uutele vaatenurkadele (Laherand 2008, lk 117). Intervjuudest saadud andmete lahtimõtestamisel sain aru, et pean laiema pildi saavutamiseks küsitama veel erinevat tüüpi rahvarõivastega tegelejaid. Põhistatud teooria puhul on andmekogumine ja selle analüüs põimunud (*ibid.*, lk 119).

Fookusgruppide liikmete valimiseks kasutasin ettekavatsetud valimit. Antud valimi puhul saab uurija osalejaid valides tugineda oma kogemustele ja teadmistele mingi kindla grupi kohta (*ibid.*, lk 143). Fookusgrupe oli kolm: muuseumiteadurid-nõustajad, rahvarõivanõustajad ja rahvarõivaste valmistamise organiseerijad ning rahvarõivaste valmistajad ja meistrid. Kasutasin just neid grupe kuna eeldasin, et nad on kõige pädevamad rahvarõivaste tundmise alal. Minu eesmärk oli leida gruppi kõige asjatundlikumad ja antud teemaga igapäevaselt tegelevad informandid. Kuna nad elavad ja tegutsevad kõik Eestimaa eri paigus, siis nad ei tundnud üksteist. Ideaalseks peetakse, kui fookusgrupi liikmed üksteist üldse ei tunne (*ibid.*, lk 173).

Kõigi kolme grupi liikmed leidsin ettekavatsetud valimi järgi. Muuseumides rahvarõivaid uurivatest teaduritest kuuluvad valimisse: Helgi Põllo Hiiumaa Muuseumist, Maret Soorsk Saaremaa Muuseumist, Mai Meriste Muhu Muuseumist ning Reet Piiri ja Ellen Värvi ERMist. Muuseumide valimisse lisandus ka Harjumaa Muuseum, kuna seal avati 2017. aasta maikuus Harjumaa Rahvarõivanõuandekoda. Rahvarõivavalmistajatest ja meistritest, kes töötavad käsitööpoes valisin fookusgruppi Kersti Loite Rakverest ja Riina Piiri Viljandist. Fookusgruppi, kus on meistrid, kes töötavad oma ateljees, valisin Silvi Allimanni Tallinnast ja Leela Ligi Saaremaalt.

Kui nõustajaid leida ning küsitleda oli lihtne, siis rahvarõivaste kandjateni pääsemine osutus raskemaks. Sellise fookusgrupiga saab korraga suhelda vaid neid koondavas sotsiaalmeedia võrgustikus. Valisin küsitluse läbiviimiseks suhtlusvõrgustiku *Facebooki* rühma „Rahvuslikud riided ja rahvariided“, kuhu kuulub üle 2000 ühiste huvidega liikme. Avatud ja valikvastustega küsimustiku, mille koostas *Google Doc* keskkonnas, laadisin grupi *Facebooki* seinale. Kuna mina neid inimesi ei tundnud ja küsimustele vastamine oli anonüümne, siis on selle grupi liikmed leitud juhuvalimi printsiibil. Küsimustikule vabatahtlik ja anonüümne vastamine tagas kõikidele grupi liikmetele võrdse võimaluse küsimustikus osaleda, mis teeb selle valimi juhuslikuks (Õunapuu 2014, lk 140). Küsimustikus osales 176 inimest, kellest 77 % (135 inimest) olid rahvarõivahuvilised, 18 % (31 inimest) olid rahvarõivavalmistajad ja meistrid ja 5 % (10 inimest) olid muuseumi töötajad või etnograafid. Kuna mind huvitasid just rahvarõivaste kandjate ja tarbijate ning valmistajate vastused, siis eemaldas küsitlusest muuseumitöötajate ja etnograafide omad.

Kirjeldavad vaatlused ja dialoogilised intervjuud viisin läbi lähiriikide rahvarõivanõuandekeskustes: Jyväskylä (Soome Vabariik), Riias (Läti Vabariik) ja Vilniuses (Leedu Vabariik). Küllastasin neid, et teada saada, millistena on keskused nendes riikides juba aastaid toiminud. Mind huvitasid keskuste sihtgrupid, tööpõhimõtted ja nende rahastusallikad. Kaudse vaatluse viisin läbi Norra ja Rootsi rahvarõivaid tutvustavatel veebilehtedel. Laiema tausta saamiseks kasutasin K. Loite välitöödel tehtud intervjuusid Anna-Karin Jobs Arnbergi ja Kari Ann Pederseniga (Loite 2014).

Valitud meetodid võimaldasid leida erinevaid lähenemisviise rahvarõivanõuandekodadele. Kasutasin nii intervjuusid, küsitlusi kui ka vaatlust, et aru saada, kas nõuandekoda ja selle vajalikkust mõistetakse üheselt või on erinevaid arusaamu nõuandjate ja nõuvajate vahel. Oma uurimistöökäigus küllastasin nii Eestis kui ka lähiriikides kuute muuseumi, nelja käsitööpoodi ja kahte ateljeed, kus rahvarõivanõuandeid jagatakse. Viisin läbi intervjuud 14 inimesega ja sain 166 inimese vastused oma küsitlusele. Need andmed annavad minu uurimistööle sisendi rahvarõivanõuande jagamise praegusest olukorrast ja tulevikuootusest.

1. NÕUANDEKOJA LOOMISE JA TEGEVUSE LÄHTEKOHAD NING LÄHIRIIKIDE KOGEMUS

Selles peatükis toetun rahvarõivanõuandekodasid puudutavatele punktidele programmis „Rahvarõivas“. Teen kokkuvõtte K. Loite, I. Raua ja R. Piiri seisukohtadest rahvarõivakomplektide koostamise kohta. Kirjeldan külastatud nõuandekeskusi lähiriikides ja vaatlen, millist kogemust nende eeskujul meie nõuandekodade loomisel kasutada.

1.1. Programm „Rahvarõivas“

Eesti Rahvakunsti- ja Käsitöoliidu (edaspidi ERKL) alaliit MTÜ Rahvarõivas on aastaid soovinud kaasa aidata Eesti rahvarõivaste valmistamise ja kandmise traditsiooni kui vaimse kultuuripärandi väärtustamisele, hoidmisele ja tutvustamisele. Eri kogukondadel on suurenenud huvi osaleda koolitustel, kus saaks ise õppida rahvarõivaid valmistama. (Programm... 2016, lk 3) Viimastel aastatel on nii nende kui ka Rahvakultuuri keskuse korraldatud rahvarõivaste valmistamise kaheaastaseid koolitusi toimunud Tallinnas, Jänedal, Tõstamaal, Tartus, Saaremaal, Laulasmaal ja Raplas. Kursuslaste erinev päritolu, paikkondlike muuseumide puudumine või sealsete museaalide vähesus on teinud rahvarõivaste kohta käiva info kättesaamise keeruliseks. See on tinginud vajaduse leida kohalik usaldusväärne informatsioon rahvarõivaste valmistamise ja nende kandmise kohta. Programmi „Rahvarõivas“ esimene, viie aastane, periood andis teadmise, et oleme Eestis jõudnud sinnamaale, kus aeg on küps laiahaardeliseks rahvarõivaste tutvustamiseks ning maakondlike rahvarõivanõuandekodade rajamiseks. (*ibid.*, lk 3) Vajaduse nõuandekodade järele on tinginud inimeste suurenenud huvi rahvarõivaste ja oma identiteedi vastu. Oleme seisus, kus infot rahvarõivaste kohta pole kohapeal paikkondlikult koondatud ning teave pole kergelt kättesaadav. Eestis puudub vajalik ajalooline taust ja samasuguste kodade kogemus.

Kõige selle põhjal võib öelda, et praegu ei ole meil aluspõhja, millele nõuandekodade loomisel toetuda. Ühiskondlik vajadus on loonud tausta uurida rahvarõivanõuandekoda kui teatud alal nõuandvat institutsiooni. Rahvarõivanõuandekoda ei ole tavaline infokeskus ega suunatud tulu teenimisele. See on teatud sihtmärgipärase ja järjekindla tegevusega asutus, mis toetub oma tegevuses muuseumides olevale rahvakunstile ja etnograafide uuringutele. Sellised nõuandekojad ootavad rajamist ja sisu ning teadmistega täitmist. Ütleb ka programm „Rahvarõivas“: „Töötavad ja tekkivad paikkondlikud nõuandekojad vajavad süsteemset välja arendamist ja toetust“ (*ibid.*, lk 7). Oma magistritööga soovin leida vastuse küsimusele, millised peaksid olema need kojad, mis tekivad või mida Eestis välja arendama asutakse. Rahvakultuuri keskuse koostöökogu on välja pakkunud, et nõuandekojaks saada soovija peab täitma järgmisi tingimusi: koja loomiseks on vaja kompetentset nõustajat ja kindlat ruumi koos vajaliku näidismaterjaliga. Oluliseks peetakse ka meetodiliste materjalide, näidiste ja ajalooliste esemete kirjelduste olemasolu. (*ibid.*, lk 9)

1.2. Rahvarõivaste komplekteerimine

Tänapäeval kantavate rahvarõivaste aluseks on muuseumide kogudes olevad esemed. Need on aga tihti kogutud üksikesemetena ja seetõttu on sobivate komplektide koostamine raske. Viimase saja aasta jooksul on sellesse suhtunud erinevalt. 1937. aasta artiklis „Rahvarõivas teeb naise kauniks“ vahendas Ferdinand Linnus Helmi Kurriku mõtteid 1938. aastal ilmuva rahvarõivakäsiraamatu koostamise kohta. Nimelt pidi tulevase käsiraamatu üks peamisi ülesandeid olema rahvarõivaste ülikondade kihelkondlik rekonstrueerimine. Oluliseks peeti ka üksikosade kuulumist samasse ajajärku. (Linnus 1937, lk 7)

Sama aasta sügisel avaldas oma arvamuse põhimõtetest, mille järgi tuleb juhinduda rahvarõivaste valmistamisel, Tiiu Kadak. Tema arvamusel tuli rahvarõivad valmistada sellised, nagu need vanasti olid. Et väärida oma nime, ei tohtinud neid muuta ega ümber teha kandja maiste järgi. Rahvarõivad valmistati mitte meeldivuse, vaid oma päritolu järgi. Kuna muuseumis olevad eeskujud on piduriided, siis soovitas ta neid valmistada pidupäevadel kandmiseks. (Kadak 1937, lk 4)

Nõukogude ajal tugineti rahvarõivakostüümide komplekteerimisel H. Kurriku 1938. aastal välja antud raamatule „Eesti rahvarõivad“ ja 1957. aastal H. Moora toimetamisel ilmunud käsiraamatule „Eesti rahvarõivad“. See tendents muutis vähesed trükisõnas kajastatud kostüümid valdavaks. Nõukogude ajal määrati kindlad komplektid, mida esinemiskollektiivid kanda võisid. Igor Tõnurist, kes aastatel 1970–1990 oli üldlaulupeo büroo rahvarõivasektsiooni liige ja hiljem esimees, püüdis oma nõuandva tegevusega muuta laulu- ja tantsupeol osalevate kollektiivide kostüüme mitmekesisemaks. Ta soovitas lisada komplektidele erinevaid põllesid, pükse või veste. (Loite 2016, lk 162)

Samal teemal on kirjutanud ajakirjas *Studia Vernacula* Kersti Loite. Ta on oma artiklis „Rahvarõivaste komplekteerimise poliitiline kunst“ (Loite 2015) võtnud eesmärgiks vaadelda lähemalt, mille alusel on 20. sajandi algusest, kui rahvarõivaste kandmine vähenes, koostatud rahvarõivakomplekte ning mida on üksikesemete kokkusobitamisel oluliseks peetud. Uurimistöö põhineb kolmel rahvarõivaste kohta kirjutatud teosel, kuid vaatluse all on ka teisi trükiseid ja perioodikat, mis Eestis nendele raamatutele eelnenud ja järgnenud perioodil on ilmunud. K. Loite on oma uurimistulemused kokku võtnud järgmiselt: „Vaatomata sellele, et rahvarõivaste valik muuseumide fondides on suur, piirduvad rahvarõivakandjate eelistused enamjaolt vaid trükisõnas avaldatud rahvarõivakomplektidega. Muude tegurite kõrval on just see oluliselt mõjutanud kaasaegset rahvarõivaste kandmist ühenäolise ja vormirõivalikuna”. (*ibid.*, lk 60) Oma artiklis jõuab ta tõdemuseni, et igal rahvarõivavalmistajal tuleb muuseumis uurida põhjalikult enda- ja naaberkihelkonna komplekte, et nende põhjal õiged järeldused teha. Leian, et see ei ole igale huvilisele jõukohane ning ta vajaks nõustaja abi.

Inna Raud on oma magistritöös „Vändra kihelkonna naiste traditsioonilised rahvarõivad: komplektide koostamine ja valmistamine tänapäeval“ leidnud, et paljud Vändra kihelkonnas rahvakultuuriga tegelevad kollektiivid ei pea enda kodukihelkonna rõivakomplekte atraktiivseteks. Nad ei soovi olla sarnased teistega või soovivad raha kokkuhoiu tõttu kasutada ära juba olemasolevaid komplekte. I. Raud töötas oma magistritöös välja meetodika, kuidas tänapäeval peaks rahvarõivakomplekti kokku panema. Ta jagas museaalid nelja ajajärgu, päritolukoha ja kandmistraditsiooni (staatus, olukorra tähtsus ja aastaaeg) järgi. Andmete analüüsimisel kasutas esemete legende, fikseeritud daatumeid ja

muud täpsustavat informatsiooni. Nii sai ta ajateljel ühel sirgel olevatest esemetest komplekte koostada. Kui ühest kihelkonnast ei olnud säilinud tervet komplekti, võttis ta need „laenuks“ kõrvalt kihelkondadest. (Raud 2014, lk 5–14)

Nõustajal, kes ühe kindla kihelkonna rahvarõivakomplekti koostama hakkab, peavad olema laialdased teadmised rahvarõivastest ja nende arengust. Reet Piiri arvates peab ta tundma ajalugu ja olema lugenud piirkonna rahvarõivaste kohta käivaid kirjalikke materjale. „Tänapäeval peab nõustaja kõik teadmised lihtsalt pähe õppima, sest puudub võimalus käia välitöödel“ (Intervjuu Piiri 2017).

Ülaltoodu põhjal võib väita, et ühe konkreetse kihelkonna rahvarõivakomplekti kokkupanemisel peab järgima järgmisi reegleid:

1. Esemed peavad olema pärit soovitatavalt ühest külast või talust; kõige parem, kui üksikesemed on kuulunud ühele inimesele. Kui see pole võimalik, siis tuleb esemete kuuluvust laiendada.
2. Esemed peavad olema pärit ühest kihelkonnast või selle naaberkihelkonnast.
3. Esemed peavad olema pärit ühest ajajärgust.
4. Esemed peavad olema kuulunud ühe sotsiaalse grupi indiviidile (neiu, abielunaine) või olema mingi kindla olukorraga seotud (tööriided, pulmariided, leinariided, talveriided).
5. Kasutada tuleb kirjalikke teateid, fotodel ja kunstiteostel kujutatut.

1.3. Rahvarõivanõuande jagamine lähiriikides

Eestis tegutseva kahe rahvarõivanõuandekeskuse tööpõhimõtete erinevus ning väiksemate paikkondlike nõustamiskodade puudus tingis vajaduse saada kogemusi lähiriikidest. Uuritavad keskused leidsin Soomest – *Suomen kansallispukukeskus*, Lätist – *National Costume Center SENĀ KLĒTS* ja Leedust – *Lietuvos Nacionalinis Kultūros Centras*. Pärast nende keskuste külastamist tegin kaudseid vaatlusi Norra ja Rootsi rahvarõivapoliitika kohta interneti vahendusel ning lugesin K. Loite välitöödel tehtud intervjuusid nende riikide rahvarõivaspetsialistidega.

1.3.1. Soome rahvusrõivakeskus

Soomlased nimetavad rahvarõivasteks (*kansanpuku*) neid riideid, mis olid 19. sajandi talupoja tüüpilised peoriided ja on nüüd hoiul muuseumides. Hiljem nende järgi rekonstrueeritud või koopiana valmistatud rõivaid nimetatakse rahvusrõivasteks (*kansallispuku*). Koos rahvakultuurikollektiivide uue tulekuga 19. sajandi lõpul algas suurem huvi rahvusrõivaste vastu. See oli osa rahvusromantikast, soomlaseks olemisest ja rahvusliku käsitöö ihalusest. Mõjutusi rahvuslike kostüümide kasutamise edendamiseks saadi Põhjamaadest ja Kesk-Euroopast, kus rahvarõivaste harrastus oli alanud juba varem. (Hänninen 1999, lk 6)

Soome rahvusrõivanõuandekeskus alustas tööd 1979. aastal Helsingis. Tosin aastat hiljem viidi see üle Jyväskylä linna ja 2000. aastast asub keskus Soome käsitöömuuseumi ruumides. Nõuandekojas valmistatakse rahvusrõivaid, antakse igakülgset informatsiooni rahvusrõivaste ja nende kandmise kohta. Korraldatakse näitusi, teabepäevi ja ekskursioone naaberriikide muuseumidesse. Juhitakse rahvusrõivaga seotud teave edasiandmist, sealhulgas populariseeritakse rahvusrõiva kandmist nii pidudel kui ka igapäevaselt.

Nõuandekeskusega koos loodi ka Rahvusrõivanõukogu (*Kansallispukuraati*). 12-liikmeline nõukogu tegutseb rahvusrõivaste eksperdina ja uute komplektide koostajana (Kansallispuvut...2018). Uusi rahvusrõivakomplekte koostatakse nõukokku tulnud tellimuste alusel. Uurimistöö jaoks moodustatakse komisjoni antud kihelkonna ajalugu ja rahvusrõivaid kõige paremini tundvatest inimestest. Uurimistööd alustatakse komplekti jaoks üksikosade leidmisega muuseumide arhiividest ja kogudest. Kui mõnda eset antud kihelkonnast säilinud ei ole, pöördatakse naaberkihelkonna poole ja „laenatakse“ esemeid sealt. Uurimise käigus vaadatakse üle ka kõik kättesaadavad fotod, joonised, maalid ja kirjalikud materjalid, mida on säilinud alates 1800. aastatest. (Loite 2014) Kui komplekteerimistöö on tehtud valmistatakse kolm ühesugust komplekti, millest ühe saab komplekti tellija, teise rahvusrõivanõuandekeskus ja kolmanda valmistaja. Valikuvõimaluse säilimiseks valmistatakse rahvusrõiva kandjatele museaalide olemasolul mitu erinevat üksikeset. Komplekti juurde valmib põhjalik, võimalikult väikese tõlgendamisvaruga juhend, mida hiljem koos vajaminevate kangamaterjalidega osta saab. Inimene, kes soovib

antud komplekti endale valmistada, peab lähtuma kõikidest reeglitest ja ettekirjutustest nii valmistamise kui ka kandmise juures.

Soomes on 20. sajandi algusest koostatud 339 rahvusrõiva näidiskomplekti, millest 272 on naiste ja 67 meeste omad. Enamus komplekte on kokku pandud enne Soome rahvusrõivanõuandekeskuse ja Rahvusrõivanõukogu loomist. Nendest 103 on *Kansallispukuraati* poolt hiljem heaks kiidetud. *Kansallispukuraati* ise on 39 tegevusaasta jooksul jõudnud komplekteerida 20 komplekti (Intervjuu Pihlhjerta 2017). Need kõik on kindlate reeglitega tüüpkomplektid, mille puhul kandjale või nende valmistajale valikuvõimalusi jäetud ei ole.

Omamoodi teabe andjateks ja nõustajateks on ka kolmeaastased rahvusrõiva valmistamise koolitused. Oluliseks peetakse, et koolitusi viivad läbi õppejõud, kes tunnevad rahvusriideid ja nende ajaloolist arengut süvitsi. Õppejõudude omavahelist koostööd ja üksteise nõustamist peetakse elementaarseks. (Intervjuu Pihlhjerta 2017) Koolitus algab sissejuhatava loenguga rahvusrõivaste kihelkondlikest eripäradest. Silmaringi avardamiseks ja tausta loomiseks selgitatakse üksikesemete kandmisviise nii Soomes kui ka lähiriikides. Koolitavad valmistavad rahvusrõivad, valides esemed ja õpetused *Kansallispukuraati* poolt kokkupandud tüüpkomplektide hulgast.

Soomes on ka veel teine rahvusrõivanõuandekeskus – Soome rootslaste rahvusrõivaühing *Brage*, mis alustas tegevust 1906. aastal Helsingis. *Brage* rahvusrõivakomitee kutsuti ellu 1909.–1910. aastal ja on praeguseks saanud *Kansallispukuraati* liikmeks. *Brage* keskuses asub muuseum, arhiiv ja kauplus. Müügil on rahvusrõivaste valmistamiseks vajalikud materjalid ja jagatakse üksikasjalikku teavet rahvusrõivaste valmistamise kohta. Rahvusrõivaste komplekte on võimalik nii tellida kui ka laenutada. (Brage 2018)

1.3.2. Läti rahvarõivakeskus *SENĀ KLĒTS*

Lätlased jagavad oma rahvarõivad kahte ajajärku: arheoloogilised ja etnograafilised rõivad. Viimaseid kanti 18.–19. sajandil. Praegu on Läti rahvarõivaste rikkalik pärand tulevaste

põlvede jaoks hoiul rahvarõivakeskuses *Senā Klēts*, mis asub Riia vanalinnas. (Story...2018) Aastatega on ruume laiendatud ja nüüd on lisaks rahvarõivaste näitusesaalile ja rahvusliku käsitöö poele lisandunud rahvarõivameistrite tööruumid ja suurenenud poe müügiplind.

Keskuse asutas eraalgatusena 1991. aastal etnograaf Marute Grasmane. Sellest ajast alates on keskkuses tehtud palju teaduslikke uuringuid, et teada saada, kuidas rahvarõivaid kanda ja tänapäeval valmistada. (*ibid.*) M. Grasmane eestvõttel on keskkusesse koondatud Läti suurim rahvarõivakogu. 70 rõivakomplekti hulgas on välja pandud eri ajastute ülikondi, näha võib nii keskajast pärit rõivaid, vanu annetatud esemeid, kui ka uusi rahvarõivaste komplekte. Näitusega, mida pidevalt jõudumööda täiendatakse, on käidud ringreisidel Lätis ja välismaal (Intervjuu Jakobsone 2017).

Keskus pakub nii üksikesemete kui ka tervete rahvarõivakomplektide tellimise või ostmise võimalusi. Komplekti koostamine algab tellija soovi väljaselgitamisest. Ülikond komplekteeritakse rahvarõivaste kohta kirjutatud raamatute, trükiste ja teadmiste põhjal (Intervjuu Jakobsone 2017). Pikaajalised kogemused ja aastate jooksul kogunenud metoodiline materjal aitab nõustajaid nende töös. Tellimusi täidavad käsitöölised, kes enamasti teevad seda põhitöö kõrvalt. Keskuse suund hoida kvaliteeti ja teha rahvarõivaid, mis on õigesti komplekteeritud ning valmistatud võimalikult originaalilähedastena, tõstab lõpphinda. See omakorda on jätnud klientideks vaid eratellijad. Kollektiividele valmistatakse esinemisrõivaid tavaliselt väiksemates nõuandekodades Kurzemes, Liepajas ja mujal. Seoses Läti riigi juubeliaastaga¹ on juurde tulnud nii tellijaid, kui ka valmistajaid. Erilisele aastale kohaselt on üle riigi korraldatud tasuta kursusi rahvarõivahuvilistele. Seal saab endale ühe komplekti valmistada, kuid väiksemaid teemakursusi, kus näiteks saab särgi õmmelda, korraldatakse pidevalt.

¹ Läti riik saab saja-aastaseks 18. novembril 2018. aastal.

1.3.3. Leedu rahvuskultuurikeskus

Rahvarõivasteks nimetavad leedulased 18.–19.sajandil kantud talurahva pidulikke rõivaid. Nende riietega tööd ei tehtud, vaid kanti kas pulmas, kodu- või külapidudel, aga ka kirikus. Leedu rahvuskultuurikeskus *Lietuvos Nacionalinis Kulturos Centras* asub Vilniuse kesklinnas. Seal tegeletakse nii folkloori, rahvamuusika, -tantsu, rahvusliku käsitöö kui ka rahvarõivastega. (About us, 2018) Rahvarõivaste valmistamise koordineerimise ja nende kohta info jagamisega tegeleb keskus rahvarõivadisainer Danuté Keturakiené. Viimase 25 aasta jooksul on tema juhendamisel näidiseks valmistatud 120 rahvarõivakomplekti. Komplektide üksikesemed on kas museaalide koopiad või nende puudumisel tuletatud sama ajastu linlike moodide järgi. Näidisrõivastega saab tutvuda, huvipakkuvaid rõivaid selga proovida ja neid ka laenutada. See on populaarne teenus mitmesuguste ürituste, asutuste ja organisatsioonide pidude puhul, aga ka reklaamides kasutamise jaoks.

Danuté Keturakiené on pikaajalise tööga saavutanud teadmised ja kogemused, mis aitavad tal rahvarõivakomplekte kokku panna. Uuringud on teda viinud kõikidesse maailma muuseumidesse, kus leedu rahvarõivaid hoiul on. Leedu muuseumides on esemete uurimine koopia tegemiseks väga keeruline. Igat soovijat kogude juurde ei lubata ja puudub ka infoportaal, kust esemete kohta digitaalseid andmeid ning fotosid vaadata. „Muuseumid Leedus „peidavad“ ja ei taha inimesi kogude ligi lasta ja netis ka midagi pole. Lubavad juba 20 aastat, aga ei tee.“ (Intervjuu Keturakiené 2018)

Rahvarõivaste üksikesemetest komplektide kokkupanemine on Leedus keeruline, kuna D. Keturakiené väitel hakati talurahva riideesemeid koguma suhteliselt hilja ja üsna subjektiivselt teemade kaupa. Nii on kogudesse sattunud hulgaliselt üksikesemeid, kuid päritolu on nende puhul teada vaid üldise asukohana. Kuna muuseumides ei ole esemed talude, külade või kihelkondade kaupa hoiustatud ja nimetatud, jääbki nende kokkupanek disaineri kogemuste ja teadmiste põhiseks. „Me ütleme, et raske on ühest kapist komplekti kokku panna“ (Intervjuu Keturakiené 2018).

Muuseumis töötades teeb Danuté Keturakiené eseme põhjal kirjaliku raporti, paneb paika värvigamma ning teeb esemest fotod. Joonlauaga koos pildistatud fotot on hiljem võimalik

arvutiekraanil suurendada ja mustrit välja lugeda. Lõigete konstrueerimiseks on iga piirkonna jaoks välja töötatud oma meetodika. Saadud andmed edastatakse rahvarõivaste valmistajale. Leedu viie etnograafilise piirkonna² rahvarõivaid tuntakse üldjoontes hästi. Iga piirkonna kohta on välja antud rahvarõivaraamatuid, kus peale tutvustava teksti on olemas mustrid ning lõiked rõivaste valmistamiseks.

Keskusest tellivad rahvarõivaid endale nii kollektiivid kui ka üksiktelijad. Nende tellimused on erinevad. Kui üksiktelijad soovivad täpseid muuseumi koopiaid, käsitsikootud seeliku, särgi ja põllekangastega, siis kollektiividele kootakse seelikukangad masintelgedel. Need seelikud on õhemad, kergemad ja ka pehmemad ning nendega on parem esineda. Keskuse klientide jaoks valmistavad rahvarõivaid meistrid üle Leedu. Üks kangakuduja töötab aga otse keskuse näitusesaalis, olles rahvarõivaste vahel nagu eksponaat ajaloost. Kui Vilniuses asuvast keskusest soovitakse tellida mõne teise paikkonna rahvarõivaid, suunatakse klient kohe vastava meistri juurde. Nõuandekeskusel ja meistritel on hea omavaheline koostöö ja töö koordineerimise meetod. Rahvarõivakandja saab info ja rahvarõivad kätte oma kodukohast, meistrid omakorda saavad nõu ja tellimused nõuandekeskusest.

D. Keturakienė sõnul on Leedus kõige suurem probleem meeste rahvarõivastega. Kuna meeste riided olid liiga tavalised, siis neid muuseumi tarbeks ei kogutud. Arhiividest puuduvad ka kirjalikud andmed. „Meeste kostüüm on nagu vaene sugulane, infot on väga vähe“ (Intervjuu Keturakienė 2018). Probleemi meeste komplektidega lahendas D. Keturakienė Vene etnograafiamuuseumis Peterburis. Nimelt leidis ta sealt vanu ajakirju lehitsedes artiklid 19. sajandi Londoni, Pariisi ja Saksamaa meestemoest. Ta võrdles neid Leedu talumeeste riietusega samast ajajärgust ja leidis, et need on lõigete poolest väga sarnased. Teades, et linlik mood võeti sellel ajal maainimeste poolt üle, julges ta välja pakkuda, et küllap kanti selliseid riideid ka maainimeste hulgas. Nii sai must-valgelt fotolt pärit Leedu talumehe riietus vastaval ajal Pariisis ja Londonis moes olnud roheline värvi. Puuduvate muuseumikomplektide korvamiseks valmistati keskusesse näidised meeste riietest 19. sajandi eri ajajärgudest.

² Žemaitija, Dzukija, Samogitia, Aukštaitija, Mažoji Lietuva.

Kuigi rohkem on rahvarõivaste kohta käivat nõustamistööd enne laulu- ja tantsupidu, jätkub Leedu rahvakultuurikeskuse rahvarõivadisaineril tööd ka muul ajal. Aastatepikkuse selgitustööga on ta saavutanud õiguse osaleda rahvatantsijate ja -lauljate rahvarõivastega varustamise protsessis ning on uhke, et Leedu rahvakultuurikollektiivid kannavad esinemistel õigeid ajaloolisi kostüüme.

1.3.4. Rahvarõivad Norras

Norras nimetatakse rahvarõivasteks 18.–19. sajandil maapiirkondades kantud rõivaid. 20. sajandi alguses võeti uuesti kasutusele vanad rahvarõivad, kuid neist hakati looma ka uusi kostüüme. 1905. aastal algas Norras rahvusliku romantismi ja rahvatantsu liikumise ajastu. Iseseisvununa, pärast lahkulöömist Rootsi riigist, tahtsid norrakad tagasi pöörduda oma juurte juurde ja rääkida jälle norra keelt. Tähtsaks muutus ka rahvatants ja tantsijaile oli vaja esinemiskostüüme. Need disainiti kui rahvarõivastest inspireeritud kostüümid. Uutele kostüümidele oli vaja nime ning nii hakati tänapäevaseid rahvarõivaid nimetama terminiga *bunad*. Hulda Garborg³ ja Klara Semb⁴ panid tantsukollektiividele disainitud riietega aluse *bunadi* laialdasele levikule. Need olid küll jätkuks rahvarõivastele, kuid moderniseeritud ja disainitud tänapäevasteks. (Loite 2014) Sõna *bunad* kasutatakse tänapäeval nii vanade originaal-rahvarõivaste, nende koopiate kui ka vanadest rahvarõivastest inspireeritud rahvuslike riiete kohta.

1930. aastatel hakati kogu Norras moodustama rahvarõivakomiteesid. Nende ülesandeks oli tumedast villasest kangast naisterõivaste loomine. Vajaduse oli tinginud eri piirkondades elavate inimeste soov kanda rahvarõivaid. Disainitud uued rõivad pidid saama rikkaliku tikandi. Paikkondades, kus tikand vanadel riietel olemas oli, võeti see kasutusele; kus polnud, laenati tikandimustrid maalidelt. Tikandid arenesid lõpuks nii lopsakateks, et nende äramahutamiseks tuli rõivaste lõikeid muuta. See sundis aga inimesi rahvarõivaste suurte

³ Hulda Garborg (1862-1934) oli Norra kirjanik ja rahvatantsija.

⁴ Klara Semb (1884-1970) oli Norra folklorist, koreograaf ja rahvatantsu õpetaja.

muutuste kohta küsimusi esitama ja olukorda kritiseerima. Seetõttu otsustas Norra valitsus moodustada nõuandva organi. (Karlberg 2001, lk 15)

Norra Rahvarõiva instituut *Norsk Institutt for Bunad og Folkedrakt* asutati 1947. aastal. 2011. aastaks oli sinna kogutud 70 000 riietuseset või kostüümiosa. Museaalid on kogutud üksikesemetena, kuid väljatöötatud metoodika järgi saab neid kostüümiks kokku panna. Rahvarõivaste spetsialist Aagot Noss sõitis 1950. aastatel mööda riiki ringi ja tegi inimesi küsitledes välitöid. Ta uuris, kuidas olid nende vanemad ja vanavanemad rahvarõivaid kandnud ja mida nendest rääkinud. Samuti külastas ta kunstnikke ja vaatas, kuidas nad on oma maalidel rahvarõivaste kandmist dokumenteerinud. Kõikidest nendest infokildudest ja allikatest pandigi hiljem kostüümid kokku. Iga kostüüm sai juurde dokumentatsiooni, kus täpselt kirjas, mille alusel see kokku pandi. (The Norwegian...2018)

Instituudi nõukogu panus vanade rahvarõivaste koopiade valmistamisel olnud märkimisväärne. Selle töö tulemusena on tekkinud rahvarõivad, mis on kooskõlas teatud piirkonna ja ajavahemiku traditsiooniliste rahvarõivastega (Karlberg 2001, lk 15). Instituudi rahvarõivaregistri alusel aidatakse huvilistel kokku panna uusi *bunadeid* või lisada olemasolevale komplektile üksikosi. Samas kontrollivad instituudi töötajad, kas valitud *bunad* on piisavalt vastava kihelkonna rahvarõivaste moodi, et selle nime all seda kanda. *Bunaditele* on määratud viis kategooriat. Esimene kategooria on ehe rahvarõivas ehk *folkedrakt*, viies, viimane kategooria, on puhas fantaasia ning ülejäänud kategooriad jäävad sinna vahepeale. (The Norwegian...2018) Tänapäeval on *bunadist* saanud norrakate tavaline riietus tähtpäevadel. Neid kantakse rahvuspäeval, 17. mail, kui inimesed *bunadid* seljas tänavatele lähevad. Aga ka perekondlikel tähtpäevadel, nagu jõulud, pulmad või matused. *Bunadit* on võimalik osta valmiskujul vastavast poest, lasta õmmelda tellimuse peale⁵, valmistada ise poes müüdavast „tee-ise-komplektist“ või teha ise oma meele järgi kokku pandud *bunad*. *Bunadi* kandmine on tehtud lihtsaks ja kergesti kättesaadavaks. Kui inimene soovib oma mõõtude järgi rahvarõivaid tellida, saab ta ateljees valida, millist särki

⁵ tellimuse täitmine võtab aega tavaliselt kaks kuud

või tikandit ta soovib. *Bunadi* ostmine on tehtud kliendile aga veelgi lihtsamaks: ta läheb poodi ja lihtsalt ostab. (Loite 2014)

Norras diskuteeritakse, kas on õige, et *bunad*, ehk tänapäeva rahvarõivas, valmistatakse mujal riikides.⁶ Kui vanasti hinnati kvaliteeti ja valmistati riided ise kodusel teel, siis tänapäeval tahetakse kiiresti ja odavalt. Käsitööd ei hinnata ega olda nõus selle eest õiglast hinda maksma. Et ei kaoks viimasedki teadmised ja rahvarõivaste valmistamise oskused, õpetatakse välja noori käsitöölisi. (The Norwegian...2018)

1.3.5. Rahvarõivad Rootsis

Rootsis nimetatakse rahvarõivaid erinevate nimetustega. *Folkdräkt* on ajalooline rahvarõivas, mida kanti vanadel aegadel ja mis nüüd on muuseumis hoiul. *Bulkedrekt* on 20. sajandil loodud rahvarõivad. Kõige kauem elas rahvarõiva kandmise traditsioon Rootsi lõunapoolsetes piirkondades Dalarnas ja Skånes, kus neid kanti kuni 1970. aastateni. (Bergman 2002, lk 3) 20. sajandil kantud rahvarõivad olid Rootsi eri piirkondades väga erinevad. Need paistsid silma värvi- ja vormirikkuse ning kaunistuste poolest. Rõivad olid nii spetsiifilised, et kandja päritolu võis eksimatult tuvastada. Vahet tehti rikaste ja vaeste, naiste ja neidude ning pidu- ja argipäeva riietel. Igas talus oli 80–90 riideeset. (Loite 2014) Elati naturaalmajanduse reeglite järgi ning riietuses kasutati oma talu loomade villa ja nahku ning kodus kasvatatud lina. Tavaline oli seegi, et õuekoer elas peale surma edasi talvemütsis. Lehmanahast valmistati jalanõusid ning kitsenahast tehti põllesid ja meestepükse. Vanad rõivad töödeldi kas uueks lõngaks või müüdi kaltsudeks paberivabrikutele. Niisugune vanade riiete lõplik ära kasutamine viis selleni, et mainitud ajajärgust ei ole argiriideid säilinud ja muuseumides on vaid pidulikud rõivad. (Bergman 2002, lk 4)

⁶ 60–70% Norras müüdavatest *bunadi* komplektidest õmmeldakse Eestis, Hiinas ja Tais. (<http://scandasia.com/10616-norwegian-bunader-made-in-china-and-thailand/>)

Rootsi Rahvusmuuseum (*Nordiska Museet*) loodi 1873. aastal. Välitöödel püüti koguda veel alles olnud rõivaesemeid, kuid mõnedest piirkondadest ei leitudki enam midagi või olid alles vaid katked. Tuginedes üleskirjutustele, maalidele ja joonistustele, on muuseum siiski korraldanud mitmeid rahvarõivanäitusi. Väljapandud üksikutest komplektidest laiemat üldpilti vaatajale ei tekkinud, nii on tänapäeval kantavates rahvarõivastes vähe erinevaid variatsioone.

20. sajandi alguses tõusis huvi rahvarõivaste vastu. See oli paljuski seotud tantsu- ja laulukollektiividega, kes endile rahvarõivaid soovisid. Kohtades, kus vanu riideid säilinud ei olnud, püüti neid erinevate üksikosade abil rekonstrueerida. Selleks käidi kohalikus muuseumis ja püüti leida mõni ese, mida siis teiste maakondade esemetega sobitati. Saadud tulemus nimetati maakonna rahvarõivaks ja seda muudeti loominguiliselt järgnevatel kümnenditel. Näiteks vahetati põllekangast või kooti algselt vööni ulatunud kampsun pikemaks (*ibid.*, lk 29). Tänapäeva Rootsis kannab enamik inimesi rahvuslikku kostüümi, *folk costume*, mille puhul ei saa aru, millisest piirkonnast need rõivad pärit on.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõikides lähiriikides tähtsustatakse rahvarõivaste juures ajaloolisi originaale. Rõivakomplektide kokkupanekul arvestatakse piirkondlikku kuuluvust, kandmise ajajärku ning ajaloolist kandmistava. Kuna muuseumidesse kogutud esemed on enamasti üksikesemed, siis on 20. sajandi jooksul tehtud nende kandmise väljaselgitamiseks põhjalikke uuringuid. Nii on käidud välitöödel inimesi küsitlemas, uuritud kirjalikke andmeid, maale, fotosid ja joonistusi. Muuseumi teadurid, etnograafid ning rahvarõivaste tundjad jagavad nõuandekeskustes huvilistele oma teadmisi. Nende näidete põhjal võib teha järelduse, et rahvarõivanõuannet jagavad keskused on oluliseks lüliks etnograafilise ainese ja rahvarõivakandja vahel.

Rahvarõivaste valmistamine on populaarne kõikides uuritud lähiriikides, kuid selles tegevusvaldkonnas on ka erisusi. Soomes on mindud 20. sajandi algusest rahvusrõivaste tüüpkomplektide koostamise teed. Kindel spetsialistide grupp valib ja koostab igale piirkonnale tüüpkomplekti ja jälgib nii valmistamis- kui kandmisreeglite täitmist. Sellise süsteemiga, mis rahvusrõivakomplektid üsna ühetaoliseks on muutnud, ollakse harjunud. Kõik rahvusrõiva kandjad soovivad oma komplektile saada Rahvusrõivanõukogu

kandmisluba. Norras on rahvarõivaid viies kategoorias, selga võib panna rõivaid alates ajaloolisest kuni fantaasiakostüümini. Uusloominguna valminud rahvarõivaste pikaealine kandmistraditsioon on viinud inimeste huvi jälle ajalooliste originaalide juurde tagasi. Uuritakse museaale ja püütakse valmistada võimalikult autentseid rahvarõivaid. Sarnane tendents on ka Rootsis, kus ehtsad rahvarõivad on säilinud vaid mõnes maakonnas ning ülejäänutele on 20. sajandil loodud uued rõivakomplektid. Rootsist võib leida nii vanade rahvarõivaste rekonstruktsioone, 20. sajandi alguses loodud uusi rahvarõivaid kui ka sini-kollast, rootsi lipu värvi kostüümi, mida rahvuspäeval kanda. Leedu rahvarõivakeskuses töötaval rahvarõivadisaineril on ainuõigus anda välja uusi komplekte või üksikesemeid. Suhtumine rahvarõivakomplektide komplekteerimisse on üsna vaba. Puuduvate esemete asemele pakutakse ajakirjadest leitud linnamoelisi üksikesemeid. Samas võivad käsitöölised ka ise muuseumi kogude põhjal üksikesemeid oma komplektis kasutada. Ainsana uuritustest tegutseb Läti rahvarõivakeskus eraettevõttena ja on püüdnud rahvarõiva kandmise kultuuri laiemalt tutvustada ja vastavalt võimalustele teadustööd teha. Tegutsedes eraettevõttena on keskuse poes müügil rikkalik valik nii rahvarõivaid, nende valmistamiseks vajalikke materjale kui ka rahvuslikke suveniire.

Külalastatud nõuandekeskuste kogemustest võiks Eesti nõuandekodade puhul kasutada Läti keskuse ideed omada müügiplaani ja rikkalikku kaubavalikut. Selline ärimudel aitab nõuandekojal rahastada teadustööd, nõuandeteenust ja koda üldiselt majandada. Kasutada võiks ka Soome Rahvusrõivanõukogu ideed koostada näidiskomplekte, mida käsitööhuvilised saaksid veatult kodus valmistada. Komplektid võiksid olla kokku pandud „tee-ise-komplekt“ meetodil. Leedus ja Soome rootslaste *Brage* nõuandekeskuses on olemas rahvarõivaste laenutamise võimalus. Seda ideed on püütud realiseerida ka Eestis. Rahvarõivaste suur populaarsus ja kogu komplekti üksikosade puudumine kandjatel, on tekitanud nõudluse laenutusteenuse järele.

2. AJALOOLINE ÜLEVAADE RAHVARÕIVASTE PROPAGEERIMISEST, VALMISTAMISEST JA NÕUSTAMISEST 20. SAJANDIL EESTIS

18.–19. sajandil maarahva poolt kantud rahvarõivad kadusid kasutuselt umbes 19.–20. sajandi vahetusel. Eraldatud piirkondades, nagu saartel, kanti neid veel ka 20. sajandi esimestel kümnenditel ja mõnes kohas kantakse siiani. Rahvarõivad muutusid uuesti inimestele hingelähedasteks ärkamisajal ja seoses laulu- ning tantsupidudega. Aastakümneid on vaieldud selle üle, millistena rahvarõivaid valmistada ja kanda. Kas teha koopiad museaalidest, moderniseerida neid igapäevase soovi järgi või vahetada välja materjalid uute ja tänapäevaste vastu. Selles peatükis teen ajaloolise ülevaate rahvarõivaste kandmise, valmistamise, nõustamise ning propageerimise kohta 20. sajandil.

2.1. Esimesed uurijad

Rahvarõivaste kui kultuuripärandi kaitsmine ja uurimine on olnud paljude etnograafide südameasi juba mitme sajandi jooksul. Eesti rahvarõivaste teaduslik uurimine algas soomlaste eestvõttel 20. sajandi alguses. Teerajajajaks oli Axel Olai Heikel oma 1909. aastal välja antud teosega „*Die Volkstrachten in den Osteseeprovinzen und in Setukesien*“ (Viires 1990, lk 1261). Samal aastal loodi Tartus vaimse ja esemelise kultuuripärandi hoidmiseks ja uurimiseks ERM. Muuseumi rajajateks olid Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmed Oskar Kallas, Jaan Tõnisson, Kristjan Raud jt, kes varasematel aastatel olid välitööde käigus kogunud hulgaliselt tulevase muuseumi eksponaate. 1922. aastal leiti, et muuseum vajab direktorit ja selleks kutsuti Soomest etnograaf Ilmari Manninen. Aastaga selgeks õpitud eesti keel andis võimaluse rahvarõivastest kirjutama asuda. 1927. aastal ilmus tema sulest „Eesti rahvariiete ajalugu“. Kui A. O. Heikel kirjutas oma teose enda poolt kolmel aastal kogutud ja Soome

muuseumisse viidud Eesti rahvarõivaste põhjal, siis I. Mannineni teose aluseks oli ERMi kogutud muuseumiaines (*ibid.*, lk 1261).

Pärast I. Mannineni lahkumist ERMi direktori kohalt 1928. aastal, jätkas tema tööd Helmi Kurrik. Ta alustas üksikesemete uurimisest ja nende kohta artiklite kirjutamisest. Kui 1930. aastate teisel poolel muutus oluliseks rahvarõivakostüümide koostamine, avaldas põhjaliku rahvarõivaste kohta tehtud uurimistöö „Eesti rahvarõivad“. Antud teoses on kasutatud muuseumides leiduvaid originaale, üksikesemete kokkusobitamisel on eelistatud ühest paikkonnast pärit esemeid, kuid nende puudumisel on soovitatud teiste kihelkondade sobivaid esemeid (Kurrik 1938, lk 11).

2.2. Eesti Kodutööstuse Edendamise keskselts

Naiste tööpuuduse leevendamiseks loodi 1927. aastal osaühisus Kodukäsitöö. Selle tegevusaladeks olid muu hulgas rahvuslike rõivaste ja rahvarõivaste valmistamine, meistrikodade, õpitubade ning näituste korraldamine. Kodukäsitöö osaühistu tegevuse edukus sai tõukeks Eesti Kodutööstuse Edendamise keskseltsi loomisele 1929. aastal. Seltsi olulisemateks ülesanneteks olid rahvarõivaste kohta info jagamise jaoks kohtade leidmine ja kirjanduse väljaandmine. Rõhutati oma kihelkonna pärandi väärtustamist ja juhiti tähelepanu rahvarõivaste kandmisele. (Eesti Kodutööstuse...1929, lk 3) Juhendajad, kes nõuandepunkides käsitöö ja rahvarõivaste teemalisi õpetusi andsid, saadeti ERMi uurimistöodele (Eesti Kodutööstuse...1932, lk 9).

Keskselts üritas võidelda rahvarõiva kadumise vastu ning ajalehtedes levitada mõtet, et Eesti rahvas peaks oma rahvarõivastele truuks jääma. Seltsi liikmed ei olnud rahul, et rahvarõivad muutusid väga ühesugusteks ja kokku pandi eri kihelkondade üksikesemeid. (*ibid.*, lk 35) Juba siis räägiti, et selle asemel, et püüda Euroopa poole, võiksid eestlased olla uhked, et meil on nii palju rahvuslikku, millesarnast mujal maailmas ei leidu. Kuna tantsu- ja laulupidudeks ning muudeks üritusteks sooviti laenutada rahvarõivaid ERMist, siis otsustas

selts valmistada kümnekond ülikonda väljalaenutamise jaoks. Seltsi tegevus jäi pooleli 1940. aasta⁷ suvel alanud Eesti okupeerimise tõttu.

2.3. Propagandatöö

Eesti Vabariigi siseministeeriumi juurde asutati 26. septembril 1934. aastal riigivanema seadusega uus asutus – Valitsuse Informatsiooni ja Propaganda Talitus. Kuni 1940. aastani tegeleti seal riikliku propaganda levitamise ja informatsiooni kontrollimisega. (Vaan, 2005, lk 19) Üheks ülesandeks oli rahvusliku propagandatöö korraldamine, mille käigus keskenduti rahvarõivastele, rahvakunstile ja rahvatantsudele (Reidla 2017, lk 33).

Eesti rahvakultuuri alalhoidmiseks ja propageerimiseks koordineeris propagandatalitus mitmeid ettevõtmisi. 1936. aastal loodi propagandatalituse juurde Rahvarõiva komitee, mis hiljem asus Kodumajanduskoja juures. Rahvarõiva komitee hakkas tegema ulatuslikku rahvarõivapropagandat, korraldades rahvarõivaste valmistamise kursusi üle Eesti. Selle jaoks koolitati ERMi juures välja 70 käsitööõpetajat ja -spetsialisti. Nii jõuti 1938. aastal selleni, et kursused toimusid 95 kohas. (Vaan 2005, lk 70) Rahvakunsti elustamiseks kaasati ERM, Maanaiste Kesksekselts, Isamaaliit, Ülemaailmne Maanoorte Ühendus, Eesti Haridusliit ja Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühendus. Viimane korraldas aastatel 1937 –1939 mitmeid rahvarõiva valmistamise koolitusi üle maa. Rahvarõivastekampania eesmärgiks oli 1938. aasta laulupeoks viia rahvarõivad laiaesse massidesse (*ibid.*, lk 70).

1937. aastal jõulude ajal toimus riikliku propaganda talituse juures nõupidamine, kus kõnega esines siseminister Kaarel Eenpalu. Arutluse all oli rahvarõivaste kandmise elustamine ja selle jaoks vajalik propaganda. Jana Reidla on oma magistritöös oletanud, et K. Eenpalu kõne on kirjutatud ERMi töötajate poolt, kuna rahvarõivatemaatika väljendab muuseumi seisukohti (Reidla 2017, lk 33). Sellele järeldusele annab alust tõik, et kõne eesmärgiks oli seatud originaalidele lähedaste rahvarõivaste taaselustamine, mis pidi toimuma muuseumist

⁷ Uuesti loodi osühing Kodukäsitöö aastal 1992.

saadud tehniliste juhtnööride järgi. Nõupidamisel leiti, et on tekkinud kaks arvamust. Esiteks, et vanu rahvarõivaste lõikeid ja mustreid võiks moderniseerida ja teiseks, et neid peaks valmistama täpselt museaalide koopiatena. Kumbki suund ei olnud aga meelepärane propagandakomiteele. Seetõttu soovitati rahvarõivaste kandmine viia maakondade ja kihelkondade põhiseks. Puuduvad teadmised oma kodukoha rahvarõivastest olid viinud selleni, et neid kanti nii nagu meeldib.⁸ Et 1938. aasta laulupeol kõik peolised oma kodukihelkonna rahvarõivastes oleksid, otsustati teha järgmist: paljundada kiiresti rahvarõivaste mustreid ja lõikeid, levitada neid kõigile huvilistele, korraldada rahvarõivakoolitusi ja luua tööstus, kust rahvarõivaid tellida saaks (Kõik maakoorigid...1937, lk 4).

Rahvarõivaste kohta käivat selgitustööd tehti ka üldlaulupeo proovidel. Et laulukooride liikmed saaks laulupeost osa võtta rahvarõivastes, rakendati Kodumajanduskooli poolt tööle instruktorid, kes õpetasid rahvarõivaste valmistamist ning kandmist (Rahvarõivaste...1938, lk 4). Nõuded olid järgmised: kostüümile vastav lõige peab olema õigetes vahekordades, kaunistused peavad olema täpsed ja õigetel kohtadel, värvid peavad olema samad, mis vanadel eeskujudel, materjalid peavad olema soovitavalt omakootud villane ja linane ning eheteks soovitati preese ja sõlgi (Rahvusrõiva...1938, lk 6).

Seoses XI üldlaulupeoga 1938. aastal ja riikliku propagandabüroo nõudmisega, et kõik koorid oleksid laulupeol rahvarõivastes, avati 1938. aasta 20. jaanuaril ERMi juures Rahvarõiva nõuandebüroo. Eesmärk oli anda kõikidele soovijatele praktilist nõuannet ja informatsiooni rahvarõivaste kandmise ja valmistamise kohta. Kõik huvilised võisid muuseumist tellida mustreid, lõikeid ja juhiseid rahvarõivaste valmistamiseks. (Awati...1938, lk 7) Esimesed tegevuskuud⁹ näitasid, et rahval oli tõsine soov rahvarõivaid uuesti kasutusele võtta. Koolitustest ja kursustest osavõtjad nõudsid lõiked, mustreid ja valmistamisjuhendeid. Infot soovisid ka väliseestlastest laulupeolised. See tingis nõuandebüroo koosseisu suurendamise vajaduse. (Elaw huwi...1938, lk 9)

⁸ Näiteks: ühe kihelkonna seelik koos teise kihelkonna tanuga.

⁹ Büroo tegutses neli kuud.

Kodumajanduskooli juures töötav Rahvarõiva komitee ja ERMi Rahvarõiva nõuandebüroo tegevus viis selleni, et 1938. aasta üldlaulupeost osavõtvatest kooridest kandsid 63% rahvarõivaid (Reidla lk 35).

Rahvarõiva nõuandebüroo avati uuesti järgmise aasta talvel. Ees olid 1939. aasta Eesti mängud ja seal osalevatele rahvatantsijatele oli esinemisrõivaid vaja. Viimase perioodi jooksul telliti büroo kaudu muuseumist 90 naiste ja 63 meeste rahvarõivakomplektide kirjeldust ja valmistamisõpetust ning üle 200 üksikosa õpetuse (Rahwariie teeb...1939, lk 7). Rahvarõiva nõuandebüroo püüdis kopeerida ERMi kogudest aina uusi, siiani kasutamata variante. Soov oli, et tulevikus oleksid inimeste seljas mitmekesised rahvarõivad ja et need ei muutuks nn munder-rõivasteks (Eesti Pank...1939, lk 9). Seega meie võrdlemisi vaba rahvarõivakäsitluse juured ulatuvad 20. sajandi algusesse. Juba siis töötati välja strateegia, kuidas rahvarõivaste variatsioone laiadesse massidesse suunata. Rahvarõiva nõuandebüroo soovitusel valmistati erinevaid komplekte, kus siiski järgiti täpselt ajalist ja kihelkondlikku pärinemist.

Rahvarõiva nõuandebüroo avati ka kolmandat korda 1940. aasta alguses. Keskuse, mida juhtis endiselt Anita Oeste-Laigo, eesmärgiks oli pakkuda soovijatele rahvarõivaste seni kasutamata versioone. Suvel alanud Eesti okupeerimine viis haritlaste ja etnoloogide, sealhulgas Helmi Kurriku, Eestist lahkumiseni ning rahvarõivapropaganda jäi soiku. (Reidla 2017, lk 37-38) Reidla uurimistöö järgi võib öelda et nii kirjaliku nõustamist kui ka rahvarõivakursuste läbiviimist juhiti ERMist, kuigi Rahvarõiva komitee oli suure liikmeskonnaga. Tookord sõnastati ka siiani kehtivad põhimõtted: rahvarõivaste kopeerimisel tuleb säilitada originaaltruudus, eelistades kas oma kodukoha või hiljem päritolujärgset rõivast ning teadmiste esimeseks allikaks tuleb pidada ERMi kogusid (*ibid.*, lk 35).

2.4. Rahvarõivaste kandmine ja valmistamine nõukogude ajal

Rahvarõivaste kasutamine esinemisrõivana jätkus ka pärast Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal. Massiline rahvarõivakampania toimus XII üldlaulupeo eel.

XII üldlaulupeo büroo ja partei ning valitsuse eestvõttel viidi 1946. ja 1947. aastal läbi rahvarõivakampania, mille eesmärk oli üldlaulupidude populaarsuse kasvule kaasa aitamine. 1946. aasta septembris korraldati Tallinna Kunstihoones näitus „Eesti rahvarõivad ja käsitöö“. Näituse, kus eksponeeriti 34 rahvarõivakomplekti ERMi kogudest, eesmärk oli rahvarõivaste populariseerimine ja tutvustamine. (Eesti rahvarõiva...1946, lk 1) Laulupeo peakomisjoni otsusega valiti linnadest pärit laulupeolistele välja Lihula, Pärnu-Jaagupi, Jüri, Mustjala ja Rapla kihelkonna komplektid. Muidugi lubati peole tulla ka teiste kihelkondade rahvarõivastes. Rahvarõivaste valmistamine toimus hoogtöö korras, autentsusele pöörati vähem tähelepanu. Näiteks valmistati osa rahvarõivaseelikuid siidikangast (Raudsepp 2015, lk 60).

Millisena valmistada uusi rahvarõivaid, vaieldi juba siis. Kunstiajaloolane Leo Soonpää avaldas oma arvamust Sirp ja Vasara artiklis „Näitus „Eesti rahvarõivad ja käsitöö“ kunstihoones“. Tema meelest ei tohtinuks seelikuid lühemaks teha ega villase kanga asemel siidi kasutada. Ta taunis ka vanadest eeskujudest kaugenemist, mistõttu pole enam aru saada, millisest kihelkonnast esemed pärinevad. Samas polnud L. Soonpää arvates ka õige rahvarõivaid kopeerida, sest see tähendaks nende arengu seismajäämist. Tema arvates oleks olnud lubatav kombineerimine eri kihelkondade ja maakondade rahvarõivaste vahel. Kõige olulisemaks pidas ta koostatud komplekti maitsekust. (Soonpää 1946, lk 5)

1950. aastatel asuti Eesti NSV Teaduste Akadeemia Etnograafia Muuseumi juures Harri Moora juhendamisel koostama uut rahvarõivakäsiraamatut. „Eesti rahvarõivaid 19. sajandist ja 20. sajandi algult“ ilmus 1957. aastal. Raamat eristub teistest teostest rahvarõivaste ajaloolise arengu käsitlese ja nende geograafilise liigenduse vaatluse poolest. (Viires 1990, lk 1263) Kõigi raamatus esitletud 39 komplekti juures on ära märgitud, milliseid üksikesemed võis asendada kõrvalkihelkonna esemetega. Raamatus on ka põhjalikud juhised rahvarõivaste kandmise ja nende juurde kuuluvate ehete kohta.

Vastupidiselt etnoloogide soovitusetele, et rahvarõivad peaksid olema võimalikud autentsed, hakkas 1950. aastatel kultuuriringkondades levima arvamus, et museaalide kopeerimise asemel võiksid rahvarõivastesse uusi arendusi sisse viia tarbekunstnikud. Stiliseeritud esinemisrõivastega ei olnud aga rahvarõivauurijad nõus. Nad ei saanud küll nõuda „õigeid

rahvarõivaid“, kuid artiklitega ajakirjanduses kritiseeriti rahvarõivaste „puudusi“, originaalikauged värvilahendusi ja stiilivääratusi. (Reidla 2017, lk 39)

1947. aastal etnograafiamuuseumi tööle tulnud noor etnoloog Aino Voolmaa (1920–2000) pidas oma eesmärgiks propageerida etnograafiliselt autentsete rahvarõivaste kandmist. Ta töötas laulupeo peakomisjonis, koolitas nooremaid kolleege ja arenes rahvarõivanõuandjaks. (*ibid.*, lk 39) Oma tõekspidamisi kaitstes ta ka nõupidamisel enne 1960. aasta üldlaulupidu. Tema arvamusel pidi rahvarõivas jääma muutmata kujul kasutusse. Sm. Raude Laulupeokomisjoni büroost leidis, et esinemiskostüümiks ei sobi alati etnograafiline riietus. Ta pidas tähtsamaks väljanägemise esteetilist külge ning tõi näite meeste figuuri kohta: „Kui ikka meestel ei ole sirgeid jalgu, siis tuleb teha põlvpükste asemel pikad püksid“. Ühiselt leiti, et vältida tuleks rahvarõivaste kordumist ja valmistada vähem Muhu, Mustjala ja Rapla riideid. (Veel kord...1960, lk 5)

2.5. Rahvakunstimeistrite koondise UKU ja Kunstifondi Tallinna Kombinaadi ARS tegevus rahvarõivaste valmistamisel

Tänuväärset tööd rahvarõivaste tootmisel ja populariseerimisel tegid 1960.–1990. aastatel Rahvakunstimeistrite Koondis UKU (edaspidi UKU) ja Kunstifondi Tallinna Kombinaat ARS (edaspidi ARS). Koondis UKU loodi 1. novembril 1966. aastal. Lisaks muudele käsitöötoodetele hakati valmistama käsitelgedel kootud rahvariide seelikukangast, käsitsikootud kindaid ja mütse ning tikanditega kaunistatud esemeid rahvarõivaste juurde. Seal töötasid paljud siiani tuntud käsitöömeistrid nagu Leida Kirst, Laine Sõerd, Helve Udam, Linda Elgas jt. Rahvarõivaste kõrval valmistati ka etnograafilisi rõivaid kandvaid suveniirnukke. Metallikojas valmisid rõhud, sõled ja preesid. (Mets 1983, lk 1–10)

Koondisel oli jaoskondi üle Eesti. Ühes jaoskonnas keskenduti ühele tootele või tootegrupile. Näiteks Orissaare jaoskonnas, Saaremaal, valmistati vaid Põide ja Muhu rahvarõivaseelikuid ja tikanditega kampsuneid. 1983. aastaks oli koondise töötaja arv tõusnud juba üle 2500. Käsitöö oli hinnatud ning meistrid töötasid oma kodudes, rakendades vanematelt päritud oskusi. Arvati, et selline struktuur aitab säilitada rahvakunsti isikupära,

eri piirkondade omapära ja vaheldusrikkust ning laialdast sortimenti. Näiteks muhulase Leida Kirsti oli elu viinud pealinna, kuid seal UKU töötajana sai ta jätkata Muhu tikandi viljelemist. Kokku oli koondise sortimendis ligi 500 erinevat tekstiilitoodet. (*ibid.*, lk 1–10)

Kunstifondi kombinaat hakkas 1970. aastate alguses kandma nime Eest NSV Kunstifondi Tallinna Kombinaat ARS. Seal töötasid tunnustatud kunstnikud, kes valmistasid erinevates tehnikates originaaltooteid. (Eesti nahkehistöö...2017, lk 6) Nende kõrval töötas seal ka tekstiilikunstiateljee, kus muuhulgas valmistati laulukooridele ja rahvatantsukollektiividele etnograafilisi rahvarõivaid. Seal on võrsunud meie tänased rahvarõivameistrid ja koolitajad. Vilve Jürisson, Kübe Koppelman ja Silvi Allimann, kes töötasid õmblusateljees, Silja Nõu aga oli tegev tikkijana (Intervjuu Nõu 2018). ARSis suudeti valmistada aastas *ca* 600 rahvarõivakomplekti. Tellimuste puudust ei olnud ja ootejärjekorrad olid kuue aasta pikkused. Pidevalt otsiti lisatööjõudu ja palgati ka kooliõpilasi. Valmistatavate komplektide eeskujud leiti rahvarõivaraamatutest, selletõttu olid komplektid ühetaolised. Aastaid valmistati Karja kihelkonna rahvarõivakomplekti jaoks musta plisseeritud seelikut, pakkudes valikuks juurde vaid kahe erineva tikandiga särgikraed. (*ibid.*)

Enne 1969. aasta juubelilaulupidu pöörati suurt tähelepanu esinemisrõivastele. Rahvarõivaid selle ürituse tarbeks valmisid nii UKU kui ka ARS. Suur tugi selles tegevuses oli ERMi töötajatest, kes komplekteerisid 19 uut rahvarõivakomplekti. (Piiri 1992, lk 125) Tööstuslik tootmine oli põhjuseks, miks rahvariided sellel perioodil muutusid üsna ühetaolisteks. Inimeste teadlikkus kodukoha rahvarõivastest puudus ja süvenes soov omada teiste seljas nähtud rõivaid. Eriti populaarsed olid saarte rahvarõivad. (*ibid.*, lk 126)

ARSi ja UKU tegutsemisaastatel said rahvarõivahuvilised sealt tellida komplekte või soetada üksikesemeid. Suuremates linnades olid olemas kombinaatide esinduspoed, kus müügil kogu sortiment, alates seinavaipadest, rahvarõivastest ja lõpetades suveniiridega. Kombinaatide töö lõppemisel kadus ka teadmine rahvarõivastest ja huvilistel tuli pöörduda muuseumide poole.

2.6. Üldlaulupeo büroo rahvarõivasektsiooni tegevus

Ühiskondlikel alustel ENSV Üldlaulupeo Peakomisjoni juures töötanud rahvarõivasektsiooni peaülesandeks oli suunata ja organiseerida rahvarõivaste valmistamist kogu riigis. Selle alla käis nii kvaliteedi kui ka rõivaste etnograafilisele materjalile vastavuse kontroll. Teisejärguline polnud ka propaganda tegemine, meetodiliste materjalide koostamine ja levitamine. Samuti pidid sektsiooni liikmed rääkima rahvarõivaste arengust ja kandmisviisidest (Piiri 1992, lk 129). 1980. aastal kuulusid Rahvarõivasektsiooni: esimees I. Tõnurist, tema asetäitjad A. Voolmaa, T. Tamm ja liikmed: M. Kaarma, M. Poom, V. Pundi, S. Allimann, R. Gull, A. Liigand, M. Kaarma, E. Vunder, E. Astel, L. Melles, V. Vuntus, A. Püüman, A. Madise, M. Sumera, K. Torop ja M. Põlendik (Loite 2016, lk 163). Sektsioon soovis saavutada oma tegevusega rahvarõivaste kandmise mitmekesisust ning propageerida ülerõivaste ja õlakatete kandmist. Taidluskollektiive suunati valmistama ja kandma eri paikkondade kostüüme, et mitmekesistada laulu- ja tantsupidude üldpilti. Põhieesmärk oli õpetada rahvarõivakandjat tundma ja austama oma kodukihelkonna rõivakomplekti. (Piiri 1992, lk 129)

Üldlaulupeo Büroo eestvedamisel alustati 1987. aastal Rahvakultuuri Arenduskeskuses¹⁰ rahvarõivaste valmistamise koolitusega. Kohale kutsuti maakondadest kooride- või tantsujuhid, kusjuures iga kollektiivi juurest võis kursusele tulla üks osaleja. Idee oli, et koolitatav, saades selgeks rahvarõivaste valmistamise nüansid, annab saadud teadmised edasi oma kollektiivi liikmetele. Rahvarõivakomplekte aitasid kokku panna ja kontrollisid valminud tulemust etnograafid: A. Voolmaa, R. Piiri ja I. Tõnurist. Õpetajateks olid ARSist kutsutud rahvarõivameistrid Silvi Allimann, Silja Nõu ja teised. Sellega pandi alus tänaseni kestvatele kursustele, kus rahvarõivameistrite näpunäidete järgi on endale kahe aasta jooksul võimalik rahvarõivaid valmistada.

¹⁰ 1994. aastal liideti Rahvakultuuri arenduskeskus ja 1984. aastal loodud Kultuuritöötajate Kvalifikatsioonitõstmise kursused kokku Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuseks. 2012. aastal sai asutus nimeks Rahvakultuuri Keskus.

2.7. Aeg pärast Eesti riigi iseseisvumist

1980. aastate lõpp ja 1990. aastate algus tõi kaasa suurenenud huvi rahvarõivaste vastu. Aino Voolmaa koos kolleegide Reet Piiri ja Ellen Värviga andsid ERMis rahvarõivaste kohta käivaid konsultatsioone. Infopäevi korraldati nii muuseumi ruumides kui ka väljaspool muuseumi. Lisaks individuaalsetele konsultatsioonidele¹¹ käis R. Piiri esinemas tekstiiliettevõtetes, näiteks ARSis, UKUs ja Tekstiilis. Samuti koolitati tudengeid Viljandi Kultuurikolledžist, Tallinna Pedagoogikaülikoolist ja mujalt. 1990. aastatel oli rahvarõivaste nõustamistöö muutunud juba järjepidevaks ning lisaks eelpool nimetatutele kaasati nõu jagama ka peavarahoidja Eevi Astel. (Reidla 2017, lk 44)

1990. aastate alguses korraldas Tallinna Pedagoogilise Instituudi rahvakultuuri kateedri juhtaja Liivi Soova instituudis rahvarõivaste valmistamise kursuse. Ühiskonnas hakkasid toimuma muudatused ja rahvarõivad olid taaskord aktuaalsed. Kursust juhendama kutsuti S. Allimanni ja S. Nõu, kes samal ajal tegid rahvarõivaste koolitusi ka Rahvakultuuri Arenduskeskuses. Koolitusel, mis oli väga populaarne, said kokku kultuuriteooria ja praktiline rahvarõivaste valmistamine. (Intervjuu Soova 2018) Samal ajal arutati käsitööringkonnas, kas võiks laiendada tegevust ja luua käsitööselts. Ka samal kursusel hakkasid omavahelistes jutuajamistes liikuma ideed kunagise Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseksi taastamiseks. Võib öelda, et seltsi taasloomise juures omas võtmerolli nii toimunud rahvarõivaste koolitus kui ka rahvarõivateema üldiselt.

Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseks¹² taastati 1992. aastal. Juhatus, koosseisus Liivi Soova (Tallinna Pedagoogiline Instituut), Silvi Allimann (kombinaat ARS), Eevi Astel (ERM), Ingrid Baumeister (haridusministeerium), Juhan Kajandu (UKU), Vaike Kotkas ja Anu Raud (Tallinna Kunstiinstituut) võttis tegevuse aluseks 1929. aastal kinnitatud põhikirja. Sügisel valiti keskseksi juhtima Liivi Soova. Komplekteeriti viis toimkonda: korraldustoimkond, rahvarõivaste, kangakudumise, naiste ja meeste käsitöö ja kodukultuuri toimkond. Muude prioriteetide hulgas leiti, et vajalik on luua maakondadesse

¹¹ 1989. aastal andis R. Piiri ERMis 620 konsultatsiooni rahvarõivaste kohta. (Reidla lk 43)

¹² Alates 2005. aastast on seltsi nimi MTÜ Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit.

koolituskeskusi ja nõuandekodasid. Need olid mõeldud igasuguse käsitöö viljelejatele, mitte ainult rahvarõivate valmistajatele. (Ajalugu...2018) Seltsi tegevus põhines esimestel aastatel rahvarõivateemal. Rahvarõivate kohta antavat nõustamistööd juhtisid I. Tõnurist, S. Nõu ja S. Allimann. Kutsuti üles rahvarõivaid kandma, juhiti tähelepanu kodukihelkonna rahvarõivatele ning õpetati, kuidas rahvariideid ehetega täiendada. Maakondades korraldati infopäevi.

Tegutsemise esimestest aastatest alates sooviti käsitööd edendada valdkonniti. Nii jõuti 2003. aastal selleni, et kokku tulid rahvarõivameistrid. Oma esimesel kokkusaamisel peeti kõige tähtsamaks ühistegevust, rahvarõivate propageerimist ja sellealast koolitustegevust. Otsustati, et maakondadesse on vaja luua nõuandepunktid ja nende tarbeks tuleb koolitada spetsialistid, kes oleksid suutelised nõustama nii rahvarõivate kandjaid kui ka nende valmistajaid. Alaliidu moodustamist hakkasid ette valmistama Anu Randmaa, Luule Nurga ja Marvi Volmer (Leetoja 2004, lk 39). A. Randmaa, kes oli ennast koolitanud rahvarõivameistriks, sai alaliidu juhiks. Järgmise viie aasta jooksul tegeles alaliit rahvarõivate populariseerimise, rahvarõivanõuandekoja organiseerimise, rahvarõivate üksikesemete kursuste ja rahvarõivalaagrite korraldamisega.

2.8. Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidu alaliit MTÜ Rahvarõivas

Rahvarõivaalaliidu tegevuse paremaks organiseerimiseks loodi 2008. aastal MTÜ Rahvarõivas. Seltsi eesmärkideks määrati:

- 1) Eesti rahvarõivate valmistamise ja kandmise traditsiooni säilitamine ja propageerimine;
- 2) Eesti rahvarõivate ja rahvuslike käsitöötraditsioonide järjepidevuse säilitamine oma tegevuse kaudu;
- 3) kultuuriloolaste, etnograafide ja käsitöömeistrite mõttejõu ja praktiliste oskuste ühendamine rahvakunsti propageerimisel ning viljelemisel;
- 4) rahvarõivaalase teabe- ja koolitussüsteemi loomine. (MTÜ Rahvarõivas Põhikiri 2008)

MTÜ juurde loodud nõuandekojas hakkasid toimuma nõustamised ja infopäevad. Kohapeal olid olemas mõned rahvarõivaste näidiskomplektid, nende lõiked ja metoodilised materjalid. Ühel infopäeval leiti, et juurde oleks vaja rahvarõivavaldkonna lektoreid, et suunata huvilisi valmistama õiget etnograafilist, mitte rahvuslikel ainetel rõivast. Inimesi, kellega kaugemates kohtades asju ajada, oli vähe. Olid isetegijad, kuid suuremalt mõtlejad puudusid. Sihiks seati maakondadest tugiisikute leidmine. (MTÜ Rahvarõivas... 2008) Koos ERKLiiga sooviti leida inimesi, kes tunnevad kohalikku traditsiooni ja kelle abil saaks luua konsulentide süsteemi. Tugiisikutest pidid saama paikkonna nõustajad, keda omakorda juhendaksid ja suunaksid ERMi teadustöötajad. Kuna riik juba rahaliselt toetas maakondade ettevõtluskonsulente ja rahvakultuuri spetsialiste, siis veel ühe konsultandi jaoks raha ei eraldatud. (Intervjuu Soova 2018)

Juba üsna alaliidu tegevuse alguses hakkasid rahvarõivanõuannet jagama I. Tõnurist ja S. Nõu. Kuigi selle töö jaoks olid hinnakirjad välja töötatud, ei olnud klientidel valmisolekut nõuandmise eest maksta. Nõuandjad tegid tööd tasuta, kuid tänulikud abisaajad olid hilisemad rahvarõivakomplektide tellijad või koolitusel osalejad. Nii saadi nõustamise tasu ringiga kätte. Ka esimestele koolitustele osalejate leidmine osutus keeruliseks. Üritusi siiski ära jätta ei tahetud ja nii ei jäänud MTÜl Rahvarõivas muud üle, kui õppejõud oma vahenditest kinni maksta. (Intervjuu Randmaa 2018)

2012. aastal koostati koos Rahvakultuuri keskuse, ERKLi, Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu ja Kultuuriministeeriumiga programm „Eesti Rahvarõivas 2012–2016“. See oli ellukutsutud internetipõhise rahvarõivaandmekogu loomiseks. Läbi veebiportaali loodeti luua tugev rahvarõivaalane teabe- ja koolitussüsteem. Rahvarõivaste kohta tehtud uuringutega sooviti anda teaduslikku infot nii naiste, meeste kui ka laste erinevate rõivaste kohta. Panus tehti rahvarõivaste valmistajate koolitusel osalejate kirjalike tööde peale. Erineva haridusliku ja kultuurilise taustaga inimesed ei suutnud aga koostada ühtlase kvaliteediga uurimistöid. Nende asemel telliti tekstid hiljem professionaalidelt. Nüüd on veebiportaalis www.rahvarõivad.folkart.ee iga rahvarõivakomplekti juures kvaliteetsed fotod, joonised ja mustrid. Portaalist leiab infot rahvarõivaste valmistamise kohta, koolitusinfo, foorumi ning palju muud. Et motiveerida rahvarõivaste valmistajaid end arendama ja oma oskusi täiuslikuks lihvimaks, hakati 2009. aastast ERKL ja sihtasutuse

Kutsekoda poolt välja andma rahvarõivameistri kutsetunnistusi. Üheksa aasta jooksul on välja antud 12 tunnistust (Meistritunnistus...2018).

2012. aasta septembris alustati koolitust rahvarõivahuvilistele: "Minu rahvarõivas – särgist sõbani". Kui eelnevatel aastatel olid toimunud üksikesemete valmistamise kursused, siis nüüd liideti kõik need üheks kaheaastaseks koolituseks. Koolitusel anti laiapõhjaline teoreetiline ettevalmistus ja õpetati valmistama autentseid rahvarõivaid. Neile lisaks toimusid loengud, kus õpetati uurimistööd muuseumis, tekstiilide hooldamist ning kirjaliku materjali koostamist. Lektorid olid R. Piiri, S. Nõu, V. Jürisson, A. Randmaa ja U. Kangro. (MTÜ Rahvarõivas...2012)

Kui 2003. aastal Anu Randmaa sai rahvarõivaalaliidu juhiks, leidis ta koostöös Silvia Aarmaga, et rahvarõivategijatel võiks ka oma laager olla. Valides toimumise kohaks Tõstamaa mõisa, alustati rahvarõivalaagrite korraldamisega. Esimesel korral tuli kohale 20 huvilist, kes kahe päeva jooksul said õppida erinevaid rahvarõivaste valmistamise juures kasutatavaid tehnikaid. Etnograaf I. Tõnurist, kellel samal aastal oli ilmunud raamat „Rahvarõivakandja abiline“, rääkis rahvarõivaste kandmise ja valmistamise traditsioonidest. (Leetoja 2005, lk 73) Laagrid jätkusid ka järgmistel aastatel tuues üha uusi rahvarõivahuvilisi Tõstamaale meistrite käe all teadmisi omandama. Lisaks praktilistele lühikursustele olid ettevalmistatud ka teoreetilised loengud rahvarõivaste juurde kuuluvatest ehetest, rahvarõivaste hooldamisest ja puhastamisest ning eri piirkondade rahvarõivaste variatsioonidest. Aastate jooksul kujunes rahvarõivalaager kindlate traditsioonidega hästi toimivaks ürituseks.

Laagri õnnestumisele aitasid kaasa järgmised tegurid:

- 1) kindel sihtgrupp – inimesed, kes on seotud rahvarõivastega;
- 2) laagris sai valmistada konkreetset rahvarõivakostüümi juurde kuuluvat eset või detaili;
- 3) laagril oli kindel toimumisaeg;
- 4) laagris oli sõbralik ja loominguline õhkkond;
- 5) õpetajateks olid tunnustatud meistrid.

Aastatel 2007–2012 olid rahvarõivalaagrid väga populaarsed. Igas laagris osales 55–70 inimest. Tõmbenumbriks said organiseeritud reisirid Kihnu ja Muhu saartele ning põnevad teemad laagri praktilises osas. Laagris alati kohal olev etnograaf R. Piiri aitas analüüsida laagriliste ja kohalike elanike poolt kaasa toodud vanu rahvarõivaesemeid. Loengud rahvarõivaste juurde kantud ehetest viis läbi I. Tõnurist. Pärast 2014. aastal toimunud järjekorras juba XI rahvarõivalaagrit leiti, et huvi laagrite vastu oli langenud. Seetõttu jäeti järgmisel aasta laager ära ning prooviti kahe aasta pärast selle olemust uuendada. 2016. aasta kokkusaamine oli XII ja kandis uut, kaasaegsemat nimetust „Rahvarõiva õpitoad“. Seekord õpiti suviste riiete õmblemist. (MTÜ Rahvarõivas tegevuse...2017) Need osutusid aga nii populaarseks, et samad teemad olid laagris ka järgmisel, 2017. aastal. Huvi vähenemine laagrite vastu võis olla tingitud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias alanud rahvarõivaõppe ja erinevate haridusasutuste täiendkoolituste laiast valikust. Aga ka võimaluste paljususest ja rahvarõivahuviliste vähesest hulgast.

2018. aastal nimetati MTÜ Rahvarõivas juurde loodud nõuandekoda Rahvarõiva Nõuandekoda-koolituskeskuseks. Jätkati näidisrahvarõivakomplektide ja meetodiliste materjalide valmistamisega ning koolituste korraldamisega. A. Randmaa peab koolituskeskuse ülesandeks propageerida traditsioonikohaste rahvarõivaste valmistamist ja kandmist. „Teeme ja ärgitame seal, kus tundub kitsaskohti olevat, ja nagu olen öelnud ka, siis nõuandekodade loomisega püüame korrastada ja suunata selle propageerimist ja erinevate osapoolte koostöö tulemusena ja nende abil, tekkinud olukorda“ (Intervjuu Randmaa 2018).

Kokkuvõtteks võib öelda, et 20. sajandi algusest peale on rahvarõivaste kohta infot jagatud vaatamata erinevatele riigikordadele või ajaloo keerdkäikudele. On olnud aegu, kui rahvarõivaid on tahetud muuta kas moekunstnike või tantsupeo korraldajate poolt. On proovitud jätta kõrvale üksikesemeid või neid eri maakondade vahel kombineerida. Tekstiilitööstuse arenedes on materjale välja vahetatud kergemate ja õhemate vastu. Oma ideed, rahvarõivad püsigu muutumatuna, on alati kaitsnud etnograafid, kes on püüdnud viia massidesse süsteemi, kus rahvarõivaülikonda komplekterides kasutatakse originaale, mis pärit ühest kihelkonnast ja ajastust.

1970.–1990. aastatel valmistasid soovijatele rahvarõivaid koondis UKU ja kombinaat ARS. Pärast 1990. aastatel toimunud organisatsioonide erastamist jäid rahvarõivahuvilised aastateks ilma võimalusest neid poest osta. Nii ei jäänud muud üle, kui ise muuseumide poole pöörduda ja rahvarõivaste valmistamine hoogustus käsitöölise hulgas.

Oleme Eestis rikkad muuseumidesse kogutud rahvarõivaste üksikosade ja nende kohta käiva informatsiooni poolest. On olemas huvilised, keda paelub nende põhjalik uurimine. Välja on antud mahukaid rahvarõivaraamatuid ning toimuvad koolitused tänu millele on huvilistel võimalik rahvariideid valmistada. Praeguseks oleme jõudnud sinnamaale, kus tänu koolitustele, rahvarõivameistrite ning etnograafide poolt tehtud selgitustööle on tekkinud uus tase rahvarõivaste kandmisel ja nende uurimisel. Inimeste teadlikkus rahvarõivaste kohta on kasvanud, kõrgharidusega rahvarõivauurijaid on juurde tulnud ning suured rahvarõivanäitused on soojalt vastu võetud.

3. ÜLEVAADE RAHVARÕIVANÕUSTAMISEST EESTIS

Eestis saab käesoleval ajal huviline rahvarõivaalast teavet muuseumidest, käsitöökauplustest, rahvarõivameistrite ateljeedest, käsitöökeskustest või koolitusasutustest. Oma teadmisi paikkonna rahvarõivastest võivad jagada ka rahvarõiva valmistamise kooli või TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia lõpetanud ja vastava uurimistöö teinud inimesed. Kodus või telefoni teel teadmisi jagavad rahvarõivameistrid jätsin oma uuringust kõrvale ja pühendusin organisatsioonides töötavatele inimestele. Oma uurimistöö mahu tõttu ma kõikidest selle ala professionaalidest kirjutada ei saa. Valiku püüdsin teha geograafiliselt võimalikult laia ja mitmetüübilisi nõustamisviise haarava. Nõustajad jagasin kolme gruppi: muuseumide teadustöötajad, käsitööpoes töötavad nõustajad ja rahvarõivameistrid. Järgnevalt teen ülevaate nendest ja puudutan põgusalt ka organisatsioone, kus nad töötavad.

3.1. Muuseumid

Eestis on mitmeid muuseume, mille kogudes säilitatakse rahvarõivaste üksikosi. Seal uurivad neid ja jagavad informatsiooni muuseumiteadurid. Nende töö tugineb muuseumiseadusel, mis ütleb, et riigile kuuluvat muuseumikogu kasutatav muuseum nõustab võimaluse korral inimesi vaimse ja materiaalse kultuuripärandi küsimustes (Muuseumi seadus 2013).

Valisin oma magistritöösse muuseumiteadurite nõustamistöö põhimõtete teadasaamiseks viie muuseumi töötajad. Eesti suurima rahvarõivakoguga ERMi valisin, kuna seal on rahvarõivaste kohta jagatud nõuandeid muuseumi algusaastatest. Kaks korda ajaloo jooksul

on muuseumi juurdes avatud iseseisev nõuandebüroo. Saaremaa Muuseumi puhul huvitas mind, kuidas on toimunud saarel rahvarõivateabe jagamine tänaseni. Ja kas selle teadmise valguses on üldse vajalik nõuandekoja loomine. Hiiumaa ja Muhumaa muuseumide puhul huvitas mind nõustamise tegevus teistel väikesaartel. Harjumaa Muuseumi puhul oli oluline teada saada, kuidas on läinud muuseumi juurde loodud Harjumaa rahvarõivanõuandekoja esimene tegutsemisaasta.

3.1.1. Eesti Rahva Muuseum

Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskus asub ERMi esimesel korrusel, neil on kaks loenguruumi. Nõuandekeskuse mugavat asukohta ja avaraid ruume peetakse vajalikuks, kuid olulisem on, et keskuses töötaval inimesel oleksid põhjalikud teadmised rahvarõivate kohta (Intervjuu Piiri, Värvi 2017). Keskuse juhataja on Ellen Värvi, kes koostöös teadurkuraator Reet Piiriga oma teadmisi jagab. Nooremat põlve esindavad teabekeskuses kuraatorid Age Raudsepp ja Liisi Jääts. Teabekeskuse tööritm (avatud ollakse kõikidel tööpäevadel ja nõustamist saab sealt etteteatamata) on Eestis ainulaadne. Töö on jaotatud nelja inimese vahel nii, et üks inimene on korraga keskuses valves ja ootab huvilisi. Pädevus rahvarõivakomplekte kokku panna ja nooremaid kolleege nõustada on E. Värvil ja R. Piiril. Praegu saab ERMi Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuses:

- individuaalset nõustamist

Nõustamise tarbeks on kappides suur valik meetoodilisi materjale: koopiad mustritest ja seelikutriibustikest, brošüürid kokkupandud komplektidest, andmebaasid rahvarõivameistritest ja rahvarõivastest kihelkondade kaupa.

- tutvuda populariseerivate materjalidega

Välja antakse juhendeid mingi kindla kihelkonna rahvarõivakomplekti kohta. Tuginetakse nii rahvarõivate valmistamise koolituse lõpetajate töödele kui ka eraklientide soovidele.

- õpitubades ja loengutes osaleda

Rahvakultuuri Keskuse poolt korraldatud rahvarõivate valmistamise koolituse sihtrühmaks on käsitööõpetajad, kooride ja rahvatantsurühmade esindajad, käsitööringide juhendajad, rahvarõivate valmistajad jt huvilised (Rahvarõivate valmistajate kool ...2018). Eesmärk

on koolitada neid, kes teadmisi hiljem edasi annaks. Korraldatakse ka väiksemaid rahvusliku käsitöö õpitubasid ja kursuseid.

Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuses on kokku saanud nii suurepärase asukoht kui ka pädevad nõustajad. Rahvarõivakogud Eesti suurimas muuseumis ja kuraatorite aastatepikkune järjepidev töö rahvarõivaste uurimisel on viinud rahvarõivanõuanded kõrgele tasemele. Töö kõrvalt valminud metoodilised materjalid ja näidised aitavad visualiseerida nõustamisetööd.

3.1.2. Saaremaa Muuseum

Kuressaare Lossis asuvas Saaremaa Muuseumis jagab tekstiilikogu kohta informatsiooni ajaloolane Maret Soorsk. Huvi rahvarõivaste vastu tekkis tal 1991. aastal peavarahoidjaks saades. Kuna siis tuli hakata tegelema kõikide museaalidega, hakkas tekkima huvi ka rahvarõivaste vastu. 1990. aastatel, kui Eestis töötasid ARS ja UKU, mille jaoskonnad asusid nii Orissaares kui ka Kuressaares, ei käinud muuseumis keegi rahvarõivaste kohta küsima. Jaoskondades valmistati Põide ja Muhu rahvarõivaid kindlate kavandite järgi ning muuseumisse esemeid uurima keegi ei läinud. Kui 1990. aastate lõpus need koondised töö lõpetasid, kadus nendega koos ka teadmine Saaremaa rahvarõivaste kohta.

Aastatel 2000–2010 käisid muuseumis rahvarõivaid uurimas vaid üksikud huvilised. Suurem huviliste laine tuli 2010. aastat. Puuduvad teadmised viisid inimesed uurima pärimust ja traditsioone. Muuseumist uuriti, kas ja millised esemed on säilinud ning kuidas neid valmistada. Samal ajal suurenes ka rahvuslike motiivide kasutamine tootearenduses. Kuressaare Ametikooli õpilased tulid muuseumi vaatama värvilahendusi, mustreid ja tikandeid ning kasutasid neid oma disainiprojektides. Rahvarõivaste uurijaid, kes muuseumis käivad, on nii saarelt kui mandrilt, sest Saaremaa Muuseumis on säilinud huvitavaid esemeid, mida mujal muuseumides ei leidu. Näiteks Maria Schönbergile

kuulunud Ruhnu rahvarõivaste kollektsioon¹³. Tänu huvilistele õpib ka M. Soorsk ise. „Vaatan, keegi võtab riideid, ütleb mingi kommentaari mingi tikandi kohta, ma panen kõrva taha ja lähen kohe täiendan muis.ee-d.“ (Intervjuu Soorsk 2018). Muuseumisse kogudega tutvuma tulijad on endale eelnevalt selgeks teinud, mida ja miks nad uurida soovivad. Maret Soorsk ütleb, et: “Sellist asja, et keegi tahab minu abiga komplekti kokku panna ei ole veel ette tulnud“. Muuseumil puudub kogude rikkus, et komplekte praktiliselt kokku panna, seda võib teha vaid teoreetiliselt.

3.1.3. Hiiumaa Muuseum

Rahvarõivanõuannet jagab Kärddlas asuvas Hiiumaa Muuseumis teadusdirektor Helgi Põllo. Ta on rahvarõivaid hoidnud Hiiumaal jõuliselt pildil kogu oma muuseumis tegutsemise aja. Pühendudes juba ülikooliõpingute ajal Hiiumaa rahvarõivastele,¹⁴ on ta hiljem välitöödel käies saanud põhjalikud teadmised. Muuseumil on võimekus anda laialdast rahvarõivanõuannet. Olemas on piisav rahvarõivaste üksikosade kogu, nõustatakse nii teoreetilist kui ka praktilist laadi küsimustes. Nõustamise protseduuril on kindlad reeglid. Et vältida kogu tekstiilifondi väljatoomist, alustatakse tellija kodukihelkonna seeliku, sinna juurde sobiva särgi ja muude üksikesemete väljavalimisest fotode ja kirjelduste põhjal. Kui klient soovib rõivad tellida, suunatakse ta rahvarõivameistri juurde. Mõõdud võetud, pöördub meister omakorda muuseumisse, et kopeerida vajalikud mustrid ja lõiked.

Hiiumaa Muuseumis on valmistatud erinevaid nõustamise töö jaoks vajalike meetodilisi materjale. Peale seelikutriibustike ja originaalesemetelt võetud lõigete on olemas ka näidispeakatted. Need on originaalide koopiad, millelt puuduvad tikandid ja muud kaunistused. Neid proovivad rahvarõivaste tellijad, kes saavad ülevaate, kuidas nad hiljem tellituga välja nägema hakkavad. Selline tanude ja rätikute pähe sobitamine on oluline, sest

¹³ Kõigi aegade esemerohkeima eraisiku annetuse sai muuseum 2002. aastal, kui M. Schönberg annetas 226 Ruhnu rahvariide eset.

¹⁴ Helgi Põllo lõpetas Tartu Ülikooli ajaloolasena 1979. aastal.

rahvarõivad peavad inimesele sobima. Neid peab olema mugav kanda, sest vastasel juhul võivad need jääda kappi seisma.

Nõukogude ajal tehti ARSis ja UKUs Hiiumaa rahvarõivastest vaid Pühalepa kihelkonna komplekte. Nii juhtus, et kogu Hiiumaa hakkas pühalepastuma (intervjuu Põllo 2017). Muuseumi teeneks võib pidada paremat rahvarõivaste tundmist, mis on saavutatud aastatepikkuse propagandatöoga.

Panime korvi asju täis ja läksime rahvamajadesse, klubidesse, olid ju kõik need igasugused pereõhtud, kohviklubid, mis tahes. Ja sinna siis rääkima rahvariitetest. 90ndate alguses oli ju rahvarõivaste tõusulaine. (Intervjuu Põllo 2017)

Aastaid tehti koostööd ERMiga nn „ühapäeva näitustega“. Projekti „Tagasi koju“ alustati kinnaste näitusega 1980. aastatel. Fondist välja valitud esemed saadeti bussiga Kärdlasse. Sama päeva õhtul said juurdepääsu näitusele kõik rahvarõivaste valmistajad, teisel päeval kõik ülejäänud huvilised. Viimastel aastatel on hakatud taas elustama pärandoskusi rahvarõivaste detailide valmistamisel. Vaimse pärandi taastamise raames õpetati muuseumis huvilistele selgeks tinatuppede valamine, nõelakodade ja rõhkude tegemine. Muuseum hoolitseb selle eest, et spetsiifilise töö jaoks oleks tegija olemas ning kui keegi ea poolest enam teha ei jõua, koolitatakse välja nooremaid tegijaid.

3.1.4. Muhu Muuseum

Koguva ajaloolises külas asuva Muhu Muuseumi varahoidja Mai Meriste huvi rahvarõivaste vastu tekkis Eesti Kunstiakadeemias õppides. Oma teadmisi on ta täiendanud muuseumis töötades. Muhu Muuseumis saab uurida umbes 900 tekstiilieset, millest enamus on rahvarõivaste üksikosad. Kuna Muhu Muuseum on teiste väikemuuseumide kõrval üsna noor ja muhulased alles kannavad oma rahvarõivaid igapäevaselt, siis tekstiilikogu väga rikkalik ei ole. Muuseumi pöördunud esemeuurijad soovivad näha üksikesemeid või tulevad kontrollima mujal komplekteeritud komplekti õigsust.

Huvilistele rahvarõivakomplekte koostades kasutab M. Meriste 2010. aastal välja antud raamatut „Meite Muhu mustrid“, mille üks kaasautor ta ise on. Lisaks on võimalus vaadata vanu fotosid ja joonistusi. Rahvarõivaste kandmise traditsioon alles elab Muhu saarel, nii lubavad muhulased ise endale nende valmistamisel rohkelt vabadust, kuid võõraste jaoks on määratud kindlad reeglid. Nad ise ei tee kunagi kahte ühesugust eset, kuid teistel oma mustreid ja lõikeid muuta ei luba. Nii küsib ka M. Meriste komplektide koostamisel abi põlismuhulaste käest. (Intervjuu Meriste 2018)

Muhu Muuseum toetab oma kogude ja uurimisega Hellamaa Maanaiste seltsi projekti „Rahvariiete laenutus“. Selts soovib valmistada viis komplekti naisterõivaid laenutamise jaoks. Koos komplektidega valmivad ka rahvarõivaste hooldamise juhised, kus kirjas nii seelikute voltimise kui ka pesemise õpetused. Sellise projekti tingis aastaid kestnud nõudlus rahvarõivaste laenutamise järele. Komme minna saarel peole rahvarõivastes on teinud klientideks suviti Muhu saarele külla tulevad turistid.

3.1.5. Harjumaa Muuseum

Keilas asuval Harjumaa Muuseumil ei ole praegu töötajat, kes tekstiili või kitsamalt rahvarõivaid uuriks. Puudub pädevust rahvarõivakomplektide koostamiseks ja nende valmistamise õpetamiseks. Kuid Tallinna lähedus ja teadmine, et sealt võib alati abi loota, andis muuseumile kindluse rahvarõivanõuandekoja loomiseks. Muuseumi ruumides alustas 7. mail 2017. aastal tööd ERKL, MTÜ Rahvarõivas ja Harjumaa Muuseumiga koostöös Harjumaa Rahvarõiva Nõuandekoda. Nende eesmärgiks on teadlikkuse suurendamine rahvarõivaste kohta, nende populariseerimine ja professionaalse nõu andmine. (Harjumaa...2018) Keskus ei tööta igapäevaselt, vaid korraldab kord kuus nõuandelaupäevi. Muuseumi direktor Annika Tiko peab seda regulaarsust igati vajalikuks, et inimestel tekkiks harjumus muuseumis käia. Kohalkäinute arv varieerub 5–20 vahel ja ega rohkem pisikesse raamatukoguruumi mahukski.

Nõuandekoja konsultandid on oma ala spetsialistid: rahvarõivameistrid S. Nõu, M. Lehis ja L.-M. Sihvre ning konservaator M. Laht. Igakuiseid teema-nõuandelaupäevi korraldatakse

alates 2017. aasta sügisest. Päevateema saadakse muuseumisse tulnud küsimustest või nõuandjate poolt välja pakututest. Järgmise laupäevaku plaanidest antakse teada varakult. Nii saavad alati kohale tulla just need, keda vastav teema kõnetab. Eriti nõutud on päevad, mil näidatakse fondidest või erakogudest pärit esemeid, sest inimesed tahavad ju ikka originaali näha. „Näiteks kui oli teada, et meile annetati Keilast pärit esemeid, siis tulidki kohale just need, keda see teema huvitas [...] ja me ju propageerime ka seda kogu aeg, et vaadataks ikka originaali“ (Intervjuu Tiko 2018). Enamik kohaletulnuist otsivad teadmisi mõne üksikeseme kohta. Neil on vaja algmaterjali oma rahvarõivakomplekti tegemiseks või selle õpetust. „Hästi paljud tulevad enda rahvariite kohta küsima, et kuidas teha?“ (Intervjuu Tiko 2018).

Nõuandekoja kliendid tulevad nii Tallinnast, kui ka selle lähiümbrusest. Üheks populaarsuse põhjuseks võib direktori sõnul pidada ka seda, et pärandkultuuri kursuseid lähikonnas ei toimu. See innustas muuseumi käsitööklassi komplekteerima. Tulevikus saab seal kangastelgedel kududa ning rahvarõivaste valmistamise koolitusi korraldada. (Intervjuu Tiko 2018)

3.2. Rahvarõivameistrid, kes tegutsevad käsitöökaupluses

Rahvarõivanõuannet jagavad käsitöökauplustes meistrid, kelle pädevus on omandatud pikaaegse käsitöö tegemise ja rahvarõivaste valmistamisega. Selliseid kauplusi leiab mitmest maakonnast. Näiteks Viru käsitöö salong Rakveres, Kodukäsitöö pood Tallinnas, Käsitöökoda Viljandis, Anni Butiik Otepääl, Talupood Kuressaares jne. Need on ärile suunatud ettevõtted, kus tegevuse rahastamine tuleb toodete müügist. Põhitegevuseks on käsitöö valmistamine, selle vahendamine ja müük. Rahvarõivaste valmistamine ja nende kohta nõu andmine on kõrvaltegevus, mis vastavalt aastale toob kas suurema või väiksema protsendi sissetulekutest. Kauplusest on võimalik rahvarõivaid tellida või osta komplektide või üksikesemetena. Nende kohtade esmane funktsioon ei ole nõuandeteenuse pakkumine, vaid käsitöö- ja rahvarõivaste müük. Selles peatükis kirjutan pikemalt Viru käsitöö salongist Rakveres ja Viljandi Käsitöökojast.

3.2.1. Viru käsitöö salong Rakveres – Kersti Loite

Viru käsitöö salongis Rakveres tegeletakse peale käsitöö ja rahvarõivaste üksikesemete müügi ka rahvarõivaste valmistamisega. Kaupluse omanik Kersti Loite on tema enda sõnul rahvarõivanõuandekojana töötanud ligi 15 aastat. Sellist nime tema firmal küll ei ole¹⁵, kuid sellest olulisemaks peab ta sisu. „Kui nüüd selle sildi saan, minule ei muutu sellest midagi, sest me oleme siin sellist tööd teinud juba aastaid“ (Intervjuu Loite 2018).

Rahvarõivaste valmistamisega alustades ei olnud salongis küll veel metoodilisi materjale ega ka teadmisi, mida jagada, kuid aja jooksul on need lisandunud. Nii töötati aastaid salongis vaid ühe-kahe näidiseks valmistatud rahvarõivakomplektiga, mida huvilistele näidati. Nüüd on neid vaatamiseks ja uurimiseks väljas kümme. Neid peab K. Loite väga oluliseks, sest kliendile on raske foto põhjal selgeks teha, kuidas vastav riideese inimese seljas välja nägema hakkab. Mannekeeni seljas oleva komplekti peal näeb inimene esemeid elusuurus ja kujutab ennast sinna sisse. „Kui mul on need 10 komplekti mannide seljas, nii kujutab tellija ennast kohe nende riiete sisse, näeb pikkuseid jne. Me ei pea nii palju enam seletama.“ (Intervjuu Loite 2018).

K. Loite peab oluliseks, et nõuandekeskuses oleks vähemalt kaks-kolm nii naiste- kui ka meestekomplekti nähtaval. Oma kogemustest võib ta öelda, et tihti juhtub, et tellija ei tea rahvarõivaste üksikosade nimetusi. Kui meister räägib talle pika jutu käistest, võib tellijale jääda mulje, et ta saabki ainult kätised, aga mitte tervet särki. Arvutist eseme fotot vaadates ei taju inimene konteksti ega saa aru, kuidas eset kantakse või kui suur see on. Jakkide ja pikkkuubede spetsiifilise lõike tõttu lubatakse näidiseid vajadusel tellijatel selga proovida.

Rahvarõivaid valmistatakse salongis kõikidele soovijatele nii Eestist kui ka kaugemalt. Valmistatud on nii Norra rahvarõivaid, kui täidetud tellimusi välismaal elavatele eestlastele. Kuna rahvarõivaste õmblemise jaoks on vaja inimestelt mõõte võtta, siis see protseduur on käinud läbi *Skypei*.

¹⁵ Viru Käsitöö Salongile anti ERKLi poolt Paikkondliku nõuandekojaga märkis 26. märtsil 2018. aastal.

Kõikidest salongis valmistatud rahvarõivakomplektidest tehakse tööjoonised, mis lisatakse vastava piirkonna kausta. Fotoalbumites on jäädvustused tehtud töödest, mida järgmistele klientidele näidata. Nõustamine toimub uute komplektide kokkupanekul ja nende kandmise ning hooldamise küsimustes. K. Loite nõuandmise eest raha ei küsi, kuna leiab, et pigem tasub ära kliendile hea tuju tekitamine ja tema poodi tagasitulek, kui hetkeline rahasumma.

Rahvarõivaste valmistamiseks vajaliku materjali tellib Loite poodi interneti teel. Kuna nende juures valmistatakse rahvarõivaid nii kollektiividele kui ka üksiktelijatele, on võimalik materjali tellida hulgi ja soodsamalt. Vajalikes toonides lõngade ja kangaste leidmine on keeruline ja seetõttu tellib K. Loite materjalid valgetena ning tellib värvimisteenuse. Üheks suureks probleemiks peab K. Loite oma töös noorte käsitöölise leidmist ja nende koolitamist. Murekohaks peab ta meie igapäevaelu pinnapealsust. Rahvarõivaste valmistamine on pikaajaline protsess. Paljud inimesed ei taha või ei suuda olla püsivalt ühe asja juures. Kõige hullem on see, et ühe asja tegemine võtab aega, kümne tegemine läheb juba kiiremini, aga kahjuks enamus ei jõuagi selleni. „Oled pannud tähele, et kui mingi asi ei saa viie minutiga valmis, siis on juba huvi läinud.“ (Intervjuu Loite 2018).

K. Loite sõnul on peenema käsitöö tegija puhul suurimaks takistuseks püsivuse puudus ja vaevanägemise oskus. K. Loitel endal nendest iseloomuomadustest puudu ei ole. Tema puhul on parim see, et kokku on sattunud hea vaistuga ärinaine, magistrikraadiga rahvarõivaste uurija ja põhjaliku Virumaa rahvarõivaste uurimistöö väljaandja.¹⁶

3.2.2. Viljandi käsitöökoda – Riina Piir

2000. aastal loodud käsitöökoda Viljandis on kujunenud aastatega käsitöömüügi kõrval ka üheks arvestatavamaks rahvarõivaste nõuastamistööd tegevaks keskuseks Mulgimaal. Soodne asukoht Viljandi Muuseumi kõrval annab võimaluse rahvarõivaste üksikesemeid

¹⁶ Kersti Loite raamat „Virumaa rahvarõivad“ ilmus 2017. aastal.

uurida. Üks käsitöökoja prioriteete on rahvarõivaste väärtustamine ja kandjate nõustamine (Viljandi...2018). Rahvarõivastega asus kaupluse praegune omanik Riina Piir tegelema kohe, kui sattus veidi pärast Viljandi kultuuriakadeemia lõpetamist käsitööpoodi tööle. Teadmisi kõrvalasuvas muuseumis täiendades hakkas ta tellijatele rahvarõivaste üksikosi valmistama. Nüüdseks on ta endale selgeks teinud kõik Viljandimaa rahvarõivad ja nõustab inimesi selle piirkonna raames. Päris koopiaid ta rahvarõivastest ei tee. Tema arvates on oluline konstrueerida selliseid lõiked, et kandja ei peaks end nendes pidevalt sättima või ei kisuks riie seljas. Riina on veendunud, et rahvarõivaste lõikeid tuleb „pehmelt“ muuta nii, et see oleks inimesele mugav kanda. „Kui me täna teeksime täpselt nii nagu muuseumis, siis tänapäeva inimene seda välja ei kannaks“ (Intervjuu Piir).

Individuaaltellimused täidab R. Piir üksinda. Ta naudib komplekti tegemise protsessi, alates lõigete võtmisest kuni rõivaste viimistlemiseni. Ta ise ütleb, et rahvarõivaid ei saa teha nagu liinitööd. Selleks, et õige tunne peale tuleks, peab tegija minema oma mõtetes minevikku ja tegemise protsessi nautima. Oluline on ka mõtiskleda selle üle, milliseid mõtteid 19. sajandil rõivaid valmistades mõeldi. Kollektiivtellimuste täitmiseks kasutab ta käsitöömeistreid. Nii on kujunenud, et üks meister koob sukad, teine vööd, kolmas tikib ja neljas õmbleb kokku. Komplektide jaoks vajalikud kangad ostab R. Piir Tallinna kauplustest ja teeb teiste meistritega ühistellimusi.

3.3. Rahvarõivameistrid, kes tegutsevad ateljeedes

Rahvarõivaste valmistamisega tegelevad Eestis mitmed käsitöölised. Neid on kahte tüüpi. Ühed on käsitöömeistrid, kes valmistavad etteantud jooniste, mustrite ja materjalidega rahvarõivakomplekti jaoks vajaminevaid detaile või teevad üksikesemeid. Enamus neist on spetsialiseerunud kindlale tehnikale. Näiteks Ida-Virumaal elav Kaili Maasikmäe tikib ja õmbleb nii tanud kui ka käised-särgid; tallinlanna Kristiina Nemirovitš-Dantsenko niplab pitsid käiste ja tanude jaoks; Piia Rand Tartust valmistab kirivöösid; põhitööna tavaõmblemisega tegeleja võib kokku õmmelda ka rahvarõivaid jne. Ühel tegijal kogu komplektile keskenduda pole otstarbekas. Tervikpilt on kaunim, kui iga meister keskendub enda valitud tehnikale ja lihvib selle täiuslikuks. Selline mudel toimib, kui on olemas teist

tüüpi inimesed, kes nõustavad klienti komplekti valimisel, panevad komplekti kokku, valivad materjalid ja tellivad üksikesemete valmistamise meistritelt. Järgnevalt keskendun kahele meistrile, kes omavad rahvarõivakomplekti valmistamisel juhtrolli. Sellise töö on enda peale võtnud Silvi Allimann Tallinnast ning Leela Ligi Saaremaalt.

3.3.1. Rahvarõivaste valmistamise ateljee „Kaunis rahvarõivas“ - Silvi Allimann

Silvi Allimann läks 1970. aastal tööle ARSi rõivakonstruktoriks ja hakkas seal kaks aastat hiljem rahvarõivaid õmblema. Aastate jooksul omandas ta nii teoreetilised kui praktilised kogemused rahvarõivaste valmistamisel. 1988. aastal loodi Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuse juurde rahvarõivaste valmistajate kool. Koolituse juht ja õpetaja oli algusest peale S. Allimann. Nüüd koolitab ta rahvarõivaste valmistajaid ka Tartus ERMi juures tegutsevas Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuses.

Oma ateljees, mille ta avas 2007. aastal, on S. Allimann projektijuht, kes koostab tellija jaoks rahvarõivakomplekti, võtab mõõdud ja teeb neile lõiked. Oskused konstrueerimise vallas lubavad tal kohandada vanade esemete lõikeid tellija vajadustele ja kehakujule vastavaks. Valmis rõivaese peab tema arvates olema originaalile võimalikult sarnane, kuid istuma kandja seljas. Tema lõigete järgi ja kogenud õmblejate käe all valmivad komplektid nii kollektiividele kui ka üksiktelijatele.

Vajaminevad materjalid valib ta välja ja tellib interneti teel. Et seelikukangad tuleksid õigete värvitoonidega, kerib ta sobivad lõngad pulgale ja saadab kangakudujale. Tikkijatele, keda leiab enda poolt juhendatud rahvarõivaste valmistajate koolituselt, komplekteerib ta mustrite ja jooniste pakid ja saadab neile postiga koju. Selline töö vajab suurt tähelepanu, et ükski detail kahe silma vahele ei jääks. (Intervjuu Allimann 2017) Paikkondliku rahvarõivanõuandekojaga teeks S. Allimann heameelega koostööd. Tema sooviks oleks, et rahvarõivatellijad tuleksid ateljeesse kaasas valmiskomplekteeritud rahvarõivaülikonna esemete nimekiri. See hoiaks kokku tööaega, mis muidu kulub kliendi soovide ja ootuste väljaselgitamisele, talle sobiva ülikonna komplekteerimisele ja tema nõusoleku saavutamisele. Koostöö nõuandekodade ja teiste rahvarõivaste valmistajatega viiks S.

Allimanni arvates edasi kogu valdkonda. Nii saaks ka tema oma teadmisi noorematele edasi anda ja koolitada uusi rahvarõivameistreid.

3.3.2. Rahvarõivaste valmistamise ateljee - Leela Ligi

Leela Ligi on endise rahvakunstimeistrite koondise UKU Orissaare jaoskonna töötaja. Kui osakond suleti, jätkas ta tööd FIEna, kuna tellijad olid juba ukse taga järjekorras. Kui varasematel aastatel olid tellijateks rohkem kollektiivid, eriti UKUs töötamise ajal, siis viimastel aastatel on kasvanud hüppeliselt individuaaltellimuste arv. L. Ligi reklaamib enda töid küll suhtlusvõrgustikus *Facebook*, kuid arvab, et tellijad tulevad tema juurde ikka seetõttu, et on näinud tema tehtud komplekte kellegi teise seljas. „Kõige parem ongi see, et nähakse seljas ja küsid, kust sa said? – see on kõige parem reklaam“ (Intervjuu Ligi 2017).

L. Ligi tegeleb põhiliselt rahvarõivakomplekti õmblustöödega. Ülejäänud tööprotsessid tellib ta allhankena. Piiratud teadmised rahvarõivaste variatsioonidest ja muuseumikogude mittetundmise kompenseerib ta rahvarõivaraamatutega. Teravalt tunnetab L. Ligi paikkondliku nõuandekoja vajadust. See oleks tema arvates koht, kus huviline saaks tutvuda näidisrõivastega ja talle pannakse seal kokku tema vajadusi rahuldav rahvarõivakomplekt. Nõuandekoda suunaks tellija meistri juurde, kes saab edasi tegeleda ainult komplekti valmistamise, mitte enam selle kokkupanekuga. Tähtsaks peab ta enda jaoks informatsiooni kättesaamist ja võimalust konsulteerida teiste nõuandekodadega. Seda just seoses Mandri-Eesti rahvarõivaste tellimustega. „Jaa, selgitustöö võiks keegi ära teha inimestele ja teine asi, kui keegi tuleb tellimusega, mida ma teinud ei ole, siis mul oleks kohta, kust küsida“ (Intervjuu Ligi 2017).

3.4. Analüüsiv kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib öelda, et olles küsitlenud viie muuseumi rahvarõivaspetsialiste, kahte ettevõtjat, ning kahte rahvarõivameistrit, võib teha järgmised järeldused. Kõikides vaadeldud muuseumides jagatakse rahvarõivanõuandeid. Erinevad on nõustajate arv, nende

pädevus ja ruumide võimalused. ERMis nõustamisega tegelevad neli teadustöötajat annavad muuseumile võimaluse nõu jagada kõikidel tööpäevadel. Abi saab küsida kohale tulles, telefoni ja e-maili teel ning teadmisi jagatakse ka *Facebooki* grupis „Rahvuslikud riided ja rahvariided“. Kuna ERMi kogud hõlmavad rahvarõivaid üle Eesti, siis jagatakse muuseumis teavet kõikide kihelkondade rahvarõivaste kohta. Aastatepikkune töö ja praktikantide kasutamise võimalus on andnud rikkaliku metoodiliste abivahendite kogu.

Paikkondlikes muuseumides määrab konkreetse esemegrupi arengusuuna see, kas töötajate hulgas on entusiaste. Muuseumi väike inimvara ja suhtumine: „Meie muuseum ei ole rahvarõivaste muuseum.“ (Intervjuu Meriste 2018) viitab sellele, et iga töötaja tegeleb just sellega, mis hetkel oluline. Saaremaa Muuseumi tekstiilikogus on palju rahvarõivaid, kuid nendest teatakse üsna vähe. Dokumentatsioon hävis 1917. aastal ja siiani pole peetud vajalikuks seda taastada. Nii Saaremaa kui ka Muhu Muuseumis toimub rahvarõivaste kohta käiva info jagamine dokumenteeritud esemete ja kirjanduse põhjal. Puuduvad igasugused metoodilised materjalid. Hiiumaa Muuseumis hoolitsetakse sellest, et saarele omased pärandoskused ei kaoks. Aastate jooksul on projektirahastusega valminud metoodilised materjalid: maalitud seelikutriibustikke, kopeeritud mustreid ja lõikeid ning valmistatud näidiste kogu. Need abimaterjalid lubavad teostada laialdast rahvarõivanõuande jagamist. Harjumaa Muuseumi töötajatel ei ole pädevust rahvarõivaste kohta nõu anda, kuid koostöö spetsialistidega väljastpoolt muuseumi annab kindluse seda tööd teha. See on positiivne näide heast töökorraldusest. Rahvarõivaalast nõu andvaid uurijaid ei ole paljudes muuseumides ja koostöö nõustajatega võiks ka mujal tihedam olla. Muuseumis komplekssete nõuandepäevade korraldamine kord kuus on väikese muuseumi jaoks sobiv lahendus. Nii jõuavad muuseumitöötajad ja nõuandjad infopäevadeks sisukamalt ette valmistuda. Ka ei ole takistuseks puuduvad metoodilised materjalid, kuna nõustajad võtavad need enesega kaasa.

Avarad, valgusküllased ruumid tänapäevase sisseseadega on nõustamise jaoks vaid ERMis. Paikkondlikes muuseumides on enamasti kasutusel hämar raamatukoguruum, kus riulite vahel lauake uurimismaterjalide jaoks. Erandina võib välja tuua Saaremaa Muuseumi, mille kogud koliti 2017. aastal endisesse arhiivimajja. Seal on olemas eraldi ruum, mille avarus lubab korraga töötada mitmel uurijal.

Käsitöökauplustes ja ateljeedes töötavad rahvarõivameistrid on omandanud teadmised iseseisvalt rahvarõivaid uurides ja neid valmistades. Muuseumitöö ja koostatud andmebaaside abil on saadud pädevus huvilisi nõustada. Enda koolitamine¹⁷ on tõstnud osade meistrite teadmiste taseme väga kõrgele ja nad on välja andnud ka rahvarõivaraamatuid¹⁸.

Käsitöökaupluste põhitegevuseks on käsitöömüük. Rahvarõivaste valmistamine, selle töö organiseerimine ja nõustamine on kõrvaltegevus. Nii K. Loite kui ka R. Piir ütlevad, et ise nad rahvarõivaste valmistamisel reeglina kaasa lüüa ei jõua. Nende kui rahvarõivaspetsialistide tööks on tellija nõustamine, komplekti koostamine, üksikosade valmistamise tööjooniste ja -komplektide kokkupanek ja selle töö tellimine meistritelt. Kui salongi on tulnud eritellimus, mille mingi detaili valmistamise jaoks kohapeal meistrit ei ole, teevad selle töö ära nõustajad. Paikkonna käsitöömeistrid on kindlale käsitööliigile spetsialiseerunud ja teevad seda professionaalselt. Teadmiste puudumine rahvarõivastest ja nende eripäradest teeb neist tellimuste täitjad ja eristab nõustajatest. Sarnaselt on organiseeritud tegevus ka rahvarõivaste valmistamise ateljeedes. Seal on põhitegevuseks rahvarõiva tellimuste valmistamine, nõustamine aga toimub kõrvaltegevusena tellijale komplekti kokku pannes. Enamasti on ateljees töötav rahvarõivaspetsialist nii nõustaja, komplekti kokkupanija, värvide, materjalide ja mustrite-jooniste välja valija ning käsitöömeistritelt detailide tellija.

Metoodilised materjalid aitavad nõustajat kõikides külastatud kohtades. Kasutada on kihelkondade rahvarõivaste materjalinäidised, joonised rõivaste kohta, mustrikogud ja lõiked. Nõustamise juures on olulisel kohal esemete reaalne nägemine. Kui muuseumides on see kogusid külastades võimalik, siis käsitöökaupluses on selle jaoks vajalikud näidisrahvarõivakomplektid või -üksikesemed. Sellised mannekeenide seljas olevad näidiskomplektid olid vaatamiseks ja ostmiseks olemas vaid Rakvere kaupluses. Tähelepanu

¹⁷ K. Loite on lõpetanud TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia magistriõppekava. R. Piir on lõpetanud TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rakenduskõrghariduse ja bakalaureuse õppekava.

¹⁸ K. Loite „Virumaa rahvarõivad“ 2017. aastal, S. Allimann koostöös R. Piiriga „Kadaka küla üleüldseriidid: rahvarõivaid Tallinna ümbrusest 19. sajandil“ 2012. aastal.

oli pööratud mannekeenide väljanägemisele, mis omakorda tõstis nende seljas olevate rahvarõivaste väärtust. Komplektide kõrge hind seab piirid nende valmistamisele lihtsalt näidisteks. Samas on neid keeruline müüa, kuna rahvarõivaste spetsiifiline lõige eeldab nende valmistamist täpselt kandja mõõtude järgi.

Rahvarõivaste valmistamise koolitused toimuvad ainult ERMi koolitus- ja teabekeskuses. Seega ERMi teabekeskuses on kokku saanud nii detailne ja uurimis põhine teave, inimesed, kellel on teadmised, mida jagada, kui ka rahvarõivakoolitus. Lisaks ERMile soovib uuest õppeaastast rahvarõivaste valmistamise koolitustega alustada ka Harjumaa Muuseum.

4. PAIKKONDLIKU RAHVARÕIVANÕUANDEKOJA TEGEVUSPÕHIMÕTTED. SAAREMAA NÕUANDEKOJA NÄIDE

Selles peatükis analüüsin intervjuudest, vaatlustest ja küsitlustest saadud sisendit. Kombineerin teadmisi, mis saadud intervjuudest Eesti ja lähiriikide nõuandekeskuste töötajatega, küsitlusest selgunud külastajate ootustega. Peatükis lähtun programmi „Rahvarõivas“ ja ERKL ning MTÜ Rahvarõivas ootustest tulevastele nõuandekodadele. Käsitlen rahvarõivanõuandekoda, kui kindlas paikkonnas rahvarõivanõuannet andvat institutsiooni. Uurimistulemused olen jaotanud fookusgruppidele saadud sisendi alusel alalõikudeks. Iga alapeatüki lõpus kirjeldan Saaremaa rahvarõivanõuandekoja mudelit.

4.1. Paikkondliku nõuandekoja vajadus

Paikkondliku rahvarõivanõuandekoja järele on tekkinud vajadus inimeste suurenenud huvist rahvarõivaste omamise vastu. Teadlikkus on tõusnud tänu rahvarõivaste valmistamise koolitustele ja seal oma komplektile tehtavatele uuringutele. Populaarsuse kasvule on kaasa aidanud nii ilmunud paikkondade rahvarõivaid tutvustavad raamatud kui ka rahvakunstiga tegelevate kollektiivide rõivastuse tähtsustamine. Teadlikkust on tõstnud ka ERMi uus rahvarõivarohke püsiväljapanek ja näitus „Rahvarõivas on norm. Igal aastaajal“. ERMis on küll rahvarõivaalast nõu jagatud 20. sajandi algusest, kuid nüüd on huvi suurenenud ja enam ei piisa info hankimisel ühest kohast. Et teave oleks kättesaadav ka maakondades, on olulisel kohal paikkondlikud rahvarõivanõuandekojad.

Kahjuks on rahvarõivastest teadasaamise võimalused ainult Tallinnas ja Tartus ja veel mõningates kohtades, osad maakonnad on täiesti sel teemal puudutamata. Kui maakonnas

on mõni inimene, kellel on vajalikud oskused ja teadmised, siis tema on täiesti ülekoormatud ja pole valmis niisama huviliste peale aega raiskama. (Küsitlus 2017)

Kui suuremate linnades või nende ümbruses elav inimene saab info kätte seal asuvatest muuseumidest või nõuandekeskustest, siis kaugemal elavad huvilised puutuvad kokku erinevate probleemidega. Muuseumid asuvad kodukohast kaugel ja paikkonnas ei ole spetsialisti, kellelt nõu küsida või eeskju võtta. Muuseumide infoportaalid pole esemete fotosid või on arvutiekraanilt keeruline mustrite värve määrata. Kirjandust ei ole piisavalt ning raamatulehelt võib muster või tikandipilu tunduda hoopis teistsugune kui tegelikkuses. Muuseumide kogude külastus on võõras ja ei tunta kogudest esemete tellimise reegleid. Kõik see on tekitanud vajaduse paikkondlike nõuandekodade järele, kus huvilised lihtsa vaevaga info kätte saaksid. ERM oma suure rahvarõivakogu ja teadurite uurimistöödega on omakorda nõuandjaks kõikidele paikkondade rahvarõivanõuandekodadele ja seal töötavatele nõustajatele.

Saaremaal puudub koht, kus kohtuksid rahvarõivahuvilised ja nõuandjad, rahvarõivameistrid ja uurijad. Kohalikus muuseumis on rahvarõivaste üksikosi, kuid puudub inimene, kes neid uuriks ja sellekohast teavet jagaks. Kaks rahvarõivameistrit elavad teine teises saare otsas ja neil puudub aeg ning tahtmine inimesi töö kõrvalt nõustada. Puudub koht, kust rahvarõivakandjad saaksid nõuandeid. Selle koha võiks tulevikus täita Saaremaa rahvarõivanõuandekoda, kui paikkonna rahvarõivaalast teavet koondav ja jagav institutsioon.

4.2. Rahvarõivanõuandekoja paiknemine

Paikkondlikud rahvarõivanõuandekojad võivad töötada iseseisvalt või paikneda eri asutuste juures. Igal nõuandekojal on lähtuvalt asukohast oma tegevusplaan, erinev rahastusskeem ning vajalike pädevustega töötajad. Nõuandekoja paiknemine kohaliku **muuseumi** juures annaks sellele sobiva ajalootausta ning originaalesemete uurimise võimaluse. Muuseumis saab kasutada muuseumi teadureid nõuandjatena või nende teadmisi paikkonna ajaloolise tausta lahtiseletamisel. Muuseumi ja nõuandekoja tegevus rahvarõivaste uurimise ja

nõuandmise alal langevad kokku. Mõlemate eesmärk on nõustada huvilisi ja propageerida rahvarõivaste kandmist. Muuseum tunneb end vajalikuna ja tekib sünergia muuseumitöötajate ja rahvarõivahuviliste vahel.

Paikkonna muuseumis saavad huvilised teha esmakordse tutvuse museaalide ja nende käsitlemisega. Esemeid uurides saavad inimesed infot ja laiema konteksti, millele oma rahvarõivaid valmistades toetuda ja mille poole püüelda. Huvilised näevad, kui peent käsitööd on nende esivanemad teinud, ja see on heaks eeskujuks kannatlikkuse ning püsivuse õpetamisel. Esemekogu uurimine on oluline, sest inimesel peab olema võimalus originaali näha. Pildi, joonise, maali või foto järgi rahvarõivaid valmistada ei saa. Enamasti on paikkonna muuseumis võimalik lisaks esemekogule uurida käsikirju ja trükiseid piirkonna rahvarõivaste kohta. Muuseumide tihe koostöö ja omavaheline esemete laenutamise võimalus tagab tingimused suuremate näituste koostamiseks. Enamikes muuseumides on olemas rahvarõivaste üksikosade kogu ja puudub vajadus näidiskomplektide valmistamiseks. Kui selleks aga vajadus tekib, on muuseumis olemas vajalikud säilitustingimused nende hoiustamiseks.

Muuseumi juhtkonnal ja töötajatel võib puududa nõuandekojade loomiseks nii teadmised selle vajalikkusest, soov seda rajada kui ka rahalised võimalused. Sellisel juhul võiksid paikkonna rahvarõivaspetsialistid püüda leida paikkonna muuseumiga koostöövõimalusi. Ühiselt on sobivat ettevõtlusvormi kasutades võimalik nõuandekoda asutada, täita meetodiliste materjalidega ja majandada. Uuringute tulemustest jäi mulje, et paikkonna muuseumitöötajatel on olemas teadmised ja pädevused, kuid ei aduta, kui ainulaadsed need on. Samas on kõrval huvilised, kes vajavad, kuid ei leia neid teadmisi kuskilt. Need kaks poolt tuleks kokku viia.

Maakondlike muuseumide puudumine seab piirid mitmesse paikkonda nõuandekojade loomise. Sellest lähtuvalt võib nõuandekojade luua **käsitöökaupluse** või -seltsi ruumidesse. Muuseumikogude ja originaalrahvarõivaste puudumise kompenseerivad kvaliteetselt valmistatud näidisrahvarõivakomplektid. Näidiste valmistamiseks võib koondada koja ümber vabatahtlike rahvarõivasõprade klubi, tellida näidiskomplektid rahvarõivaõpet pakkuvate koolide õpilastelt või valmistada need nõuandekojas. Paikkonna uurijad peavad

korvama ajaloolaste teadmiste puudumise ja tegema koostööd ERMi teadlastega. Käsitöökauplus on ettevõtlusele suunatud organisatsioon. Nagu näitasid külastatud kauplused, valmistatakse seal rahvarõivaid vaid tellimisel. Nõustamine ei ole seal nende esmane tööülesanne, vaid käib kokku rahvarõivaste tellimuse vormistamisega. Vajadusel võib nõustamise jaoks luua kaupluse juurde eraldi töökoha, kus abivajajaid nõustatakse kas igapäevaselt või kokkulepitud aegadel.

Nõuandekoja võib luua ka **rahvarõivavalmistaja ateljeesse**. Tegemist on üksikettevõtjatega, kelle igapäevatöö on rahvarõivaste valmistamine. Nagu käsitöökaupluses, toimub ka ateljees nõustamine vaid rahvarõivakomplekti tellimuse vormistamisel. Enamasti on meistrid aga oma rahvarõivakomplektide valmistamisega nii hõivatud, et nõustamiseks aega ei ole. Meistritel on aastate jooksul kogunenud nii teadmised kui ka meetodilised materjalid. Nõuandekoja jaoks peaksid nad aga oma tegevust laiendama, palkama lisatööjõudu ning planeerima aega nõustamise jaoks. Harjumus tegeleda vaid rahvarõivaste valmistamisega, teadmatus huviliste rohkusest ning nõuandekodade vajalikkusest paikkonnas on jätnud nende teadmised kasutamata. Lahenduseks oleks meistrite kaasamine nõuandekoja nõustajate või koolitajatena. Heaks näiteks on rahvarõivameister S. Allimann, kes oma töö kõrvalt koolitab soovijaid rahvarõivaste valmistajate koolis ja Tõstamaal toimivas rahvarõivahuvilisi koondavas laagris. Selle näite põhjal võib välja pakkuda, et rahvarõivanõuandekoda võib paikneda ka haridusasutuse juures. Kui paikkonnas on olemas pädevustega nõustaja ja rahvarõivaõpet pakkuv koolitusasutus, saab koja moodustada ka selle asutuse juurde. Puuduvad rahvarõivanäidised ja meetodilised materjalid saab valmistada õppeprogrammi raames.

Kokkuvõttes võib öelda, et rahvarõivanõuandekoda võib paikneda eraldiseisva institutsioonina, aga ka eri asutuste juures. Nõuandja pädevusega inimesed tuleb leida maakonna spetsialistide hulgast ja nad koja töösse kaasata. Koostööst saadav sünergia viib edasi nii rahvarõivavaldkonda, kui ärgitab huvilisi teemaga sügavamalt tegelema.

2018. aasta sügisel avatav Saaremaa rahvarõivanõuandekoda alustab oma tegevust SA Saaremaa Muuseumi ja MTÜ Saaremaa käsitööselts Kadakmari (edaspidi Kadakmari) koostöös. Nõuandekoda hakkab asuma muuseumi fondihoidlas. Nõuandekoja asukoha valik

langes muuseumile, kuna olemasolevates käsitööpoodides või -ateljeedes puuduvad meistrid, kes oskaksid rahvarõivanõuannet jagada kogu maakonna piires. Samuti pole seal piisavalt ruumi ega säilitustingimusi näidiste ja nädiskomplektide jaoks. Minu meelest on Saaremaa nõuandekoja jaoks sobivaim lahendus kohalik muuseum, kuna seal on olemas tekstiilikogu, muuseumi teadurid ja nõuandekoja jaoks sobilikud ruumid. Spetsiaalselt museaalide hoiustamiseks ehitatud fondihoidlas on olemas säilitustingimused nõuandekoja rahvarõivanädiskomplektide jaoks. Tekstiilikogus hoitavaid rahvarõivad on võimalik vajadusel välja tuua ja neid uurida. Läbirääkimiste tulemusena sain muuseumi juhi ja nõuandjate nõusoleku nõuandekoja asutamiseks (Intervjuu Valge 2018). Saaremaa rahvarõivanõuandekoja missioon on: tuua Saaremaa rahvarõivaste isikupära, erilisus, värviküllus ning mustrid iga inimeseni, kes nende vastu huvi tunneb.

4.3. Sihtgrupid ja nende ootused

Küsitluse vastused näitasid, et huvilised ootavad paikkonna rahvarõivanõuandekoja eelkõige üldist infot piirkonna rahvarõivaste kohta¹⁹. Samuti sooviti sügavuti uurida kindla piirkonna rahvarõivaid²⁰. Isetegijate ootus on leida nõuandekojust mustreid ja lõikeid²¹, õppida rahvarõivaid valmistama²² ja saada infot materjalide müügikanalite kohta²³.

Et saaksin pöörduda mõne konkreetse detailse küsimusega kellegi väga asjatundliku inimese poole [...] Saada infot, kus saab õppida rahvarõivaid valmistama ning kust on võimalik soetada valmistamiseks vajalikku materjali. (Küsitlus 2017)

Küsitluse tulemusi analüüsisides leian, et me ei tohiks lasta mööda momenti, kus meil on olemas rahvarõivapärand ja teadmised ning huvilised, kellega koos saame rahvarõivateemat populariseerida. Suunates huvilised nõuandekodadesse teadmisi hankima ja valmistama

¹⁹ 166 vastanust 147.

²⁰ 166 vastanust 117.

²¹ 166 vastanust 140.

²² 166 vastanust 111.

²³ 166 vastanust 105

võimalikult autentseid rahvarõivaid, saame suurendada rahvarõivaste kandmise traditsiooni jätkumist. Paikkondliku rahvarõivanõuandekoja sihtgruppe on kokku neli:

1) rahvakunsthuvilised

Paikkonna rahvarõivaste üldine tutvustamine on oodatud teenus nii kohalikele rahvakunsthuvilistele, väikeettevõtjatele, kui ka sise- ja välisturistidele. Hobikäsitöölised on huvitatud kursustest, mis on seotud rahvusliku käsitööga või vanade tehnikatega. Käsitööettevõtjad ja koolilapsed otsivad kirju ja mustreid tootearenduseks või kooliprojektide jaoks. Neid huvitavad etnograafilistel mustritel ja töövõtetel põhinevad töötoad. Sobiva koolitunni raames saavad õpilased nõuandekojas rahvakunsti ja -rõivastega tutvuda.

Tahaksin õpilastega minna. Võiks olla võimalus mingis teematunnis või tegevuses osaleda või lihtsalt vaadata ja tutvuda. (Küsitlus 2017)

2017. aasta veebruarist aprillini toimus Saaremaa Muuseumi ruumides rahvarõivaste valmistamise koolitusel valminud komplektide näitus. Koostasin selle koostöös muuseumiteaduri M. Soorskiga. Tutvustasin külastajatele viiel nädalavahetusel näituse eksponaate ja kogesin inimestega suheldes, kui huvitatud nad rahvarõivastest olid. Elevust tekitasid üksikesemed, mida varem polnud nähtud, ja eri tegumoodidega rahvarõivaste rohkus. Selline positiivne tagasiside näitas, et huvi rahvarõivaste vastu on suur, neid soovitakse omada ja valmistada. Kuid ilmnisid ka saarlaste vähesed teadmised oma paikkonna rahvarõivastest. Aastaid kombinaatides toodetud ühesuguste rõivaste kandmine on kaotanud teadmised nende variatiivsusest. Rahvakunstikollektiivid on huvitatud uute rahvarõivaüksikosaade sobitamisest olemasolevate komplektidega. Kuressaare Ametikoolis saab õppida nii kujundusgraafikat, kui ka eri tehnikates käsitööd. Kõikide erialade õpilased huvituvad pärimusest ja rahvuslikest mustritest, käies end täiendamas muuseumis rahvarõivaid uurides. Nõuandekojalt ootavad nad loenguid ja esitlusi Saaremaa eri kihelkondade rahvarõivaste eripärade kohta. Koostöös Kuressaare Ametikooliga saab neile pakkuda pärandtehnoloogia kursuseid.

2) isetegijad, kes endale rahvarõivaid valmistavad

Käsitöölised, kes soovivad rahvarõivaid valmistada hobitasandil, alustavad rahvarõivaalaste raamatute uurimisega. Kui sealt otsitavat ei leita, pöörduakse muuseumide poole. Viimase puudumisel otsitakse sobiv käsitöökursus või püütakse materjali hankida internetist. Need käsitöölised vajavad nõuandeid, rahvarõivaste valmistamisjuhendeid ja kursusi. Viimastel aastatel tõusutrendis olevad rahvarõivakoolitused on lisanud huviliste ringi inimesi, kes uurivad oma kodukoha rahvarõivaid sügavuti. Enam ei ole inimestel ükskõik, mis piirkonna rahvarõivaid nad kannavad, või milliste tehnikate ning materjalidega neid valmistavad. Inimesed uurivad oma suguvõsa ajalugu ja soovivad valmistada võimalikult autentseid komplekte. See tendents on tõstnud rahvarõivaste valmistamise uuele, kõrgemale tasemele. Rahvarõivaid valmistatakse erinevatel tasemetel: hobi-, kutse- ja kõrghariduse ning magistrikraadi tasemel. Inimeste teadlikkus on tõusnud ka tänu ERMi korraldatud rahvarõivanäitusele. Nõuandekojalt ootavad isetegijad eelkõige laialdast informatsiooni.

Et näha, milliseid rahvarõivaid on selles piirkonnas valmistatud. [...] Et saada lisateavet rahvarõivaste õigesti kandmise kohta. (Küsitlus 2017)

Aastatel 2014–2016 korraldasin Saaremaal rahvarõivaste valmistamise koolituse. Algselt väikesele huvigrupile mõeldud koolitusele kogunes lõpuks 30 huvilist. Kokku tulid erineva eluvaldkonna inimesed, käsitöölisi nende hulgas peaaegu ei olnudki. Kahe aasta jooksul valminud 30 rahvarõivakomplekti näitasid, et nende valmistamisega saab hea tahtmise ja nõudlike õpetajate kaasamisel hakkama iga inimene. Koolituse käigus selgus, et rahvarõivaid hobitasemel valmistajad soovivad nõuandekeskuses tutvuda näidiskomplektide ja museaalidega. Oodatakse võimalust saada rahvarõivaste üksikesemete mustreid ja lõikeid ning õppida nende valmistamise tehnoloogiat. Isetegijad loodavad leida nõuandekojast pärandtehnoloogiakursuseid ja soetada vajaminevaid materjale.

3) rahvarõivaste tellijad

Rahvarõivaste tellijaid on nii üksikisikud kui ka kollektiivid. Kohustus osaleda tantsupeol rahvarõivastega ja tekkinud arusaam, et tantsides ei näidata ainult tantsuoskust, vaid ka oma päritolu, on tellijate ringi laiendanud. Soovitakse olemasolevaid komplekte täiendada või valmistada uusi, oma paikkonnale omaseid rõivaid. Küsitlus ja vaatlused näitasid, et inimesed soovivad tellida rahvarõivaid pigem oma paikkonna meistritelt kui kaugemalt. Tellitud rõivaste kandmise ja hooldamise juhendeid oodatakse samuti nõuandekodadelt.

Sellist infot on väga vaja rühmajuhtidele ja tantsijatele. Pilt, kuidas rõivaid kantakse pole just sugugi hea, kaasaegne noor ei süüvi autentse rõiva saladustesse. (Küsitlus 2017)

Saaremaal on 84 rahvakunstiga tegelevat kollektiivi, kellest ainult mõned mudilaskoorid ei kannu Saaremaa autentseid rahvarõivaid. Kollektiivide rahvarõivakomplektid vajavad pidevalt täiendust, kas üksikesemete või uute komplektide näol. Tuntakse huvi, kas kollektiivi esinemisrõivad on „õiged“, kas tuleks midagi juurde lisada või ära võtta. Aastaid tagasi tehtud komplekte soovitakse täiendada detailide ja ehetega, mida varem saada polnud. Rahvarõivaste kandmise populariseerimine on toonud meistrite juurde ka rohkem üksiktellijaid. Enda identiteedi leidmine hoiab saarlased kodusaarel ja paneb nad rahvarõivaid kandma suvistel üritustel ning vastuvõttudel. Kodusaarelt lahkunud saarlased soovivad naasta juurde juurde ja tunda saare ning esivanemate lähedust ka kaugel elades. Oma päritolu näitamiseks soovitakse rahvarõivaid tellida just kodusaarelt.

4) professionaalsed rahvarõivavalmistajad

Rahvarõivameistrid soovivad nõuandekojas oma teadmisi täiendada ja tutvuda uute rahvarõivaalaste uurimistöodega. Nad ootavad detailset infot rahvarõivaste ja nende valmistamise kohta. Uued teadmised aitaksid neil tööde kvaliteeti ja variatiivsust tõsta. Nõuandekojalt oodatakse rahvarõivaste eripärade ja kohaliku muuseumikogu tutvustamist. Meistrid näeksid tulevikus võimalust kasutada nõuandekodades mustreid, lõikeid ja meetodilisi materjale. Rahvarõivameistrid loodavad, et tulevikus võiks nõuandekoda olla valmis tegema rahvarõivaste tellijatele esmase nõustamise. Kui meister ei pea enam tellijat

nõustama, saab ta pühenduda oma põhitööle, suurendades autentsete rahvarõivakomplektide hulka ja lihvides oma oskusi. Nõuandekoda tegutseb siinkohal vahelülina rahvarõivatelli ja -meistrit vahel. Nõuandekoda omakorda ootab meistritelt abi uurimistöö käigus ilmsiks tulnud uute rahvarõivaesemete ja kirjalike andmete lahtimõtestamisel. Ühinemine ja koostöö viib edasi kogu paikkonna rahvarõivaala.

Saaremaal on kaks rahvarõivameistrit, kes võtavad tellimusi vastu ja vahendavad neid eri tehnikaid valdavatele käsitöölisele. Rahvarõivameistrid ootavad nõuandekoja eelkõige teadmiste vahetamist. Sealhulgas esemeuringuid, uute käsitööoskuste õpetamist, aga ka rahvarõivaste tellijate nõustamist. Meistrite eesmärk on suurendada Saaremaa 11 kihelkonna rahvarõivaste valikut. Tuua muuseumide kogudest välja vähemkantud esemeid ja vahendada neid laiematele rahvahulkadele. Rahvarõivaste tellimuste kasvades saab nõuandekoda juurde koolitada rahvarõivaste valmistajaid. Infopäevade orginiseerimisel saab omakorda kasutada meistrite teadmisi ja haarata nad koja nõuandetegevusse.

4.4. Tegevused paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas

Selles alapeatükis toon välja nõuandekoja jaoks vajalikud tegevused. Kõik põhi- ja kõrvaltegevused võivad toimuda korraga ühes nõuandekojas või toimida koostöös partneritega. Tegemist on nõuandekoja tegevuste ideaalvariandiga, kuhu olen põhi- ja kõrvaltegevused reastanud nende olulisuse järgi.

Nõuandekoja põhitegevused on:

- 1) rahvarõivaste kohta käiva info koondamine ja süstematiseerimine;
- 2) rahvarõivaste uurimine ja dokumenteerimine;
- 3) rahvarõivaste üldine tutvustamine;
- 4) rahvarõivaste kohta käiva teabe jagamine (konsultatsioonid, komplektide koostamine, ekspertiis).

Nõuandekoja kõrvaltegevused on:

- 1) rahvarõivaste valmistamise koolituste korraldamine;
- 2) rahvarõivaste valmistamise kohta õppematerjali koostamine;
- 3) rahvarõivaste valmistamine või selle töö vahendamine;
- 4) rahvarõivaste üksikesemete müük;
- 5) rahvarõivaste valmistamise juhendite ja materjalide müük.

Järgnevalt kirjutan lahti iga tegevuse põhimõtted ja vastavaks tegevuseks vajalikud meetodilised materjalid.

4.4.1. Põhitegevused paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas

Nõuandekoja põhitegevused on selle toimimise juures kõige olulisemad tegevused, ilma nendeta ei saa nõuandekoda eksisteerida. Nõuandekoja põhitegevusteks on rahvarõivaste kohta käiva info koondamine ja jagamine. Nõuandmine on nii paikkonna rahvarõivaid tutvustavate üldloengute pidamine kui ka olemasolevale komplektile ekspertiisi tegemine. Nõuandmisele eelneb info koondamine, läbitöötamine ja tulemuste dokumenteerimine.

1) rahvarõiva kohta käiva info koondamine ja süstematiseerimine

Nõuandekojas info koondamine on paikkonna rahvarõivaste kohta käiva esemelise ja pildilise materjali ning kirjanduse koondamine ühtsesse andmebaasi. Kogu saadud info tuleks süstematiseerida nii paikkonna kihelkondade- kui ka esemepõhiselt. Rahvarõivaste kohta info saamiseks vajalikud algmaterjalid on:

- raamatud, kust leida infot antud paikkonna rahvarõivaste kohta;
- käsikirjad paikkonna rahvarõivaste kohta, mis on leitavad raamatukogudest, muuseumidest või erakogudest;
- digitaliseeritud ajaloolised fotod, joonised ja maalid paikkonna rahvarõivastes inimestest;

- kirjalikud materjalid paikkonna rahvarõivaste kohta ERMi etnograafilisest, topograafilisest ja kirjasaatjate vastuste arhiivist või Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivist;
- helisalvestised paikkonna rahvarõivaste kohta Eesti Kirjandusmuuseumi fonoteegist;
- rahvarõivaste valmistamise koolituse läbinute kirjalikud tööd ja seminari-, bakalaureuse- ning magistritööd antud paikkonna rahvarõivastest;
- nimekiri kõikidest antud paikkonna rahvarõivaste üksikosadest muuseumides ja erakogudes;
- nimekiri paikkonna rahvarõivaste valmistajatest.

Koondatud info alusel tekkivad andmebaasid paikkonna allikmaterjali kohta: esemeline materjal, pildiline materjal ja arhiivide kirjalikud allikad. Andmebaasid tuleb koostada kasutades meetodikat, et esemed koondataks kaustadesse kihelkonnapõhiselt, ajaloolisi kandmistraditsioone järgides ja järjestatakse nii, et vanemad esemed on eespool. Koondatud ja süstematiseeritud info põhjal on võimalik rahvarõivaid uurida ja saadud järeldused dokumenteerida.

Saaremaa Muuseumi tekstiilikogus on rahvarõivastest liigiliselt kõige rohkem peakatteid, võid ja paelu. Kihelkonniti on kõige arvukamalt esindatud Ruhnu, Muhu ja Mustjala kihelkond. Valdava osa tekstiilikogust moodustavad naisterõivad, ka üleriided, mida hakati koguma 1950. aastatel. Laste- ja meesterõivaid on muuseumikogus suhteliselt vähe. ERMis on esemeras Saaremaa rahvarõivaste kogu. Esindatud on kõik 11 kihelkonda. Kõige vähem on meesterõivaid, kuid igast piirkonnast on siiski üksikesemed esindatud.

Oma magistritöö raames olen koondanud info raamatute, kirjalike tööde ja käsikirjaliste materjalide kohta, kust võib leida andmeid Saaremaa rahvarõivaste kohta (vt Lisa 1). Pooleli on nii ERMi kirjasaatjate vastuste kui ka Eesti Kirjandusmuuseumi käsikirjade läbitöötamine. Kuulamist ootab Eesti Kirjandusmuuseumi fonoteek. Rahvarõivaste valmistamise koolitusel osalejate uurimistöid on võimalik nõuandekojas kasutada. Need on koostatud Karja, Kaarma, Mustjala ja Anseküla kihelkondade rahvarõivaste kohta. Koolituse tulemusena täienes ka erakätes olevate rahvarõivaste andmestik, mille kohta olen koostanud andmebaasi (vt Lisa 2). Olen kogunud kokku fotod Karja kihelkonna

rahvarõivastes inimestest (vt Lisa 8) ja koostanud nimekirja rahvarõivaste ja nende juurde sobivate ehete valmistajatest (vt Lisa 3). Olen koostanud andmebaasi muuseumides olevatest Karja kihelkonna rahvarõivaste üksikosadest koos esemefotodega (vt Lisa 4). Tegemist on esialgse tööversiooniga millele on vaja veel detailsemaid andmeid juurde leida. Ülejäänud kümne kihelkonna andmebaasid ootavad koostamist. Pärandkultuurispetsialistid Saaremaal on rahvarõiva info koondamisega algust teinud Sõrve poolsaarel. Koostatud andmebaasis on kogu informatsioon Jāmaja ja Anseküla rahvarõivaste kohta. Käsikirjaliste materjalide andmebaas Saaremaa rahvarõivastest on koostamisel.

2) rahvarõivaste uurimine ja dokumenteerimine

Kui indo rahvarõivaste kohta on koondatud, saab hakata neid sügavuti uurima. Rõivastus on atraktiivne kultuurivaldkond ja sellest on palju kirjutatud. Kui laiem pilt rõivastuse arengust nii Eestis kui ka lähimaades loodud, saab süveneda maakonna kihelkondade rõivastesse. Lisaks kirjandusele on oluline uurida sõnalist kultuuripärandit ja murdekeelt. Uurimistöö ja dokumenteerimise tulemusena valmivad nõuandekojas eri andmebaasid:

- detailsed esemekirjeldused ja mõõdud paikkonna rahvarõivaste üksikesemete kohta;
- fotod mustritest, esemete ja õmbluste detailidest;
- kirjeldused rahvarõivaste kandmise traditsioonide kohta paikkonnas;

Valminud ja pidevalt täienevad andmebaasid on toetavateks metoodilisteks abimaterjalideks nõuandekeskuse põhi- ja kõrvaltegevuste jaoks. Nende alusel saab inimesi nõustada ja komplekteerida neile rahvarõivakomplekte. Andmebaasid aitavad huvilistel rahvarõivastega tutvust teha ja vajadusel abistavad ka põhjalikumaid uurijaid. Selle all pean silmas, et andmebaasid peavad aitama ka inimest, kes uurib rahvarõivaid kindlal eesmärgil, näiteks artikli või magistratöö kirjutamisel. Eelneva ettevalmistuse saanud uurija jaoks on vajalikud ka põhjalikumad andmebaasid ja tema endapoolne allikakriitika. Ka kõik edasised uuringutulemused tuleb dokumenteerida järgmiste uurijate jaoks.

Rahvarõivavaldkond areneb pidevalt, inimesed uurivad ja nii tuleb uusi fakte ja teadmisi juurde. Nii võib selguda, et teadmisi on ikka veel vähe ja kuskil ilmnevad kitsaskohad, mida tuleks lahendada. Nõuandekojad saavad koostöökis pöörduda üliõpilaste poole, kes erinevate

seminari-, bakalaureuse- või magistritööde raames saaksid vastavat teemat uurida. Uurimistööde tulemused saab kaardistada ja lisada keskuse infomaterjalide hulka. Teiseks võimaluseks oleks koondada rahvarõivahuvilisi nõuandekojas ümber ja kaasata nemad nii uurimistöösse kui ka metoodiliste materjalide valmistamisse.

3) rahvarõivaste üldine tutvustamine

Paikkonna rahvarõivaste üldise tutvustamise all pean silmas nende populariseerimist kõikidele huvigruppidele. Nendeks on kooliõpilased, rahvakultuuriga tegelevad kollektiivid, sise- ja välisturistid ning rahvarõivahuvilised. Rahvarõivaste tutvustamine on pindlik teenus, toimudes nii nõuandekojas kui ka väljaspool seda. Paikkonna rahvarõivaid saab tutvustada esitluste, näituste ja vestlusringide kaudu. Seda teenust saab pakkuda erinevatel üritustel laudadest kuni kohviõhtuteni. Abimaterjalina saab kasutada järgmisi metoodilisi materjale: 1) näidiskomplektid, 2) esitlused, 3) videofilmid.

Näidiskomplektid on paikkonna vähemuuritud rahvarõivaid tutvustavaid komplektid koos peakatete ja üleriietega. Komplektid, mis on koostatud arvesse võttes ajaloolist ja sotsiaalset kandmisviisi ning kihelkondliku kuuluvust, peaksid olema valmistatud ajaloolisi tehnikaid kasutades. Oluline on, et nõuandekojas tulnud inimene näeks esemeid mannekeenide seljas sellistena, nagu neid kunagi kanti. „Ta näeb elusuuruses ja ta kujutab ennast sinna sisse ise ette“ (Intervjuu Loite 2018). Komplekte, mida saab kasutada näituste korraldamiseks ja näidisõppematerjalina, on tellijal võimalus ka selga proovida.

Paikkonna rahvarõivaste kohta käivad esitlused, väikestruktuurid ja videofilmid on oluline näitlik ja õpetlik metoodiline materjal. Esitlused on paikkonna rahvarõivaid, nende kandmist ja hooldamist demonstreerivad kommenteeritud ettekanded. Esitluste raames saab teha näidisrõivastumist argi-, pidu-, talve- ja pulmarõivastesse. Väikestruktuuridega saab näidata nõuandekojas tehtud uurimistööde tulemusi, tutvustada kihelkondlike rõivaid ja õpetada neid valmistama.

Videofilmidega saab demonstreerida eri kihelkondade naiste-, meeste- ja lasterahvarõivaste eriilmelisust. Saab näitlikustada rahvarõivaste selga panemist ja nende kandmist. Video

juurde lisatud teksti ja fotodega saab anda ülevaate rahvarõivaste muutumisest läbi ajaloo. Videofilme saavad huvilised vaadata nii nõuandekojas kui ka koolides ja rahvamajades. Et oma esitlust veelgi visuaalsemaks muuta, saab kasutada näidisüksikesemeid, mida huvilised saavad pähe või selga proovida. Mõned rahvarõivakomplekti üksikesemed võivad olla tänapäeva inimese jaoks väga eriskummalise välimuse või kandmisviisiga ning seetõttu on nende tutvustamine vajalik.

Saaremaa rahvarõivanõuandekoja põhitegevuseks saab olema rahvarõivaalase info jagamine ning huviliste igakülgne nõustamine. Selle jaoks on valminud neli rahvarõivanäidiskomplekti. Iga komplekti kokkupanekul olen teinud koostööd ERMi kuraatorite R. Piiri ja E. Värviga. Valminud ülikondade komplekteerimise aluseks võtsin Saaremaa nõuandekoja vajaduse, valides komplektid, mille üksikesemeid Saaremaa muuseumi tekstiilikogus ei ole. Et huvilistel oleks võimalus näha vanade traditsiooniliste võtetega valminud kasukat, valmistasin ERMi kogus oleva Mustjala khk kasuka rekonstruktsiooni. Kasuka õmblesin käsitsi, vanu traditsioonilisi võtteid kasutades. Saaremaa Muuseumis puuduvate meeste ülikondade kompenseerimiseks valisin näidisteks Karja ja Jämaja kihelkondade meestekomplektid. Need komplektid valmisid koostöös käsitöölse Kadakmari liikmete ja rahvarõivameistritega. Karja khk mehe vammuse, vesti ja pükste kangas kooti käsitsi telgedel, vanutati ja õmmeldi osaliselt ka käsitsi kokku. Jämaja mehe komplekti kangasteks kasutati poeriit ja detailid õmmeldi masinaga kokku. Erinevad materjalid ja õmblustehnoloogia said kasutusele võetud nõuandekoja klientide erisoove silmas pidades. Nüüd on tellijal ja isetegijal võimalus nõuandekojas näha erinevaid materjale ja nendest õmmeldud esemeid. Karja mehe rahvarõivakomplekti juurde valmistasin selle kirjelduse koos lõigete ja valmistamise tehnoloogia kirjeldusega (vt Lisa 5). Neljas komplekt on Karja khk naise rahvarõivakomplekt, mis pärineb 19. sajandi keskpaigast. Valmistamisel kasutasime tänapäevaseid materjale ja tehnoloogiat. Seeliku- ja liistikukangas on kootud masintelgedel ning põllena on kasutatud trükitud poekangast. Kõik neli komplekti said juurde komplektipassid (vt Lisa 6). Passis on iga üksikeseme kohta kirjas selle originaali number muuseumide infoportaalist, eseme algne päritolu ja selle valmistaja nimi.

Komplektide valmistamist aitas rahastada programm „Rahvarõivas“. Komplektid võetakse arvele MTÜ Rahvarõivase ja ERMi poolt ning deponeeritakse paikkondlikku

nõuandekeskusse. Nõuandekojas peab olema tagatud komplektide pikaajaline hoidmine ja nõuetekohased säilitustingimused. Edaspidi on Saaremaa nõuandekojal plaanis näidiskomplektide valmistamist jätkata. Esimestena on kavas valmistada Jämaja naise ja lapse komplektid.

Saaremaa talurahva rõivakomplektid on rikkad erinevate peakatete poolest. 19. sajandi keskel kandsid naised lambanahast õmmeldud talvemütse. Need võisid olla erineva kujuga, kuid kõige omanäolisemad olid sarvedega naisteüllid – sariküllid. Et neid inimestele tutvustada valmistasin neli Saaremaa eri piirkonna sariküllid. Neid saab nõuandekojas pähe proovida, tellida või ise valmistada. Olemas on nende lõiked, materjalide näidised ja tegemise õpetused.

Kadakmari käsitööseltsil on koostöö Kuressaare Ametikooli disaineriala õpilastega, kes praktika raames joonistavad Saaremaa eri kihelkondade rahvarõivaid tutvustavaid nukke. Tööplaan näeb ette, et iga õpilane saab ühe kihelkonna rahvarõivaste üksikesemete nimekirja muuseumide infoportaalist. Uurides vanu fotosid ning kirjalikke andmeid, riietavad õpilased need nukud eri ajastute rahvarõivastesse. Neid rahvarõivastes nukke koos tutvustava teksti ja museaalide fotodega saab kasutada nii digitaalse esitluse kui ka väiketrukisena. Valminud kaks brošüüri: Karja (vt Lisa 7) ja Anseküla kihelkonna rahvarõivastest.

Saaremaa rahvarõivanõuandekoja jaoks olen teinud videofilmi – „Anseküla naine paneb riidesse“. Video on mõeldud esmaseks tutvumiseks Ees-Sõrve kihelkonna naise rahvarõivastega. Peale visuaali aitab tekst huvilisel selgeks saada üksikesemete nimetused ja kandmistraditsioonid. Vahepiltidega näitan museaale ja fotosid Anseküla khk rahvarõivaste kandmisest 20. sajandi alguses. Edaspidi on plaanis teha videofilmid ka teiste kihelkondade rahvarõivastest.

Nõuandekojas saab kasutada ka rahvarõivastega seotud interaktiivseid mänge. Kuressaare Ametikool on koostöös Saaremaa Muuseumiga koostanud internetipõhise mängu, kus küsimused on kõik rahvarõivastega seotud. Iga huviline saab oma teadmised proovile panna leheküljel: <http://saaremaa.folklore.ee/rahvariided/>.

4) rahvarõivaste kohta käiva teabe jagamine (konsultatsioonid, komplektide koostamine, ekspertiis)

Rahvarõivanõuande jagamise alla kuuluvad nii individuaalsed kui ka grupikonsultatsioonid. Komplektide koostamine toimub kihelkonna- ja ajastupõhiselt ning vanuse ja sotsiaalse klassi järgi. Olulisel kohal on tänapäevaste rahvarõivaste kohta tehtavad ekspertiisid. Metoodilised materjalid selle tegevuse jaoks valmivad eelnenud põhitegevuste raames.

Nõuandekoja piirkonnas olevate rahvarõivakomplektide koostamine ja inimese **individuaalne nõustamine** eeldab laialdaste teadmiste ja metoodiliste materjalide olemasolu. Nõustamine algab kliendi soovide kindlakstegemisest. Nagu näitavad tegutsevate nõuandekeskuste kogemused, pöörduvad nende poole inimesed väga erinevate soovidega. Näiteks olemasoleva seeliku kihelkondliku kuuluvuse tuvastamine ja selle juurde teiste esemete soovitamine või foto järgi rõivaste kindlakstegemine. Individuaalne nõustamine võib toimuda nõuandekojas kohapeal aga ka distantsilt (kirjalikult või telefoni teel). Küsitlus näitas, et väljaspool linnu elavad inimesed peavad väga oluliseks teabe hankimist interneti teel. Üheks võimaluseks on täiendada olemasolevat rahvarõiva kodulehekülge (rahvarõivad.folkart.ee) ja lisada sinna küsimuste-vastuste rubriik.

Nõustamist võib pakkuda nii nõuandekojas kohapeal, kui ka läbi mobiilirakenduse. Kasutades tänapäevaseid nutivõimalusi, saab küsimuse esitaja laadida rakendusse üles foto huvipakkuva esemega ja kodust lahkumata küsida ning saada sellekohast nõu. Sellise rakenduse loomine on praegu veel tulevikuteema.

Paikkonna rahvarõivaste ülikondade **komplekteerimine** on spetsiifiline ja vastutusrikas tööloik iga nõuandja jaoks. Vastupidiselt mõne lähiriigi näitele ei ole Eestis olemas rahvarõivaste tüüpkomplekte ja puuduvad komisjonid, mis määraks komplekti õigsuse. Meie rahvarõivaste areng jäi suuremalt jaolt seisma 20. sajandi alguses ja nende muutmisel tänapäeval pole alust. Seetõttu langeb tulevikus suurem vastutus loodavate nõuandekodade töötajatele, kes peavad garanteerima autentsete rahvarõivaste valmistamise ja nende kandmise korrektsuse. Komplekti kokkupanek toimub vastavalt inimese soovile ja olemasolevale allikmaterjalile. Nõustaja peab tundma komplekteerimise metoodikat, mida

puudutasin detailsemalt pt 1.2., lk 14. Nõuandja peab panema huvilised kuulama seda, mis on rahvarõivaste ja nende kandmise juures tähtis. Kliendile peab aga jääma võimalus valida üksikesemete või nende detailide vahel. „Tellija peab saama ise ka otsustada, kasvõi heegelpitsi mustrit“ (Intervjuu Raud 2017).

Eestis on välja kujunenud arusaam, et uute rahvarõivaste juures on väärtuseks eriilmelisus. Erinevalt nõukogude ajast, mil toodeti palju vormirõivaste sarnaseid komplekte, peetakse tänapäeval oluliseks rõivaste mitmekesisuse demonstreerimist. Kui komplekti koostamiseks paikkonnas suurimaid uuringuid pole jõutud teha, võib komplekti kokku panna ka olemasoleva kirjanduse või koolitusel koostatud komplektide põhjal. Tehes jõudumööda uuringuid, saab ka komplektide variatiivsust tõsta. Heaks näiteks on Soome rahvusrõivakeskus, kus koostatud komplektid on müügil täiskomplektina nii, et valmistaja saab osta korraga nii lõiked, mustrid kui ka kõik vajaminevad materjalid.

Idealis oleks tore, kui saaks osta valmiskomplekte. Näiteks seeliku õmblemiseks: triibukangas + valmislõigatud linane kangas toodi jaoks. (Küsitlus 2017)

Nõustamise juures on oluline teabe dokumenteerimine. **Komplektipass** on dokument, kus kirjas komplekteerimise põhimõtted ja valikud. Passi märgitakse komplekti koostamise aluseks olevate esemete detailne info, nende kohta käivate fotode ning jooniste numbrid ja muu olemasolev info muuseumide infoportaalist või erakogudest. Samuti pannakse kirja kõik trükised, kust antud komplekti jaoks vajaminevat infot saab ja kust valmistamise jaoks materjali leida võib. Pass koostatakse kahes eksemplaris. Klient saab endale kirjaliku dokumendi, et kogu informatsioon ära ei ununeks. Nõuandekojale jääv pass arhiveeritakse edaspidiste nõustamiste jaoks. Nii saab edaspidi, kasvõi osaliselt, kasutada juba koostatud komplektide passe.

Ekspertiisiks esitatakse nii vanu, kui uusi rahvarõivaid. Ekspertiis tehakse vanadele erakogus või muuseumides olevatele rahvarõivastele, et tuvastada nende päritolu või traditsioonilisi kandmisviise. Sellise ekspertiisi järele on vajadus väikestes muuseumides, kus pole jõutud tegeleda rahvarõivaste põhjaliku uurimisega. Ekspertiis tänapäeval valmistatud ja kantavatele rahvarõivakomplektidele pakub huvi rahvakunstikollektiividele,

kelle laos seisavad neile tundmatud komplektid. Ekspertiisi käigus tuvastatakse, kas antud komplekti üksikosad on kihelkonna- ja ajastupõhiselt, vanuse ja sotsiaalse klassi järgi sobivalt kokkupandud. Nõustaja analüüsib allikakriitiliselt rahvariõiva üksikesemete komplekti sobivust ja vajadusel soovitab uusi esemeid või lisadetaile. Tehnoloogilisi ekspertiise tehakse hindamaks tänapäeval valmistatud rahvariõivaste tehnilist korrektsust. Viimasel ajal on tekkinud vajadus rahvariõivaste valmistamise hinnapakkumiste kvaliteedi analüüsi järele. Selline ekspertiis on oluline seoses projekti raames tellitavatele komplektidele tehtud vähempakkumistega.

Saaremaa nõuandekoja jaoks valminud metoodilised materjalid ja koondatud andmebaasid lubavad nõustajal huvilisi nõustada. Isetegijad saab suunata vajalike raamatute, fotode, jooniste ja käsikirjade juurde. Rahvariõivaste valmistajate jaoks on olemas seelikutriibustike ja üleriiete jaoks vajalike materjalide näidiste kogu. Teadmiste puudumisel saab pöörduda kihelkondades rahvariõivaste uurimisega tegelevate inimeste poole.

Seoses Esimese maailmasõja ajal 1917. aastal Saaremaa Muuseumis toimunud dokumentide põletamisega, on osa üksikesemeid määratletud suurema piirkonna järgi, nagu näiteks Sõrve, Ida-Saaremaa jt. Need esemed ootavad esmajärjekorras ekspertiisi, et saada juurde kihelkondlik kuuluvus. Seoses väheste rahvariõivameistritega on saarel vajadus ka rahvariõivaste valmistamise hinnapakkumiste kvaliteedi analüüsi järele. Kollektiividele eraldatud väikesed rahasummad ei ühti alati meistrite küsitud summadega.

Soov on nõustada huvigruppi, aidates neil valmistada või tellida rahvariõivaid ja luues eeldused kvaliteetsete ning autentsete komplektide valmimiseks. Nõuandjateks hakkavad muuseumiteadur M. Soorsk, pärandkultuurispetsialist M. Lepik ja allakirjutanu. Tööd alustame kord kuus toimuvate nõuandepäevadega.

4.4.2. Kõrvaltegevused paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas

Kõrvaltegevused toetuvad põhitegevustest tekkinud tulemile. Neid saab teostada vaid seotult põhitegevustega. Kui nõuandekojas puuduvad vajalikud ressursid, ei ole kõrvaltegevuste läbiviimine kohustuslik.

1) rahvarõivaste valmistamise koolituste korraldamine

Nõuandekoja roll on koolitada nii harrastajat kui ka meistrit, toonitades rahvarõivaste valmistamisel väärtusliku ja autentse rõiva olulisust. Rahvarõivaste baasil võib valmistada ka stiliseeritud tänapäevaseid rõivaid, kuid seejuures on vajalik nende õige nimetamine ja vahetegemine rahvarõivastega. Nõuandekoda koondab paikkonna huvilisi ja viib oma jõududega või vahendatud koolitajatega läbi sobivaid koolitusi. Olulisel kohal on õpetamiseks valmisolevate meistrite nimekirjad, mille alusel saab välja töötada kursuste ja töötubade kava. Grupi täitumise korral saab vastava õpetaja tellida paikkonda. Sõltuvalt rahastusmudelist ja huviliste hulgast saab läbi viia nii lühi- kui ka pikaajalisi koolitusi. Näiteks töötoad kooliõpilastele, pärandtehnoloogia kursused ja rahvarõivaste valmistamise koolitused. Nõuandekojal on tähtis roll suunata rahvarõivaste kandmist ja õpetada huvilisi senisest rohkem pealrõivaid kandma. Loenguid rahvarõivaste hooldamise kohta tuleb läbi viia rahvakultuurikollektiivide juures.

Saaremaal on olemas huviliste ring, kes soovivad erinevaid rahvarõivaste koolitusi. Oodatud on nii pika-, kui ka lühiajalised kursused pärandtehnoloogia vallast. Lähim eesmärk on alustada 2018. aasta sügisest kaheaastase rahvarõivavalmistamise koolitusega. 84 rahvakultuuriga tegelevat kollektiivi ootavad loenguid rahvarõivaste kandmise ja hooldamise kohta. Neid huvitavad ka rahvarõivaste üksikesemete valmistamise koolitused. Kui suuremad esemed tellitakse meistritelt, siis kottide õmblemise või sukkade kudumisega saavad hakkama kõik rahvarõivakandjad.

2) rahvarõivaste valmistamise kohta õppematerjali koostamine

Isetegijate jaoks on nõuandekojas olulisel kohal erinevad **õppematerjalid** rahvarõivakomplekti üksikosade valmistamiseks²⁴. Juhendmaterjalid koostatakse lihtsa keele, detailideni viidud kirjelduste ning tövõtetest tehtud fotode ja joonistega. Et konspektiivse materjali didaktilist osa suurendada, võib õpetuse juurde lisada ajaloolisi fakte valmimisel olevast esemest. Juhendmaterjalid koostatakse põhimõttel, et need oleksid arusaadavad kogunud käsitöölisele. Algajale käsitöölisele on juhendid mõeldud koolitustel lisamaterjalina kasutamiseks. Juhendmaterjalid koostatakse koostöös paikkonna rahvarõivameistritega. Igal piirkonnal on oma spetsiifilised tehnikad, mille teostamise pädevus võib olla kadumas. Selliste oskuste taastamiseks tuleb leida tehnika valdaja, kellelt tellida esinemine, mille alusel saab tehnika taastada ja õpetada välja uusi meistreid.

Viimasel ajal on ilmunud palju käsitööalast kirjandust. Raamatuid õpetuste ja mustriskeemidega võib nõuandekojas küll kasutada, kuid sealt mustrite või lõigete paljundamine seoses autoriõiguse seadusega pole lubatud. Sellise probleemi lahendamiseks võib teha autoriga kokkuleppe paikkonna mudelite jaoks eraldi õpetuste vormistamiseks. Selliseid autorilt ostetud tööjuhendeid saab nõuandekojas huvilistele paljundada ja müüa. Museaalide põhjal tuleb isetegijate vajadusi arvestades valmistada rahvarõivaste tikandi- ja kudumismustrid ning esemete lõiked. Samuti kuuluvad nende juurde tööproovid rõivadetailidest. Nende valmistamiseks saab kasutada nõuandekoja juurde koondunud käsitöölisi või praktikante.

Soome rahvusrõivanõuandekeskuse näitel soovitan valmistada „tee-ise-komplekte“. Nendes on lisaks kindla kihelkonna rahvarõivakomplekti jooniste, lõigete, mustrite ja tööjuhiste ka kogu vajaminev kanga- ja lõngmaterjal. Nende komplekteerimisel võib pädevuse puudumisel kasutada ERMi teadurite abi.

²⁴ 166 küsitluse vastanuist 153 soovis saada nõuandekojast mustreid ja tööjuhendeid.

Koostöös MTÜ Rahvarõivaga võib lihtsamad tööjuhised teha kõigile kättesaadavaks nende kodulehel. Samasse võib üles laadida ka paikkondade rahvarõivaid tutvustavad esitlused ja videofilmid. Küsitlus näitas, et mitte kõik huvilised ei ole valmis tulema paikkonna nõuandekotta kohale.

Väga oluline oleks, et internetis oleks võimalik saada infot ka ilma kohale minemata. Mustrite jne tellimine peaks olema samuti võimalik kodulehtedel. Need võiks omakorda olla seotud ühtseks süsteemiks. (Küsitlus 2017)

Saaremaa nõuandekoja jaoks olen tööjuhenditest koostanud Mustjala khk kasuka ja sariküllil valmistamise juhendi. Mõlemate valmistamine kuulub kaduvate pärandoskuste hulka ja on seetõttu väga oluline, et neid oskusi elus hoida. Juhendite koostamisel olen silmas pidanud, et see oleks kergesti jälgitav ja järgitehtav. Olulisemad punktid asetasin värvilisse ruutu või ääristasin raamiga. Nii ei jää juhendi järgijal tähtis informatsioon kahe silma vahele. Mõlemad tööjuhendid on mõeldud kasutamiseks vastava koolituse juhendmaterjalina. Õpetused eeldavad nahaõmblemise algoskute varasemat omandamist või nende puudumisel kogunud inimese juhendamist.

Saaremaa nõuandekojal on kavas osta eraldi saaremaiste sukkade ja sokkide mustrijoonised ja valmistamisõpetused „Silmuskudumine II“ raamatu autorilt Anu Pingilt. Selliseid eraldi valmistatud juhendeid oleks võimalik nõuandekojas huvilistele müüa või kasutada metoodilise materjalina koolitustel.

Tööproovidest olen Saaremaa nõuandekoja jaoks valmistanud 11 kihelkonna seelikukanga näidised. Seelikutriibustikud valisin välja põhimõttel, et igast kihelkonnast oleks esindatud nii varasem kui ka hilisem versioon. Seelikukangaste kogu juures on olemas ka Sõrve poolsaarel meeste vesti õmblemisel kasutatud *raanukanga* ja Ida-Saaremaa meeste üleriiete kangaste näidised.

3) rahvarõivaste valmistamine või selle töö vahendamine

Võimalusel võetakse paikkondlikus rahvarõivanõuandekojas vastu rahvarõivaste tellimusi ja valmistatakse rahvarõivaid. Nõuandekojas töötav rahvarõivameister peaks olema selliste oskustega, et suudab valmistada piirkonna naiste-, meeste- ja lasterahvarõivad. Küsitlus näitas, et tulevased nõuandekoja kliendid eeldavad meistrilt rahvarõivakoolituse läbimist ja sellekohast tunnistust²⁵.

Minu arvates võiks nõuandekeskuses töötavad inimesed vähemalt korra rahvarõivakooli läbida, et olla kursis oma paikkonna nüanssidega. Kahjuks on praegu päris palju "tegiid", kes panevad kokku mida iganes. (Küsitlus 2017).

Nagu näitasid intervjuud ja küsitlus, siis parim reklaam meistrite tööle on nende endi valmistatud rõivaid. „Parim litsents on eelnevad tehtud tööd“ (Küsitlus 2017). Nõuandekoja jaoks valmistatud näidiskomplektidega ongi võimalus näidata paikkonna rahvarõivameistrite osavust.

Rahvarõivameister oskab konstrueerida rahvarõivaste üksikesemete lõikeid, kohandades neid vastavalt vajadusele ning tellija mõõtudele. Ta tunneb materjale, millest vanasti rahvarõivaid valmistati ning oskab vajadusel neid ise valmistada või valida originaalilähedasi materjale. Ta oskab teha tööjuhiseid ning valmistada põhikomplekti kuuluvaid rahvarõivaid koos peakatete, vööde, paelte ja kottidega. Ta ei pea kogu komplekti ise tegema, vaid peab oskama koostada üksikeseme tööjuhise koos materjalidega ja leidma paikkonna rahvarõivameistrite nimekirjast meistri selle valmistamiseks. Intervjuud näitasid, et praktikas juhtub harva, et üks meister valmistab kogu komplekti. Rahvarõivameistrid peavad olema oma ala tipptegijad ja koonduma koostöös.

²⁵ ERKL koostöös sihtasutusega Kutsekoda annab välja rahvarõivameistri kutsetunnistust tasemele 6 ja 7. Siiani on välja antud tunnistusi 12 inimesele.

Rahvarõivameister väljastab valminud komplekti koos komplektipassiga. Passi on märgitud komplekti esemete loetelu, valmistamise aluseks olevate esemete või kirjelduste numbrid, valmistaja ja valmistamise aasta (Programm..., lk 4). Oluline info on komplekti üksikesemete kuuluvus talu, küla, kihelkonna või naaberkihelkonna täpsusega ning nende ajaline kuuluvus. Passis on kirjas ka meistrite nimed, kes üksikesemed valmistasid.

Saaremaal on olemas pädevus valmistada rahvarõivakomplekte. Kaks rahvarõivameistrit tegutsevad eestvedajatena, võttes vastu tellimusi ja suheldes nii klientide kui ka käsitöölisega. Nendevaheline tihe koostöö on teinud tellimuste täitmise kliendi jaoks lihtsaks ja kiireks. Kumbki meister on spetsialiseerunud kindlale tööloigule. Üks neist koob kõik vajaminevad kangad ja vööd ning teine õmbleb komplekti kokku. Kõik ülejäänud tööprotsessid, nagu ornamentide tikkimise, pilutamise ning varrastel kudumise, tellivad nad teistelt käsitööliselt.

Leian, et kaks rahvarõivameistrit jääb Saaremaa rahvarõivakandjate jaoks väheseks ja arvan, et tulevane nõuandekoda peaks uute meistrite koolitamiseks tegema koostööd Kuressaare Ametikooliga. Seal on olemas pädevusega õpetajad, kuid rahvarõivaste valmistamisele ei ole õppekavades pööratud piisavalt tähelepanu. Nendega koostöös võiksid tulevikus nõuandekoja tegevuskavasse kuuluda lõigete konstrueerimise, niplispitsi niplamise, malide valamise ja erinevate peakatete valmistamise kursused.

4) rahvarõivakomplektide ja üksikesemete ning rahvarõivaste valmistamise juhendite ja materjalide müük

Nõuandekoja üks kõrvaltegevusi, mis aitab koja tööd majandada, on erinevate üksikesemete, materjalide ja tööjuhendite müük. Müügiks sobivad sellised rahvarõivakomplekti kuuluvad esemed, mis on lihtsalt valmistatavad ja mis kandjatel tihti kaduma kipuvad. Näiteks vööd ja paelad. Paljud rahvarõivahuvilised ei soovi ise kogu komplekti valmistada ja näeksid meeleldi nende ostmise võimalust nõuandekojust. Rahalise ressursi olemasolul võib valmistada müügi või väljarentimise eesmärgil erinevaid vähemtuntud rahvarõivakomplekte ja üksikesemeid. Nagu näitasid intervjuud ja küsitlus, on huvi rahvarõivaste laenutamise vastu olemas.

Olenevalt nõuandekoja paiknemise kaugusest suurematest linnadest, on tähtsal kohal rahvarõivaste valmistamiseks vajalike materjalide müük. Vajalikku värvi villaste kangaste puudumine meie kaubandusvõrgus sunnib tellima neid netipoodidest. Intervjuudest jäi kõlama nende kättesaamise keerukus, mis on tingitud oskamatuses valida õige värvi või kvaliteediga kangast. Seetõttu loodetakse tulevikus osta kangaid ja teisi materjale nõuandekodadest. Siinkohal võiks soovitada tulevikus teha materjale tellides koostööd nii Eesti, kui lähiriikide rahvarõivameistritega.

Tahaksin veelkord toonitada, et selline keskus oleks väga hea koht just rahvarõivaste valmistamiseks sobilike materjalide müügiks. Need võiksid olla juba valmis komplektid, mis võimaldaksid jagada materjali kulu mitme tegija vahel ja nii ei peaks kõike kilode ja meetritega ise kokku ostma. (Küsitlus 2017)

Saaremaa rahvarõivaste juures on ajalooliselt kasutatud niplispitsi. Selle tehnika valdajaid saarel ei ole. Seetõttu on viimastel aastakümnetel niplispits asendatud hoopis heegelpitsiga. Nõuandekoja tulevikuülesandeks on kaduva tehnika taastamine, kuid enne tuleb leida vastavad meistrid väljaspoolt saart ja müüa nende valmistatud pitsi.

Rahvarõivaste, eriti aga üksikesemete laenutamine võiks tulevikus olla Saaremaa nõuandekoja teenuste nimekirjas. Rahvarõivaste juurde on saarel erinevatel aegadel kuulunud mitmed põnevad peakatted, mille kandmine ja valmistamise oskus on kadunud. Nõuandekoja ülesanne on need valmistada ja läbi laenutamise nende kandmist populariseerida.

Mandrist eraldatus toob ka saarlastele kaasa materjalide hankimise keerukuse. Seda saaks lihtsustada koondades valmistajaid ja tehes ühistellimusi. Saaremaa rahvarõivanõuandekoda hakkab tegema koostööd ühe eraettevõtjaga, kes avab Kuressaares käsitöökaupluse. Tegemist on kangakudujaga, kes hakkab kaupluses valmistama nii rahvarõivaseeliku kui ka ülerõivaste kangaid. Tulevikus on eesmärk poes müüa ka nelja värvi villast tehasekangast ja linast särgikangast.

4.5. Paikkondliku rahvarõivanõuandekoja töö juhtimine ja selle majandamine

Paikkondlikud nõuandekojad on ühe huvigrupi terviklikud ühendused, mis kellegi eestvedamisel püüavad saavutada ühist eesmärki. Need võivad olla nõuandekodade puhul erinevad. Muuseumi juures tegutseva nõuandekoja eesmärk võib olla püüdlemine võimalikult paljude rahvarõivaalaste teaduslike uurimiste poole. Käsitöökaupluse juures oleva koja eesmärk võib aga olla soov panna kogu maakonna rahvakunstikollektiivid autentsetesse rahvarõivastesse. Et valitud eesmärki täita ja nõuandekoja tööd organiseerida, peab seda tegevust juhtima. Juhtimise all pean silmas nõustajate leidmist, kaasamist ja nendevahelise võrgustiku loomist ning kooshoidmist. Samuti kuulub juhtimise alla töö organiseerimine andmebaaside koostamisel, nõuandepäevade, näituste, kursuste ja pikemate koolituste korraldamisel. Vajadusel peab nõuandekoja juht kirjutama projekte tegevuste läbiviimiseks ja nõuandjate ning koolitajate töö tasustamiseks. Nõuandekoja edaspidises arengutegevuses näen juhtimistöö osana puuduoleva teabe väljaselgitamist ja selle kogumise toetamist. Samuti on juhtimise üheks osaks uute toodete ja teenuste väljatöötamine.

Juhtimine tähendab ka nõuandekoja majandamist. Rahvakultuuri keskuse ja ERKL programm „Rahvarõivas“ annab küll rahalist toetust paikkondlikele nõuandekodadele näidiskomplektide valmistamiseks, kuid mitte igapäevase töö majandamiseks. Hetkel tuleb rahastust otsida olenevalt koja asukohast kas kaupluses käsitööesemete müügist või koolitustest, ateljees rahvarõivaste valmistamisest või muuseumi juures selle riiklikust rahastusest. Toetusi saab taotleda ka paikkonna omavalitsustest või erinevatest projektidest: KYSK kohaliku omaalgatuse programm, Eesti Kultuurikapital, PRIA Leader - meetme programm, Hasartmängumaksu Nõukogu jne. Praegu püsib rahvarõivaste kohta käiva info jagamine paljuski huvigrupi entusiasmil ja õhinapõhisusel. Inimesed tegelevad rahvarõivastega, kuna neid motiveerib soov seda teha. Rahvarõivakultuuri jätkumise seisukohalt on siiski oluline saada nõuandekodade põhitegevuste jaoks tulevikus riiklik rahastus. See aitaks kaasa igapäevasele nõuandeteenuse kättesaadavusele, vabaduse projektirahastusest sõltumisest ja rahvarõivaste uurimiste jätkumisele.

Kuni nõuandekodadel pole riiklikku rahastust, peaks selle majandamiseks kasutama tasulisi teenuseid. Siinkohal peaks mõtlema, kas tasuline peaks olema nõuandekoja külastus,

nõustamise teenus või peaks koda end majandama kangamaterjale ja tööjuhendeid müües. Küsitluse põhjal selgus, et suurem osa nõuandekoja tulevastest klientidest leiavad, et nõuandmine peaks olema tasuta.

Usun, et siis on suurem võimalus, et keegi pisikese huviga inimene ka küsima tuleb ja võib-olla pisiku saab. Tasulist infot tuleb küsima võib-olla juba ise ummikusse sattunud inimene. Tasulise teenusega uusi huvilisi ei meelita. (Küsitlus 2017)

Nad eeldavad, et see töö on kas riiklikult või projekti raames rahastatud. „Info peaks olema töötaja palga sees, lisatasu võtmine oleks ebaaus, kui tema töökohustuste hulka kuulub nagunii nõu andmine“ (Küsitlus 2017). Sama tendents tuli välja ka intervjuudest (Randmaa 2017, Loite 2018), kus avaldati arvamust, et nõustamisteenus pigem kas kingitakse või peidetakse lisatasuna tellitud rahvarõivakomplekti maksumusse. Teine pool küsitlusele vastajatest olid nõus, et info hankimine nõuab keskuse töötajatelt ressursse ja kui selle eest mitte maksta, võib teenus üldse ära kaduda. „Ka see (info jagamine) on töö ja iga tööd tuleks võimalusel tasustada, kui kõik toimub ainult õhinapõhiselt, siis inimesed lihtsalt väsivad kiiremini“ (Küsitlus 2017). Tulevased kliendid olid avamusel, et liiga kõrge hinna puhul ei tulegi inimene nõuandekotta, vaid mõtleb lahenduse pigem ise välja. Kuid sellistel puhkudel on vead kerged tulema ja just seda peaksid nõuandekojad püüdma vältida. „Eks see taandub info kättesaadavusele: kui muster või õpetus on mujalt leitav, siis ju ei hakka maksma, uurid iseseisvalt raamatutest või internetist“ (Küsitlus 2017).

Vanade rahvarõivaste sobimatus tänapäeva inimese kehakujuga nõuab nende lõigete konstrueerimist, muutmata eseme üldist kuju ja hilisemat väljanägemist kandja seljas. Küsitluses osalejad nõustusid, et raha küsimine individuaalse lõike konstrueerimise ja konkreetse rahvarõivakomplekti kohta tehtud uurimistöö eest on õiglane. See näitab suurt vajadust nii komplektide kokkupaneku kui ka konstrueerimise teenuse järele. Vastajad olid üldjoontes nõus, et nõuandekojast saadavad mustrid ja tööjuhendid on tasulised. „Kui ostan mustri või õpetuse siis kindlasti olen nõus maksma aga kohapeal võiks olla ka nõu lugemissaal, kust saaks tasuta endale mustrid ümber joonistada või õpetusest konspekt teha“. (Küsitlus 2017)

Läti rahvarõivanõuandekeskuse ja mitme Eestis tegutseva käsitöökaupluse näite põhjal võib öelda, et nõuandekoda on võimalik edukalt majandada, kui seal müüakse muu käsitöö kõrval ka rahvarõivaste valmistamiseks vajalike materjale ja töövahendeid. Küsitluse vastustest võib järeldada, et rahvarõivahuvilised ootavad nõuandekoja mustrite, juhendite ja kangamaterjalide ostmise võimalust. Nõuandekoja paiknemine linnadest kaugel loob vajaduse rahvarõivaste juurde vajalike detailide müügi või vahendamise järele.

Tulevikus võiks kogu rahvarõivaalane nõuandetegevus olla koondunud kolmikvaala alla: paikkondlikud rahvarõivanõuandekojad, ERM, ning koolitajad. Paikkondlikud nõuandekojad moodustavad koostöös ERKL ja MTÜ Rahvarõivaga võrgustiku. Viimane omakorda kontrollib paikkondliku nõuandekoja vastavust koostöös väljatöötatud kriteeriumitele (vt Lisa 9). ERMi Rahvakunsti koolitus- ja teabekeskus peaks jääma koolitajaks ja nõustajaks paikkondlike nõuandekodade jaoks. Õpetades nõustajatele nii uurimistööd kui ka komplekteerimise reegleid koolitavad nad endale järelkasvu paikkondades. Rahvarõivaste valmistamise koolitajad annavad haridust nii hobi-, kutse- kui ka kõrghariduse tasandil. Igale isetegijale mõeldud rahvarõivaste valmistamise kaheaastased kursused annavad rahvarõivaalast haridust hobitasandil, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia ülesandeks on kõrghariduse andmine rahvarõivaste valmistamise alal. Koolitavad on nõuandekodade jaoks nii kliendid ja huvilised kui ka tulevased nõustajad ja meistrid.

Saaremaa rahvarõivanõuandekoda hakkab end tulevikus majandama eri allikatest. SA Saaremaa Muuseumi poolt on nõuandekoja jaoks ruumid ja omavahenditest finantseeritud nõustaja töö. MTÜ Kadakmari poolt tulevad projektirahastused nõuandepäevade läbiviimiseks ja meetodiliste materjalide valmistamiseks. Valmivate tööjuhendite müügist saadud rahaga koostame uusi. Nõuandekoja kolmanda osapoolena näen tulevikus rahvarõivaste valmistamise ateljeed-käsitöökauplust. Seal saaks rahvarõivameister valmistada ja tellida teistelt meistritelt nõuandekoja komplektipassi alusel rahvarõivakomplekte ja müüa vajaminevaid materjale ning üksikesemeid. Saaremaa nõuandekoja jaoks olen koostanud võimalike teenuste näidishinnakirja praegustes turuhindades (vt Lisa 10).

KOKKUVÕTE

Minu magistritöö eesmärgiks oli leida paikkondliku rahvarõivanõuandekoja tegevuse põhimõtted. Uurimisküsimused olid: milline oli rahvarõivaste kohta käiva info jagamine Eestis 20. sajandi algusest tänapäevani; kuidas töötavad lähiriikide rahvarõivanõuandekeskused ja mida on meil nende kogemustest üle võtta; milline on nõuandmise praegune olukord Eestis ning rahvarõivatarbijate ootused paikkondlikele nõuandekodadele. Analüüsisides välitöödel kogutud materjali, püüdsin sõnastada nõuandekoja tegevusmudeli.

Käesolev magistritöö on kvalitatiivne uurimistöö, milles olen uurimismeetoditena kasutanud dialoogilist intervjuud ja avatud ning valikvastustega küsitlust. Dialoogiliste intervjuude fookusgrupe oli kolm: muuseumiteadurid-nõustajad, rahvarõivanõustajad, kes tegutsevad käsitööpoodides, ja rahvarõivaste valmistajad ja meistrid. Küsitluse rahvarõivahuvilistega viisin läbi *Facebooki* grupis „Rahvuslikud riided ja rahvariided“, kust leidsin informandid juhuvalimi printsiibil. Kirjeldavad vaatlused ja dialoogilised intervjuud viisin läbi lähiriikide rahvarõivanõuandekeskustes: Jyväskylä (Soome Vabariik), Riias (Läti Vabariik) ja Vilniuses (Leedu Vabariik). Uurimistööga saadud materjal oli rikkalik ja andis mõtteid, kuidas paikkondlikke nõuandekeskusi luua ning millised peaksid olema selle tegevuspõhimõtted.

Nagu ajaloolises ülevaates selgus, on rahvarõivanõuannet jagatud Eestis juba 20. sajandi algusest. ERMi juurde 1938. aastal loodud ja 1940. aastal Eesti okupeerimisega lõppenud Rahvarõiva nõuandebüroo tegevuse eesmärk oli rahvarõivaid propageerida. Etnoloogid on järjekindlalt olnud veendunud, et rahvarõivaste areng lõppes 19. sajandil ja neid ei tohi tänapäeval muuta. Suurte koondiste, nagu UKU ja ARS, tegevus viis rahvarõivaste

valmistamise tööstusliku tootmiseni ja need muutusid ühetaolisteks. Inimeste teadlikkus kodukoha rahvarõivastest kadus ja süvenes soov omada teiste seljas nähtud rõivaid.

1987. aastal alustas Rahvakultuuri Arenduskeskuses rahvarõivaste valmistamise koolitusega. Sellega pandi alus tänaseni kestvatele kursustele, kus rahvarõivameistrite näpunäidete järgi on võimalik endale kahe aasta jooksul rahvarõivad valmistada. 1980. aastate lõpp ja 1990. aastate algus tõi kaasa suurenenud huvi rahvarõivaste vastu. 1992. aastal taasasutatud ERKL moodustas 2003. aastal rahvarõivaalaliidu, mis järgmise viie aasta jooksul tegeles rahvarõivanõuandekoja organiseerimise, kursuste ja laagrite korraldamisega. Rahvarõivaalaliidu tegevuse paremaks organiseerimiseks loodi 2008. aastal MTÜ Rahvarõivas. 2012. aastal koostati koos Rahvakultuuri Keskuse, ERKLi, Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu ja kultuuriministeriumiga programm „Eesti Rahvarõivas“ ja 2016. aastal kinnitati programmi teine periood, kus muuhulgas on ette nähtud, paikkondlike rahvarõivanõuandekodade võrgustiku loomine.

Intervjuud ja vaatlused lähiriikide rahvarõivanõuandekeskustest näitasid, et neis tähtsustatakse rahvarõivaste juures ajaloolist tausta, komplektide kokkupanekul arvestatakse piirkondlikku kuuluvust, kandmise ajajärku ning ajaloolist kandmistava. 20. sajandi jooksul on tehtud põhjalike uuringuid, kuidas ja millega rahvarõivaid kanti. Uuriti välitöödel kirja pandud andmeid, maale ja joonistusi ning käidi küsitlemas inimesi, kes veel midagi mäletasid. Rahvarõivaste valmistamine on populaarne kõikides lähiriikides, kuid selles vallas on mitmeid erisusi. Soomes on koostatud rahvusrõivaste tüüpkomplektid, mida tuleb valmistada ja kanda ettenähtud reeglite järgi. Norras seevastu on rahvarõivaid viies kategoorias, selga võib panna rõivaid alates ajaloolisest kuni fantaasiakostüümini. Sarnane tendents on ka Rootsis, kus ehtsad rahvarõivad on säilinud vaid mõnes maakonnas ning ülejäänutele on 20. sajandil loodud uued rõivad. Lätis ja Leedus püütakse valmistada võimalikult autentseid rahvarõivaid ja nähakse vaeva nende omapära säilitamisega.

Lähiriikide nõuandekeskuste kogemustest on eeskujuks võtta see, et see võib edukas olla nii riikliku rahastusega kui ka erafirma. Rahvarõivaste valmistamine ja materjalide müük aitab keskust majandada. Aastatepikkused uurimistööd on vajalikud autentsete rahvarõivakomplektide koostamiseks ja teadmaks, kuidas neid kanda. Soomlaste

rahvarõivapoliitika, koostada tüüpkomplektide juhendeid ja neid koos vajaminevate materjalidega müüa, on üheks võimaluseks, kuidas eos ära hoida käsitöölise isetegevust rahvarõivaste valmistamisel.

Eestis on kaks suuremat rahvarõivanõuannet pakkuvat keskust: ERMi juures tegutsev Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskus ning Tallinnas asuv MTÜ Rahvarõiva juurde loodud Nõuandekoja koolituskeskus. Peale nende kahe suure keskuse jagatakse rahvarõivaalast infot ka eri muuseumides, maakondade käsitöökeskustes, käsitööpoodides ja rahvarõivameistrite juures. Oma magistritöö raames viisin läbi intervjuud viie muuseumis töötava rahvarõivaspetsialistiga, kahe ettevõtja ja kahe rahvarõivameistriga. Intervjuude põhjal tegin järgmised järeldused: rahvarõivaalane nõuandmine muuseumis võib toimida kas muuseumi oma töötajate või pädevuse puudumisel ka muuseumist väljastpoolt kaasatud ekspertidega koostöös; käsitööpoodides ja ateljeedes töötavad rahvarõivameistrid, kes on teinud endale selgeks paikkonna rahvarõivaste eripärad ja suudavad huvilisi nõustada; rahvarõivameistrite eelis on lisaks nõustamisele ka rahvarõivaste valmistamise oskus ning sellealane koolitustegevus.

Kõige eelneva põhjal järeldan, et paikkondlik rahvarõivanõuandekoda on mingis kindlas paikkonnas rahvarõivaalast nõu andev institutsioon. Paikkonna nõuandekoja vajaduse on loonud huvilised, kes moodustavad neli sihtgruppi: rahvakunstimuuseumilised soovivad informatsiooni selle piirkonna rahvarõivaste kohta; isetegijad tahavad abi rahvarõivaste valmistamisel; rahvarõivaste tellijad nõustamist ja rahvarõivameistrid detailsemat infot paikkonna rahvarõivaste kohta.

Paikkondlikud rahvarõivanõuandekojad võivad töötada iseseisvalt või paikneda eri asutuste juures. Igal nõuandekojal on lähtuvalt asukohast oma tegevusplaan, erinev rahastusskeem ja vajalike pädevustega töötajad. Nõuandekoja paiknemine kohaliku muuseumi juures annab sellele sobiva ajalootausta ning originaalesemete uurimise võimaluse. Maakondlike muuseumide puudusel võib nõuandekoja luua käsitöökaupluse või -seltsi ruumidesse või ka rahvarõivavalmistaja ateljeesse. Muuseumikogude ja originaalrahvarõivaste puudumise kompenseerivad kvaliteetselt näidiseks valmistatud rahvarõivakomplektid. Nagu käsitöökaupluses, toimub ka ateljees nõustamine vaid rahvarõivakomplekti tellimuse

vormistamisel. Nõuandja pädevusega inimesed tuleb leida maakonna spetsialistide hulgast ja nad koja töösse kaasata.

Paikkondliku nõuandekoja tegevused jagunevad põhi- ja kõrvaltegevusteks. Põhitegevusteks on: rahvarõivaalase info koondamine ja süstematiseerimine; rahvarõivaste uurimine ja dokumenteerimine; rahvarõivaste üldine tutvustamine ja nõustamine. Nõustamine on nõuandekoja tähtsaim tegevus, mille alla kuuluvad nii konsultatsioonide andmine, komplektide koostamine kui ka ekspertiisi tegemine. Ilma nende põhitegevusteta ei olegi tegemist nõuandekojaga. Nõuandekoja kõrvaltegevusteks on: koolituste korraldamine ja selleks vajaliku õppematerjali koostamine; rahvarõivaste valmistamine või selle töö vahendamine ning müügitegevus. Kõrvaltegevusi ei pea nõuandekojas tegema, kui selleks puuduvad vajaminevad ressursid.

Põhi- ja kõrvaltegevuste tööd toetavad rahvarõivanõuandekojas valmistatud metoodilised materjalid. Need on koostatud paikkonna rahvarõivaste baasil ning nendeks on: näidisrahvarõivakomplektid ja -üksikesemed, tutvustavad trükised, esemete valmistamise tööjuhendid ning materjalide näidised. Nõuandja tööd hõlbustavad andmebaasid rahvarõivastest ja kirjeldused kõikidest paikkonna rahvarõivaste üksikesemetest, mis eri muuseumides või erakogudes on säilinud. Samuti aitavad nõustajat fotod, joonistused ja maalid, kus kujutatud paikkonna rahvarõivaid kandvaid inimesi. Silmas tuleb pidada kogu informatsiooni dokumenteerimist. Seda tuleb teha nii uurimisjärgus kui ka nõustamisel. Komplekti kokkupanekul on olulisel kohal komplektipass, mis arhiveeritakse edasipidise töö jaoks. Nimekirjad kirjanduse või rahvarõivavalmistajate kohta koos kontaktandmetega aitavad rahvarõivaste kandjaid ja tellijaid.

Saaremaa rahvarõivanõuandekoda hakkab tööle koostöös SA Saaremaa Muuseumiga. Koda hakkab asuma muuseumi fondihoidlas ja esialgu on plaanis alustada kord kuus toimuvate nõuandepäevade korraldamisega. Muuseumi tekstiilikogus olevate rahvarõivaste ja valminud metoodiliste materjalide põhjal hakkab nõuandekojas huvilisi nõustama muuseumi teadur Maret Soorsk ja pärandkultuurispetsialist Mari Lepik. Esitluste, videofilmide ja tööjuhenditega saab nõuandekojas tutvustada rahvarõivaid, nende kandmist ja korraldada

koolitusi. Tuleviku eesmärk on koostöös eraettevõtjaga rahvarõivaste valmistamise ateljee ja materjale müüva kaupluse asutamine.

Lõpetuseks võib öelda, et algselt püstitatud eesmärk sai täidetud ja magistritöö tulemusena tekkis paikkondlike rahvarõivanõuandekodade tegevuspõhimõtete kogum koos vajalike metoodiliste materjalide näidistega. Kuna olen Saaremaa rahvarõivanõuandekoja loomise juures eestvedajaks, siis leiab saadud kontseptsioon seal ka reaalselt rakendust. Loodud tegevuspõhimõtete kogum annab mõtteainet ka juba tegutsevatele nõuandjatele ja nad leiavad siit uusi ideid oma tegevuse laiendamiseks. Rahvarõivaspetsialistid saavad uurimistööst julgustust ja alusraami uute paikkondlike nõuandekodade loomiseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- About us. 2018. Lithuanian National Culture Centre. <http://www.lnkc.lt/>, (12.03.2017).
- Ajalugu. 2018. Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit. <http://folkart.ee/meist/ajalugu/>, (12.03.2018).
- Awati rahvarõiva nõuandebüroo. 1938. *Postimees*, nr 19, lk 7.
- Bergman, I. 2002. Rahvarõivad Rootsisis. Helsingborg: Boktryck.
- Brage suomenruotsalainen kansallispukukeskus 2018. <http://www.craftmuseum.fi/kansallispukukeskus/-brage.htm>, (12.03.2018).
- Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseltsi põhikiri. 1929. Tallinn: Täht.
- Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseltsi toimetised II. 1932. Tallinn: Täht.
- Eesti pank paneb naisametnikud rahvarõiwaisse. Rahvarõiwaste Nõuandebüroo jätkab tegevust. 1939. *Postimees*, nr 87, lk 9.
- Eesti rahvarõiva- ja käsitöönäitus 1946. *Sirp ja vasar*, nr 37, lk 1.
- Elaw huwi rahvarõiwaste vastu. 1938. *Postimees*, nr 52, lk 9.
- Harjumaa Rahvarõiva Nõuandekoda. 2018. Harjumaa Muuseum. <http://www.hmk.ee/harjumaa-rahvarõiva-nõuandekoda/>, (16.03.2018).
- Hänninen, R. 1999. Kansallispuku - kansantanssijan traditiota kunnioitava juhlapuku vai työvaate? [Käsityötieteen syventävien opintojen tutkielma]. Helsingin yliopisto. Helsingin yliopisto, Käsityöalan kokeilukoulutusohjelma. Helsingi.
- Kadak, T. 1937. Rahvariie kujunemas naiste lemmikrõivaks. *Postimees*, nr 235, lk 4.
- Kansallispuvut. 2018. <http://www.craftmuseum.fi/kansallispukukeskus/kansallispuku.htm>, (23.03.2018).
- Karlberg, M. 2001. Traditsioonilised rõivad eile ja täna. Kroonid ja roosid. Norra rahvarõivaste jätkuv traditsioon.
- Kurrik, H. 1938. Eesti Rahvarõivad. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

- Kõik maakoovid rahvarõivaise. 1937. *Postimees*, nr 349, lk 4.
- Laherand, M.-L. 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Meri-Liis Laherand.
- Leetoja, M. 2004. Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseks. „Eesti kingitus“. Rahvakultuuri aastaraamat 2003. Tallinn: Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus, lk 36-43.
- Leetoja, M. 2005. Eesti rahvakunsti ja Käsitöö Liit. Rahvakultuuri aastaraamat 2004. Tallinn: Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus, lk 71-80.
- Linnus, F. 1937. Rahvarõivas teeb naise kauniks. *Postimees*, nr 68, lk 7.
- Loite, K. 2015. Üksikesemetest ülikonnani Virumaa rahvarõivaste näitel. *Studia Vernacula*, nr 6, lk 42-63. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Loite, K. 2016. Kersti Loite vestlus Igor Tõnuristiga: Rahvarõivaste komplekteerimise poliitiline kunst. *Studia Vernacula* nr 7. lk 161-179. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Loog, A. 2017. Eesti nahkehistöö kuldsed aastad. *Postimees*, nr 91, lk 6.
- Meistrিতunnistus. 2018. Eesti Rahvarõivad. <http://www.rahvarõivad.folkart.ee/>, (02.01.2018).
- Mets, M. 1983. Rahvakunstimeistrid. Tallinn: Perioodika.
- Muuseumiseadus. 2013. <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013001>, (02.01.2018).
- Piiri, R. 1992. Rahvarõivas esinemisrõivana. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXIX. Eesti Rahva Muuseum. Tartu.
- Programm „Eesti rahvarõivas 2017–2021“. 2016. <http://www.rahvakultuur.ee/2525>, (12.03.2017).
- Rahvarõivaste valmistajate kool Eesti Rahva Muuseumis 2018. http://www.rahvakultuur.ee/s2/2497_16430_1338_Rahvarõivaste_valmistajate_kool_ERM-s_Oppekava.pdf, (22.02.2018).
- Rahvarõie teeb moodsaks. 1939. *Postimees*, nr 149, lk 3.
- Rahvarõivaste selgitustöö üldlaulupeo proovidel. 1938. *Postimees*, nr 36, lk 4.
- Rahvusrõiva valmistamise tähe all. Missugune on õige rahvusülikond. 1938. *Postimees*, nr 38, lk 6.
- Rahvarõivaste valmistajate kool Eesti Rahva Muuseumis. 2018. Õppekava. http://www.rahvakultuur.ee/s2/2905_18029_1394_Oppekava.pdf, (11.03.2018).

- Raud, I. 2014. Väandra kihelkonna naiste traditsioonilised rahvarõivad: komplektide koostamine ja valmistamine tänapäeval. [Magistritöö]. Tartu Ülikool. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuri Akadeemia, rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Raudsepp, A. 2015. Rahvarõivas ja esimene Eesti nõukogude laulupidu-rahvarõivad ideoloogia kütkes. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat, lk 60-75.
- Reidla, J. 2017 Muuseumiharidusest Eesti Rahva Muuseumi Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuse näitel. [Magistritöö]. Tartu Ülikool. Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskond. Kultuuriteaduste ja kunstide instituut, etnoloogia osakond. Tartu.
- Soonpää, L. 1946. Näitus „Eesti rahvarõivad ja käsitöö“ kunstihoones“. *Sirp ja vasar*, nr 37, lk 5.
- Story of The National Costume Center SENĀ KLĒTS. 2018. National Costume Center SENĀ KLĒTS. <http://www.senaklets.lv>, (12.03.2017).
- The Norwegian Institute of bunad and folk costume 2018. <http://www.bunadogfolkedrakt.no/filer/TheNationalCouncilofFolkCostumesinNorwayx.pdf>, (11.03.2018).
- Vaan, L. 2005. Propagandatalitus Eesti Vabariigis autoritaarsel ajajärgul. [Magistritöö]. Tartu Ülikool. Tartu Ülikooli Eesti ajaloo õppetool. Tartu.
- Veel kord rahvariietest. 1960. *Sirp ja vasar*, nr 14. lk 5.
- Viires, A. 1990. Eesti rahvarõivaste uurimise tulemusi ja probleeme. *Akadeemia* nr 6, lk 1260-1270.
- Viires, A. 2007. Eesti rahvakultuuri leksikon. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Viljandi Käsitöökoda. 2018. <http://handicraft.ee/>, (13.03.2018).
- Õunapuu, L. 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool. Tartu.

Käsikirjad:

- Loite, K. 2014. Välitööde praktika II. Aruanne. Tartu Ülikool. Tartu Ülikool Viljandi Kultuuriakadeemia, Rahvusliku käsitöö osakond, pärandtehnoloogia magistriõppekava. Viljandi.
- MTÜ Rahvarõivas infopäeva protokoll 2008. Ärakiri Anu Randmaa valduses.
- MTÜ Rahvarõivas tegevuse aruanne 2012. Ärakiri Anu Randmaa valduses.
- MTÜ Rahvarõivas tegevuse aruanne 2017. Ärakiri Anu Randmaa valduses.

MTÜ Rahvarõivas põhikiri. 2008. Ärakiri Anu Randmaa valduses.

Intervjuud:

- Põllo, H. 2017. Autori intervjuu. Kärdla, 14. august.
Raud, I. 2017. Autori intervjuu. Vändra, 15. august.
Jakobsone, I. 2017. Autoei intervjuu. Riia 17. august.
Ligi, L. 2017. Autori intervjuu. Orissaare, 18. august.
Allimann, S. 2017. Autori intervjuu. Tallinn, 22. august.
Pihlhjerta, I. 2017. Autori intervjuu. Helsingi, 23. august.
Piiri, R., Värvi, E. 2017. Autori intervjuu. Tartu, 14. september.
Piir, R. 2017. Autori intervjuu. Viljandi, 18. oktoober.
Randmaa, A. 2018. Autori intervjuu. Tõstamaa, 15. jaanuar.
Loite, K. 2018. Autori intervjuu. Rakvere, 18. jaanuar.
Tikko, A. 2018. Autori intervjuu. Keila, 09. veebruar.
Valge, R. 2018. Autori intervjuu. Kuressaare, 27. veebruar.
Keturakienė, D. 2018. Autori intervjuu. Vilnius, 02. märts.
Soova, L. 2018. Autori intervjuu. Tallinn, 12. märts.
Nõu, S. 2018. Autori intervjuu. Tallinn, 13. märts.
Soorsk, M. 2018. Autori intervjuu. Kuressaare, 15. märts.
Meriste, M. 2018. Autori intervjuu. Koguva, 21. märts.

Küsitlus:

Küsitlus. 2017. Suhtlusportaali Facebooki grupp „Rahvuslikud riided ja rahvariided“

LISAD

Lisa 1 Kirjandus Saaremaa rahvarõivaste kohta

Raamatud:

- Astel, E. 2006. Taskud vööle, kotid kätte rahvariideid kandes. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Astel, E. 2017. Eesti vööd. Tartu: Ilmamaa.
- Heikel, A. O. 1909. Volkstrachten in den ostseeprovinzen und in Setukesien. Helsingfors: Finsk-Ugriska Sällskapet. Helsingi.
- Hupel, A. W. 1782. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland. Dritter und letzter Band. Riia.
- Manninen, I. 2009 [1927]. Eesti rahvariiete ajalugu. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Manninen, I. 1932. Eesti rahvariiete pildistused välismaa kirjanduses möödunud sajandeil. ERM Aastaraamat VII, lk 89. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kurrik, H. 1938. Eesti Rahvarõivad. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kaarma, M., Voolmaa, A. 1981. Eesti Rahvarõivad. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Karm, S., Piiri, R. jt. 2005. Pülmawärk: soome-ugri pulmadega seotud esemed Eesti Rahva Muuseumi kogudest. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Keskküla, K. 2008. Saaremaa rahvarõivad. Kuressaare.
- Kirme, K. 1986. Eesti sõled. Tallinn: Kunst.
- Kirme, K. 2002. Eesti rahvapärased ehted: 13. sajand-20. sajandi algus. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Konsin, K. 1963. Kootud mütsid. Tartu : Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Konsin, K. 1972. Silmkoesemed. Tallinn: Kunst.
- Konsin, K. 1979. Kudumid. Tallinn: Kunst.
- Kruusi, H. 1960. Rahvarõivaid pidupäevadeks. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kruse, F., C., H. 1842. Necrolivonica. Tartu.
- Linnus, H. 1955. Tikand eesti rahvakunstis. 1, Põhja-Eesti ja saared. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1955.
- Lutsepp, E., Tammiss, I. 2007. Eesti kindakirjad. Tallinn: Tammerraamat.
- Lutsepp, E., Tammiss, I. 2008. Eesti sokikirjad. Tallinn: Tammerraamat.
- Piiri, R. 1992. Rahvarõivas esinemisrõivana. ERM Aastaraamat XXXIX. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

- Piiri, R. 2001. Kindad: õnnetähest männakirjani. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2004. Talurahva jalanõud, ehk mida panna jalga, kui seljas on rahvariided. Tartu: Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit.
- Piiri, R. 2006. Rahvarõivad Eesti Rahva Muuseumist. Tallinn: Schenkenberg.
- Piiri, R. 2007. Eesti talurahva ülerõivas 19. sajandil. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2011. Helmekeed. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2011. Ehtimine. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2013. Eesti kampsun Eesti Rahva Muuseumi kogudest. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2015. Suur kindaraamat: Eesti kihelkondade mustrid. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2017. Rahvarõivas on norm. Igal aastaajal. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. 2018. Eesti kihelkondade värvid: kodukohavärvid Eesti Vabariigi 100. sünnipäevaks. Tallinn: Rahva Raamat.
- Praakli, A. 2011. Eesti labakindad ilma laande laiali. Tartu: Elmatar.
- Praakli, A. 2011. Eesti sokikirjad ilma laande laiali. Tartu: Elmatar.
- Päss, E. 1934. Peakatted rahvalaulus. Tartu: Postimees.
- Rand, P. 2013. Eesti kirivööd. Türi: Saara kirjastus.
- Pink, A. 2014. Eesti silmuskudumine. 1, Tavad ja tehnikad. Türi: Saara kirjastus.
- Pink, A. 2018. Eesti silmuskudumine. 2, Sukad ja sokid. Türi: Saara kirjastus.
- Reidla, J. 2012. Eesti ehtekultuur. Tallinn: Schenkenberg.
- Saaremaa 2: ajalugu, majandus, kultuur. 2007. Tallinn: Koolibri.
- Tomberg, R. 2004. Vatid, troid, vamsad: silmkoelised kampsunid Eesti saartel. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.
- Viires, A., Vunder, E. 2008. Eesti rahvakultuur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Värv, E. 2017. Neidude peakatted rahvarõivaste juurde. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Tõnurist, I. 2003. Rahvarõivakandja abiline. Tallinn: I. Tõnurist.

Käsitöökirjad:

Jakob Hurda kogud: II 17: lk 238.

II 18: lk 421-423, 505-507, 530-534.

II 25: lk 371.

II 41: lk 535-536.

IV 9: lk 233.

Kolm, M. 1889. Valjala rahvariided. Eesti kirjameeste seltsi rahvaluulekogu.

Jänes, H. 1926. Mustjala rahvariidetest. EA 12.

Ränk, G. 1926. Karja rahvariidetest. EA 12.

Trull, J. 1888. Ennemuistised jutud Põide kihelkonna keelemurdes. Saadud 26. oktoober 1888, Tartus. lk 422. Hurda II 18, ERA-11006-45105-14544.

Viirsalu, K. 1961. Etnograafilisi andmeid Jaani, Põide ja Karja kihelkonnast 19. – 20. sajandi vahetusel. SM 756 Ark 1095.

Värv, E. 2003. Kuidas Saare maanaised 19. sajandil riides käisid. Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 2001-2002. Kuressaare.

Seminaritööd:

Arro, A. 2011. Võrkvöö valmistamise tehnikad Eesti Rahva Muuseumi Saaremaa võrkvöö kogu põhjal. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Sepp, M. 1935. Naiste talvemütsid. Tartu: Tartu Ülikool.

Suurna, M. 2013. Lääne-Saaremaa silmkoelised tuttmütsid Kihelkonna, Kärla ja Mustjala mütsid muuseumikogudes. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Lõputööd:

Jõeste, K. 2002. Saaremaa seelik 19. sajandil: selle semiootiline staatus. Tartu Ülikool

Karu, G. 2012. Eesti etnograafilised lahttaskud. Tänapäevased taskud. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Vaabla, J. 2012. Juurdelõikuse ja rätsepatöö arengust Eestis. Laste rahvarõivaste lõiked ja valmistamiseõpetus. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Viitkin, L-L. 2012. Kuidas seletada keerulist lihtsalt – Anseküla naise vammusest inspireeritud kolleksioon üleõivastest. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Suurna, M. 2014. Mustjala kirikinnastest inspireeritud silmkoeline rõivakolleksioon. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Vihur, A. 2015. Vardakotid Eesti saartel ja Läänemaal. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Magistritööd:

Mõistlik, A. 2009. Valjala kihelkonna pidulik rahvarõivas. 19. sajandi talupojarõivas kui tänapäevane inspiratsiooniallikas. Eesti Kunstiakadeemia, kunstikultuuri teaduskond, rahvakunsti ja kultuuriantropoloogia õppetool. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Pink, A. 2013. Silmuskoeliste sukkade ja sokkide kudumise tehnoloogilised võtted, nende muutumine ja paikkondlikud erinevused 19.-20. sajandil Eestis. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Lehis, M. 2013. Pott-ja kabimütside algupära ja areng 18.-19. sajandil ning nende valmistamistehnoloogia rekonstrueerimine ja arendamine. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond, rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Diplomitööd:

Värv, E. 1983. Ida-Saaremaa naiste rahvarõivas 19. sajandil. Käsikiri. SM 10025:22 Ark.

Saarde, E. 1962. Eesti talurahva jalanõud 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, NSV Liidu ajaloo kateeder.

ERMi Koolitus ja teabekeskuse rahvarõivakooli lõputööd:

- Pint, T. 2014. Saaremaa Kihelkonna kihelkonna naise rahvarõivad, kohaviit: ST 505
- Merusk, M. 2013. Saare maakonna Kihelkonna kihelkonna naise kostüüm, kohaviit: ST 500
- Hoogand, M. 2012. Kihelkonna naise riietus 19. sajandi teises pooles. kohaviit: ST 486
- Jansen, M. 2011. Karja kihelkonna naise kostüüm 19. sajandist. kohaviit: ST 446
- Urbel, A. 2011. Ida-Saaremaa (Põide-Jaani-Karja) naise rahvariide kostüüm 19. saj. I poolel. kohaviit: ST 454
- Salumäe, Õ. 1986. Matmiskombestik Saaremaal. kohaviit: ST 307
- Martis, E. 1963. Eesti naiste talimütsid. kohaviit: ST 227
- Vingissaar, H. 1959. Saaremaa ketasmütsid. kohaviit: ST 211

Saaremaa rahvarõivaste valmistamise koolituse lõputööd:

- Rannap, M. 2016. Karja kihelkonna rahvarõivad. Kuressaare: Saaremaa Muuseum.
- Lepik, M. 2016. Anseküla rahvariided 19. sajandi lõpul – 20. sajandi alguses. Kuressaare: Saaremaa Muuseum.
- Padar, I. 2016. Saaremaa rahvariided 19. sajandil ja 20. sajandi alguses. Kaarma. Kuressaare: Saaremaa Muuseum.
- Õun, H. 2016. Kaarma rahvarõivad. Kuressaare: Saaremaa Muuseum.
- Tasane, I. 2016. Mustjala rahvarõivad. Kuressaare: Saaremaa Muuseum.

Arhiivi allikad:

- EA 12 Ränk, G. 1926. Karja
- EA 12 Jänes, H. 1926. Kihelkonna
- EA 2 Lemberg, K. 1923. Mustjala
- EA 48 Sion, V. 1948. Kihelkonna
- EA 50 Pütsep, L. 1949. Mustjala
- TAp 27 Josep, M. 1912. Kihelkonna
- TAp 108 Karro, H. 1913 Püha ja Valjala

Eesti Keele Instituudi fonoteek:

- Anna Kaju. Rahvariietest. 1966. Abula küla, Mustjala. (portaal.eki.ee/murded/fonoteek)

Lisa 2 Saaremaa rahvarõivad erakogudes

Vanad esemed:

- Jämaja abukuub, põll, vöö ja sõlg – erakogu: Olavi Antons, Selgase küla, Mustjala kihelkond
- Muhu põll (1930ndad aastad) – erakogu: Mareli Rannap, Selja küla, Karja kihelkond

Erakätes olevad üksikud Saaremaa rahvarõivakomplektid (sulgudes valmimise aasta)

Anseküla:

- naise komplekt pikkkuuega (2016) - mehe komplekt (2016) - kolm tütarlaste komplekti (2016), omanik: Mari Lepik
- naise komplekt (2016) - kaks neiu komplekti (2016-2018), omanik: Koidu Heindmaa

Jämaja:

- naise komplekt (2016), omanik: Kaire Ley
- naise komplekt villase jakiga (2016), omanik: Riine Sooäär

Karja:

- naise komplekt (2016), omanik: Tiia Tasane
- naise komplekt (2016), omanik: Aina Merisalu
- naise komplekt pikkkuuega (2016), omanik: Mareli Rannap

Kaarma:

- naise komplekt pikkkuuega (2016), omanik: Imbi Padar
- naise komplekt (2016), omanik: Helgi Veel
- neiu komplekt (2016), omanik: Eha Kuusk
- naise komplekt pikkkuuega (2016), omanik: Heli Õun

Kihelkonna:

- naise komplekt (2016), omanik: Liisa Levisto-Laiपाik

Kärkla:

- naise komplekt pikkkuuega (2016) - mehe komplekt (2016) - kolm tütarlaste komplekti (2016), omanik: Riina Kirs
- naise komplekt pikkkuuega (2016) - mehe komplekt (2016) - kaks tütarlaste komplekti (2016), omanik: Pille Tänak

Püha:

- naise komplekt pikkkuuega (2016), omanik: Raili Kaubi

Muhu:

- naise komplekt (2016), omanik: Merle Tustit

Mustjala:

- naise komplekt (2016), omanik: Ilona Tasane

Valjala:

- naise komplekt (2016), omanik: Anu Hiet

Kollektiivide kasutuses olevad Saaremaa rahvarõiva komplektid:

Mudilased:

- Aste Põhikooli 1-2 klassi rühm – Kaarma
- Lümanda lasteaia Mõmmikesed – Kihelkonna
- Kärla lasteaia rühm – Kärla
- Kärla SÖÖRi rühm – Kärla
- Muhu lasteaia mudilased – Muhu
- Mustjala lasteaia rühm – Mustjala
- Tornimäe lasteaia rühm – Pöide

Lasterühmad:

- Väikesed Sõlesepad II – Kaarma
- Aste Põhikooli rühm – Kaarma
- Õieti rühm – Kaarma
- Leisi Keskkool – Karja
- Valjala Põhikooli lasteaia rühm – Kärla
- Väikesed Sõlesepad I – Muhu
- Väikesed Sõlesepad III – Muhu
- Muhu Põhikool I – Muhu
- Muhu Põhikool II – Muhu
- SÜG rühm – Muhu
- Sõluk – Mustjala
- Viirelind – Pöide
- Päikese Jänkud – Pöide
- Kuressaare Vanalinna kooli rühm – Püha

Koolinoored:

- Salme kooli segarühm – Anseküla
- Viirelind II – Jaani
- SÜG Õieti rühm – Karja
- Leisi Keskkool I – Karja
- Leisi Keskkool II – Karja
- Lümada Põhikool – Kihelkonna
- Sõlesepad I – Muhu
- Sõlesepad II – Muhu
- Viirelind I - Pöide

Naisrühm-neiduderühm

- Kaarma Kargus – Kaarma
- Õieti – neiude rühm – Kaarma
- Sõlus rühm – Karja
- Ritsikas - Karja
- Kabujalake – Kihelkonna
- Tõllu tütrede – Kihelkonna
- Tantsurõõm – Kihelkonna
- Kadak Mari – Kärla
- Tokkroos – Muhu
- Mustjala Kuldking - Mustjala
- Kadrid – Pöide
- Koidukiir – Pöide
- MariAnnid – Valjala

Segarühmad:

- Vabarõõm - Anseküla
- Nii ongi hästi - Jaani
- Pööris – Kaarma
- Õieti I – Karja
- Õieti II - Kihelkonna
- Lender – Kihelkonna

- Rummaja – Kihelkonna
- Tõmba Jüri - Kärla
- Muhu – Muhu
- Keeris - Muhu
- Piiprellid - Muhu
- Tornimäe – Põide
- Valjala – Valjala

Väärikad:

- Meelespea - Anseküla
- Pärsama Muigud – Karja
- Aste Antsakad – Karja
- Kolmas noorus – Kihelkonna
- Mõnusad - Kihelkonna
- Rukkilill - Kihelkonna
- Jaaniroos - Jaani
- Ätses – Muhu
- Eideratas - Mustjala
- Kedrus – Põide
- Kupar – Põide

Lisa 3 Rahvarõivaste valmistajad Saaremaal

kangastelgedel kudumine:

Marika Samlik

Pille Tänak

Ülle Sepp

Velli Saabas

Koidu Heinmaa

Kaire Ley

Ülle Tikerperi

Maret Ignatovits

tikkimine:

Riina Kirs – madalpiste tikand

Alliki Oidekivi – muhu tikand

Anu Kabur – muhu tikand

õblemine:

Leela Ligi

Maire Vallistu

Riina Kirs

nahatööd:

Tiiu Kaju

käsitsi kudumine:

Ly Põlluäär

Anu Hiet

Merike Sepp

Helgi Veel

Viivi Saar

kirivöö kudumine:

Marika Samlik

kõlavöö kudumine:

Marika Samlik

ehTED:

hõbeehted: Keiu Kuller

klaashelmed: Anu Randmaa

malid: Pille Venda

Lisa 4 Karja kihelkonna rahvarõivaste üksikesemed muuseumides

NAISTE RÕIVAD

ERM Fk 108:2. Aleksander Arro 1906. Karja khk naisterahvas pühapäevariideis.

SEELIKUD

ERM A 291:293 peakataloog A12

Mustast segavillastest, mil väljas poolel villased, sisepoolel rohkem linased lõngad paistavad. 4-laidne. Pealääres 3,5 cm laiune valge linane värvel. Seeliku auk on keskel, esiküljel; temast allapoole läheb õmblus, millest 4 cm mõlemal pool läheb kurrutamata joon, kuna mujalt seelik on üleni sügavas kurrus. Alumine seeliku äär 14 cm laiuselt valge-musta-sinise-punase-kollase-rohelise triibuline (ristloodis), kuna ülemine seeliku osa on must. Alläärde on õmmeldud 1,2 cm laiune villane äärepael, sinine-must, 2 punase ja 2 roheline joonega. Seespool valge linase ja musta villase triibuline toot. Kadumas umbes 1860. a saadik. Asemele tuli triibuline seelik - kiut-kuub.

ERM A 292:112 peakataloog A12

4-laidne, ristitriibuline, kurrus, mustast poolvillasest, mille pealmine pool villasem, alumine linasem; punase-sinise triibuline värvel; püstkurrud; alumine osa 15 cm laiuselt valge-punase-rohelise-kollase värviliste ristitriipudega; allääres 1,5 cm laiune sini-puna-rohelise kirjaga villane äärispael. Hall villane toot.

SM 359 T 179

SM 403 T 193

ERM A 936:12

ERM A 880:6

Karja khk pruudi kostüüm. Tegi Maarja Ird. Seelik tehtud 1997. a kevadel ERMi kogudes oleva seeliku järgi. Riie on kootud Saaremaal. Punase värvi andis M. Ird ette, lõngad muretses kuduja.

ERM 17042

Kanti igal ajal. Korjatud 1914. aastal.

ERM 16737

ERM 16848

Leinakuub. Kohal saadud teated: Kantud otsekohe särgi peal. Sisselõige tuli parema külje peale. Villane kude - selle peale läinud üle nelja naela villu ära.

ERM A 509:2024

ERM A 509:2025

ERM A 563:1442

ERM 564:1948

ERM 16885 kiutkuue riie

SÄRGID

SM 358 T 178

LAHTKRAED, ÕLAKUD JA VÄRVLID

ERM 10255

ERM 17069

ERM 292:114

ERM 290:590

ERM 290:591

ERM 290:589

ERM 831:39. Särk ja lahtkrae,
valmistatud ARSis.

LIISTIKUD

ERM 291:295

ERM 16997

ERM 16800

SM 2059 T 212

ERM 16943

ERM 16977

ERM 16731

ABUKÄISED

ERM 332:5

ERM 17047

ERM 16761

PEAKATTED

TANUD

ERM 16942

ERM 509:3573

ERM 290:317

ERM 290:318

ERM 17033

ERM 290:316

ERM 509:3573

ERM 509:4244

ERM 290:320

ERM 509:3561

SM 361 T 51

SM 397 T 57

ERM 290:459 Pruudi tanulinik

ERM A 936:17

ERM 292:76

ERM 292:18 pruudipärg

ERM 290:308

ERM 509:4205

SM 392:55

SM 2050:60

ERM 509:4363 Naiste
linnamoeline, valgest tüllpitsist
ja marlest tanu. Pikkus 9 cm,
laius 16 cm.

ERM 509:4365 Naiste
linnamoeline, õukesest
marletaolisest riidest ja marlest.
Kaunistatud roosa siidpaela ja
riidest lilledega.

NEIUPÄRJAD

ERM 510:63

Kodus tehtud, kirjad ise loodud

MÜTSID

ERM 17026 Ketasmüts

ERM 17076 Ketasmüts

ERM 17030 Ketasmüts

ERM 17052 Ketasmüts

ERM 292:97 Ketasmüts

ERM 509:4212 Ketasmüts

ERM 13433 Netsmüts

ERM 19661 Kabimüts. Siidist katteriidega kõval pappalusel olev kabjakujuline naistemüts, kuklas siidlindid; abielunaise kabimütsi eesäärel oli valge pits (treemel). Ammed kandsid

ERM 332:6 Ratasüll

ERM Fk 2887:543 Ratasüll

ERM 16946 Ratasüll

ERM 447:320 Üll

ERM 291:321 Sariküll

ERM 292:26 sariküll

"Kanti talvel. Käesolev on tüdrukute üll; naiste üllidel oli "nipplis" (=pits) ees ääres, kanti nii, et pikem sarv ees, lühem tagapool oli. Karjas kadus üll varem, kui Mustjalas, seega juba enne 1840 a.

SM 6487:84 Sariküll

ERM 16830 Ketasmüts

ERM 292:96 Ketasmüts

PÕLLED

ERM 332:8

VÖÖD JA PAELAD

ERM 16845 laius: 6.0 cm;
pikkus: 8.0 cm (narmad); pikkus:
29.0 cm

ERM 16866 "Kohal saadud teated: Teateid värvimise kohta, madarapunast saadi kui madarajuuri hapu taariga poti sees keedeti ja sinna siis värvitav asi sisse pandi ja läbi keedeti. Punast saadi puulaastudest, mida Kihelkonna mehed võõralt maalt tõid."

ERM 16962 laius: 5.5 cm; pikkus: 37.0 cm

ERM 16870 Vöötegija sai palgaks külimitu vilja, materjal oli tellija poolt.

ERM 17000, laius: 5.8 cm; pikkus: 5.0 cm (narmad); pikkus: 241.0 cm

ERM 290:914

ERM 290:915

ERM 290:919

ERM 290:919

ERM 290:943

ERM 563:1446 "Vöö kuulus kinkija vanaisa õele, kes suri 1926. a 87 a vanuses."

ERM 563:1447 "Vöö kuulus kinkija vanaema tädile. Kinkija ei mäleta selle vöö kandmist."

ERM 16792 laius: 7.0 cm; pikkus: 12.0 cm
(narmad); pikkus: 247.0 cm

ERM 16750

ERM A 290:995

ERM 16799 Vast juba neljas
põlves pärandatud."

ERM 16801

ERM 16808 laius: 8.0 cm; pikkus: 22.0 cm

ERM 16810 laius: 4.8 cm; pikkus: 77.5 cm

ERM 16887 Rohelist värvi saadi, kui kaselehtedega kollaseks värvitud asi potti pandi.

ERM 17063

ERM 509:1010

ERM 509:1376

ERM 509:1407

ERM 509:2082

ERM 16826 ohjamoodi koetud

ERM 16835

ERM 16840

ERM 290:1076

ERM A 290:1077

ERM 16990 Mitmetvärvi punase viltujoonilised, sõrmedel punatud villapaelad.

ERM A 290:1078

ERM A 290:1079

ERM A 290:1080

ERM A 290:1081

ERM A 290:1114

ERM 509:1638

ERM 563:1453

TRAKSID

ERM A 447:369

ERM 509:1695

ERM 509:1803

KOTID

ERM 8220 Pruuditasku

ERM 6113 Tubakakott

ERM 447:379 Vardakott

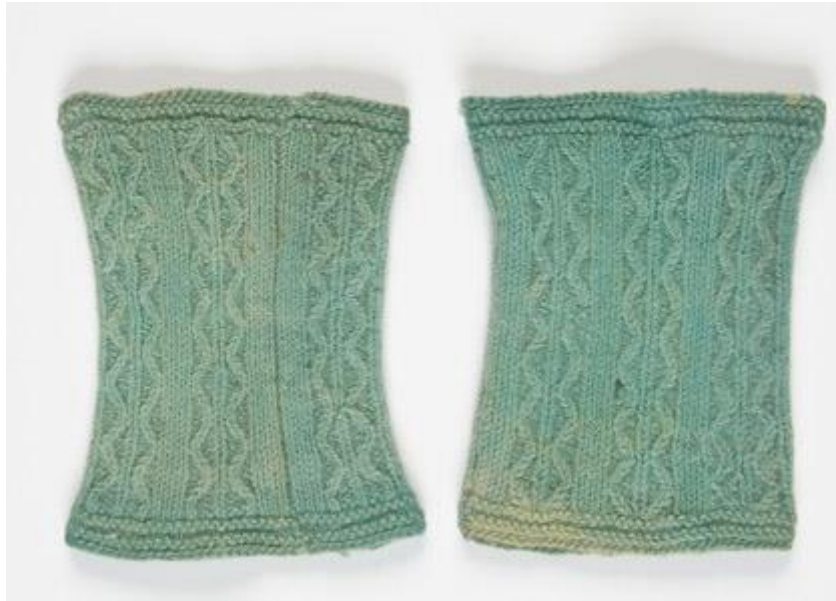
ERM 509:5526 Lahtasku

HELMEKEED

ERM 509:6181

KÄTISED JA KINDAD

ERM A 290:718 Kätised

ERM A 16812

ERM A 16823 "Kiuhte kirjad". Neid kanti pulmas nii suvel kui talvel.

ERM 16831 "kalaroolised kirjad". Kirjeldus: Valge villane

ERM 16898 "Kalaroolised kindad", mida
nii suvel kui talvel kanti.

ERM 290:674

ERM 17073 Hiljem lillaks värvitud viklitega villased sörmkindad.

ERM 290:605

ERM 16850 Selja küla

ERM 16851

ERM 16894

ERM 290:673

ERM 17062

ERM 16996

ERM 290:672

ERM 290:675

ERM 290:676

ERM 290:679

ERM 290:685

ERM 290:683

ERM 290:684

ERM 509:2959

ERM 509:2965 "Kindad kodus valmistatud, kirjad ise loodud. Kaduma hakkas 50 aasta eest."

ERM 509:2968

ERM 509:5971

ERM 509:2966

ERM 652:44

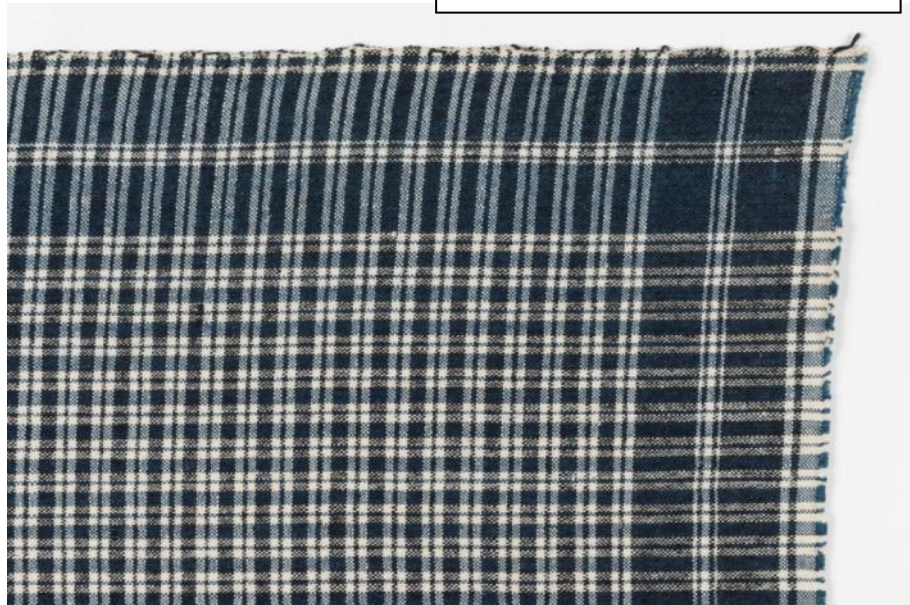

ERM 292_115 viltkindad. "Kui ennevanast kord sarvik kõik kindad üles arutanud, ei olle ta niisuguseid arutada mõistnud."

RÄTIKUD

ERM 13442

ERM 16941

ERM 291:299

ERM 16882

ERM 16983

ERM 17074

ERM 652:45

ERM 355:1

ERM 564:1964 Töötuhvlite tallad.

EHTED VITSSÓLED

ERM 16980

ERM 509:336

ERM 16798

KUHIKSŐLED

ERM 16802_2

ERM 16935

ERM 16802_1

ERM 509:454

ERM 509:486

ERM 16917

SÜDAMEKUJULISED SÕLED

ERM 509:492

ERM 17032

ERM 16855

ERM 16972

ERM 11460

ERM 509:499

ERMA509_537_kaelaraha, Ühel küljel kuningas Kristianuse rinnakuju, teisel vapp 3 lõviga.

ERMA509:6069 Õue põllu lapilt leitud, Ühel küljel sfinksi kujutis püramiidi taustal, teisel küljel on kujutatud inimesi, loomapäid, kalu.

ERM 16815
roosiline sõlg

ERMA564_1970 Mali on 1948. a leitud põllu kündmisel Karja khk Kaisa k. Leidis Juhan Vahter.

MEESTE RÕIVAD

ERM Fk 447:18

PEAKATTED

ERM 16726 Kaapkübar

ERM 16944 Meeste kootud müts

VÖÖD

ERM 16986 Vörkvöö

ERM 509:2591 Meesterahva vöö, pussak

KINDAD

ERM 292:19 Värvid: 1) punane -
madarajuurtest, 2) kollane on
"ätsestest", 3) sinine on potisinine (poest
ostetud), 4) roheline on madara kollane
potisinise sisse kastetud. Isaste kindad.

ERM 509:3247 "Tüüpiline Karja
oulmakinda kiri."

JALANÕUD

ERM 16806 "Kirjeldus: Päratumad kalamehe
veesaabaste jalaosad."

EHTED

ERM 509:6373 Särginööbid

LASTERÕIVAD

ERM A 565_1556 Mähkimisevöö

Esemed, mis asuvad ERMis, kuid muis.ee lehel ei ole fotosid:

509:4518 – õlalapp
509:4409 – lahtvarrukad
290:594 - õlalapp
509:4755 – särgi krae
561:1443 – särgipiht
16767 - abuvest
17003 – abuvest
17024 – abuvest
291:294 – abuvest
509:2226 – liistik
831:40 – liistik (ARS)
831:38 – kiutkuub (ARS)
831:41 – põll
11461 – tanu
13390 – tanu
13391 – tanukatke
16778 – peaside
16821 – tanu
16822 – tanu
16825 – ketamüts
16829 – tanu
16838 – ketasmüts (varrastel kootud barett)
16839 – netsmüts
16842 – müts
16843 – ketasmüts
16844 – ketasmüts
16858 – ketsasmüts
16859 – tanu
16860 – ketasmüts
16864 – ketasmüts
16867 – ketasmüts

16872 – ketasmüts
16883 – ketasmüts
16895 – ketasmüts (muisis kinda pilt)
16896 – tanu
16902 – tanu
16932 – tanu
16944 – meeste tuttmüts
16947 – netsmüts
16949 – tanu
16956 – tanu
16959- tanu
16963 – tanu äär
16964 – lakk
16967 – tanu
16992 – netsmüts
16993 – netsmüts
16998 – netsmüts
17004 – tanu
17027 – müts
17038 – tanu
17039 – tanu katke
17041 – tanu
17070 – ketasmüts
249:14 – tanu
249:15 – tanu
290:314 – tanu
290:315 – tanu
290:317 – tanu
290:321 – tanu
290:322 – tanu
291:296 – tanu
291:297 – tanu

291:298 – ratasüll
292:98 – tanu
292:99 – tanu
292:168 – tanu
316:84 – harjakastanu
316:88 – tanu
316:98 – ketasmüts
332:7 – tanu
332:9 – ketasmüts
447:9 – ketasmüts
447:383 – tanu
447:392 – tanu
467:70 – tanu
469:133 – tanu
509:3172 – ketasmüts
509:3480 – meeste tuttmüts
509:3564 – tanu
509:3574 – tanu
509:3575 – tanu
509:3578 – tanu
509:3580 – tanu
509:3585 – tanu
509:3586 – tanu
509:3703 – tanu
509:3729 – mürs valgest marlist
509:3882 – tanu
509:3882 – tanu netsmüts
509:3887 – tanu netsmüts
509:3888 – tanu netsmüts
509:4074 – ketasmüts
509:4075 – ketasmüts
509:4174 – ketasmüts

509:4185 – ketasmüts
509:4186 – ketasmüts
509:4187 – ketasmüts
509:4188 – ketasmüts
509:4189 – ketasmüts
509:4193 – ketasmüts
509:4194 – ketasmüts
509:4195 – ketasmüts
509:4197 – ketasmüts
509:4198 – ketasmüts
509:4200 – ketasmüts
509:4201 – ketasmüts
509:4203 – ketasmüts
509:4204 – ketasmüts
509:4213 – ketasmüts
509:4217 – ketasmüts
509:4218 – ketasmüts
509:4220 – ketasmüts
509:4221 – ketasmüts
509:4224 – ketasmüts
509:4250 – ketasmüts
509:4251 – ketasmüts
509:4252 – ketasmüts
509:4253 – ketasmüts
509:4254 – ketasmüts
509:4255 – ketasmüts
509:4256 – ketasmüts
509:4257 – ketasmüts
509:4258 – ketasmüts
509:4261 – ketasmüts
509:4517 – tanukatke
831:146 – tanu

509:4660 – tanukatke
13432 – krae, manisk
16995 – naiste lahtkrae
291:292 – naiste lahtkrae
292:113 – lahtkrae
509:4382 - lahtkrae
509:4395 – lahtkrae
509:4396 – lahtkrae
509:4397 – lahtkrae
509:4497 – lahtkrae
509:4624 – lahtkrae
290: 810 - vöö
290:913 – vöö
290:940 - vöö
290:941 – vöö
290:996 - vöö
16753 – rahakott
17035 – ellertis, niplispits
290:570 - niplispits
290:571 – niplispits
290:572 – niplispits
290:573 – niplispits
290:574- niplispits tanu küljest
290:575 – niplispits
290:580 – niplispits
291:404 - niplispits
291:405 – niplispits
291:406 – 411 – niplispits
316:329 – niplispits
316:330– niplispits
316:331– niplispits
509:5128– niplispits

509:5132– niplispits

509:5427– niplispits

708:4-9 — niplispits

509:4322 - titetanu

509:4325 - titetanu

16873 - titetanu

509:4348 - titetanu

509:4422 – lapse müts

509:4431 – lapse müts

Lisa 5 Karja kihelkonna mehe rahvarõivakomplekt 19. sajandist

Komplekti kuuluvad:

särk – lõige ERM A 316:192 (Mustjala)

vest – ERM A 291:284 (Pöide-Jaani)

vatt – lõige ERM 291:384 (Kärla)

püksid – ERM 5712 (Pühalepa)

sukad – eeskuju ERM 292_95ab (Karja)

säärepaelad – ERM 290:1078 (Karja)

kindad – ERM 16803 (Karja)

tuttmüts – ERM 16944 (Karja)

kaapkübar e. lakk – ERM 11214 (Valjala)

rätik – ERM 16941 (Karja)

KARJA RAHVARÕIVASTEST

Mehe ülikonna kirjeldus.

Koostanud Gustav Ränk
1926. aastal
SM 10181:5 ja EA 12. köide

VEST

ERM 291:284

Vesti materjal oli lambamust villane tüss. Pikkuselt ulatus vest pükste värvlini. Vest oli sirge lõikega ja ühe rea nõõpidega, kurgult kinnine ja püstkraega. Vest oli kamponiga väga sarnane, ainult varrukad puudusid. Vanemad vestid õmmeldi üleni villasest kangast, hiljem õmmeldi selja tagune valgest labasest linasest kangast. Vesti kanti teiste riiete all särgil ja kodus paljal ihul.

KAMPSON EHK JAKK

ERM 291:384

Kampson ehk jakk õmmeldi mustast lammaskarva tüssist. Pikkuselt ulatus see püksinarini (värvlini). Kampsonil oli kaks pikka õmblust mõlemal küljel, selja keskel õmblust ei olnud. Selja taga asetsesid kaks volti, mis algasid poolest kampsoni seljast ja ulatusid alumise ääreni. Ilustusena esines kummagi voldil üks hiilgav vasknööp (voldi alguses). Hiljem kadusid kampsoni seljast voldid ja ühes sellega ka nõöbid. Kampson oli kraega, eest kinnine. Hõlmu kinnitas rida nõöpe, mis käisid nõöpaukudesse. Et hõlmad käisid teineteisest laialt üle, siis oli sümmeetriliselt ka vastashõlmal rida nõöpe. Nõöbid olid läikivad, metalsed, enamasti vasest. Ees oli kaks põiktaskut. Nagu kõik toleaeagsed riided, oli ka kampsun voodrita. Kampsonit kanti veel ka sajandivahetusel.

KUUB

Mustkuub, vammus ehk mantelkuub

Vanem meeste kuub oli lõikelt sarnane naiste „oolidega“ kuuele ja neid kanti ühel ajal. Kuub oli valmistatud lammaskarva mustast tüssist. Pikkuselt ulatus põlvest veidi allpoole. Seljal oli kaks kihti volte ehk *oole*, kummaski kihis 5 volti. Naiste kuuest eraldas kinnine rinnaesine ühes püstkraega, hõlmad kinnitati nõõpide ja „*tahtide*“ abil ja mõlemal küljel oli põiktasku. Kuue krae oli paar tolli kõrge, alt kinnitatud omatehtud haakidega, krae ülemine osa oli lahti. Hõlmu kinnitas üks rida omavalatud koonusekujulisi tinanõõpe, milliseid oli kümme-kümmekond. Hõlmad olid teineteise vastu, nõõbid olid paremal pool, vasemal oli punane pael, mis tekitas aasu, kust nõõbid läbi käisid. Peale nõõpide aitas hõlmasid koos hoida vöö, mis oli siniste kirjadega (sinine vöö) ja tõmmati ümber kõhu.

KASUKAS

Talvel kanti ikka lambanahkseid kasukaid, mäletatavasti sirgete lõigetega. Naistel oli kasukad küll keskkohast kitsamad, kuid meestel mitte. Meestekasukal oli peal lai karvane krae. Kasukaid oli pikki ja lühikesi. Kui lühikesel kasukal oli riie peale õmmeldud, kutsuti seda abukasukaks. Lambanahksed vestid tulid hiljem. Kasukveste kanti külmal ajal teiste riiete all. Neid kasutasid haigemad inimesed. Kasukvesti lõiked olid sarnased modernvesti lõigetega.

PÜKSID

Pammana külas rääkis vana mees, et seal veel 1850. aastatel poisikesed püksata, särgi väel külavahel ringil käisid. Pükse õmmeldi kahesugusest materjalist. Suvepüksid valgest linasest ja talipüksid mustast tüssist. Eelmiste juures ei peetud nii püüdlikult kinni moe reeglitest, nad olid tihti pikad, sest et neid kanti sukkadeta. Tüssipüksid olid kindlate lõigetega ja pikkusega. Esinesid nn „lappidega“ püksid, so püksid käisid kinni külgedelt, kuna ette ja taha jäi „lapp“. Püksi lapid kinnitatati värvli otsade külge nõopide ehk nende puudumise korral puupöörade abil, milline kinnitamisviis oli olnud kaua siis laialdane. Mõni kandis pükste peal püksirihma, mõni üht traksi. Traks oli mõõgaga kootud pael, mille üks ots kinnitub esimese lapi, teine tagumise lapi keskohta, traks toetub õlale.

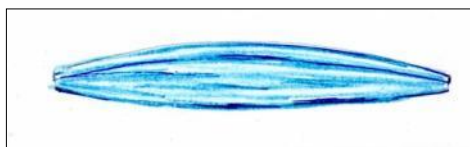
Püksi sääre suu lõige ei olnud ühetasane, oli eest vähe pikem, tagant lühem. Eest ta ulatas pea poole säärede, tagant põlve õndla, sääremarja alguseni. Püksisääre väljaspool küljel oli lõhik, mille peal oli 4-5 läikivat vasknööpi. Sukk tõmmati üle põlve ja püksisääre ots kattis selle kinni. Taskuid pükstel ei olnud.

KAELARÄTIKUD

ERM 16941

Vanemad rätikud olid materjalilt kahesugused: villased ja linased (uue ajal siiski riidest). Villane kalerätt kooti pikk sallitaoline, kuid otsadest peenem, kui keskelt. Jämedam osa jäi kaela taha, peenemad pandi ette riide alla. Sall oli põiki triibuline, sinist tooni. Kanti nii suvel kui talvel.

villane kaelarätik

Linane kaelarätt kooti labase riidena ja siniste ruutudega. Ruudukujuline tükk lõigati diagonaalis pooleks, nii, et saadi kolmnurkne rätik. Tüdruk saanud palgaks ruudukujulise rätiku, sulane ainult kolmnurkse. Rätt oli kaelas nii, et üks nurk jäi kaela taha seljale riiete alla, kaks otsa jäid rinnale. Kaelarätikud kinnitati „harjaka sõlega“.

Uuemal ajal astus villase rätiku asemele sall ja linase rätiku tõrjus välja sitsiriie.

PEAKATTED

ERM 16944

Suvemütsidest kanti „nunnmütsi“ ja lottmütsi. Nunnmüts oli sinisest lõngast kootud ümmarguse põhjaga müts. Peas olles kattis ta pealae ja oli tõmmatud pingule ümber juuste. Mütsi ääres oli kootud muster. Pealael oli paks sinisepunasekirju lõngatutt, mis iga liigutuse ajal uhkelt liikuma hakkas.

Lottmüts oli enamasti valgest linasest lõngast, kuid ka sinisest villasest. Oli oma kujult naiste tuttmütsi taoline, kuid suurem sellest. Lott rippus pahemal pool ja lõppes suure lõngatutiga. Nokkmüts oli sinisest kalevist. Tema kohta võib öelda, et see siin omal ajal muutus päris rahvuslikuks riideks. Kõikidel külameestel oli nokkmüts.

Talvemütsidest esinesid igasugused karused mütsid – üllid. Karune üll ehk härjasüdame müts oli õmmeldud mustast lamba või vasikanahast. Nahast oli lõigatud 6 kolmnurkset siilu, mis niiviisi kokku õmmeldud, et karvad jäid sissepoole. Kui müts sai valmis, keerati selle alumine äär tolli laiuselt väljapoole, nii, et mütsi äärele jäi karvane äär. Selle sisse lõigati lõhe, mis oli piirde laiune ja käis kukla taha. Halva ilma korral tõmmati karvane äär üle kõrvade.

Uuemad üllid on valmistatud riidest, mille peale õmmeldi nahk, kas lamba, rebase või jänese oma. Mütsi pesa oli õmmeldud samuti kui eelmise oma, kuid 6 siilu asemel oli 4 siilu. Müts oli seest takkudega vooderdatud. Karvane äär oli laiem ja koosnes kahest osast. Esimesest poolest, mis oli mütsi küljes ja tagumisest mis tõmmatakse tormiga maha ja mis kattis kõrvad. Mütsi kõrvad oli ilusa ilmaga peallael paelaga kokku seotud, paha ilmaga rippusid all. Mütsil oli ees nokk.

ERM 11214

Erilise rühma peakatetest moodustavad lakid (kabud, kübarad). Kuna teistel mütside valmistamisega saadi kodus hakkama, olid viimaste valmistajateks lakisepad. Kuidas nad vilti tegid, jääb saladuseks. Lakke valmistati loomakarvadest, vormilt olnud nad ümmarguse põhjaga, laiade kokkulitsutud äärtega. Lakil olnud peal nõör ehk pael, sama hallikas pruunikat karva, kui lakki. Lakki kanti pühapäeviti (vist rikkamate eesõigus). Angla külas oli siis veel olemas ahervare, mis kutsuti lakisepa maja platsiks. Ta elanud seal 80 a tagasi.

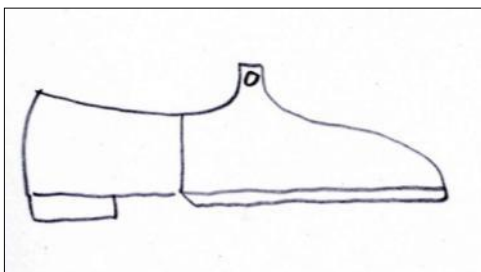
SÄÄRE- JA JALAKATTED

ERM 292_95

Säärekattena on esinenud alati sukad. Uuemal ajal ehk sokid, aga mitte kunagi kaltsud või ribad. Meeste sukad olid ühevärvilised hallid ehk valged, villasest lõngast kootud. Pikkuselt ulatusid üle põlve ja põlve alt seoti kinni paelaga. Kui valged sukad olnud jalas ja nende peal sääresaapad, siis olnud eriti meeldiv see, kui tagant püksisääre ja saapasääre vahelt ilmunud tükk valget sukka. Mõlemad pool sukka olid kaunistuseks viklid.

Vanemad jalanõud olid nn raadiga kingad ehk hiiuranti kingad. Pealne seisis koos kahest tükist, millest esimene osa lõppes jala peal „kõrvadega“, mille otste sees olid augud, millest tõmmati läbi nõõrid (kingapaelad). Kingapaelad olid kas linasest või nahast. Tallad olid alla õmmeldud traadiga. Korgid (kontsad) madalad ja rautatud.

Hiiuranti kingad

Hilisemal ajal on kantud sääresaapaid. Kergemaid jalanõusid (pätid ja viisud) olid kasutusel varem. Viiskude kandmine oli väga ammu nii, et selle valmistamisviisist ja töövahenditest jälgegi rahvamälestustes e ole.

SÄÄREPAELAD

ERM 290:1078

Säärepaeltega seoti sukad põlve alt kinni, et need jalast ära ei libiseks.

KINDAD

Mehed kandsid labakindaid, mida tingis nende väline elukutse. On ju labakinnas soojem, kui sõrmkinnas.

ERM 291:365

EHTED

Mehed kandsid sõrmust ja „harjaka sõlge“ kaelaräti kinnitamiseks.

JUUKSED JA HABE

Meeste juuksed olid keskmiselt lõigatud ja umbes kõrvalehe alumise ääreni, vanemad mehed kandis pikemaid juukseid, nooremad lühemaid. Peaharjaga kammiti juuksed otse eest lahku ja otstes tõmmati kõrva taha. Juukseid lõigati siis, kui oli vajaduse, kuid alati noores kuus, sest siis seisis juus tervena. Kui kääre veel polnud, lõigati juukseid lambaraudadega.

Habet on kantud segamini nii põsk-, täis-, kui ka lõuahabet. Ainult vurrude kandmine üksinda ilma suure habemeta oli keelatud ja karistatav. Liikusid jutud, nagu oleks see isegi ihunuhtlusega karistatud, kes endale julges jätta ainult vuntsid. Mõned mehed käisid nii ilma habeme kui vuntsideta.

VALMISTAMINE

Karja mehe rahvariideid üheski muuseumis säilinud ei ole. Komplekt sai valmistatud kirjalike andmete ja fotode põhjal. Abiks olid Aino Voolmaa soovitusel käsiraamatust „Eesti rahvarõivad“, kus Karja mehe ülikonna jaoks on välja pakutud teiste kihelkondade üksikesemed. Üksikesemetest kokkupandud komplekti on heaks kiitnud Eesti Rahva Muuseumi Rahvakultuuri koolitus- ja teabeskuse juhataja Ellen Värvi. Anu Randmaa soovitusel kodusime komplekti villased kangad käsitsi telgedel. Linased kangad, villased ja puuvillased lõngad ning tinanööbid on poekaup.

SÄRK

Karja mehe särk on lihtne, pikkade varrukatega ja kõrge kraega, linasest kangast särk. Särgil tikandeid ei ole. Ainsad ilustused on krae ääres ja varrukasuudes olevad tagid. Nii varrukavärvilil, kui õlakutel on valged tikkpisteread.

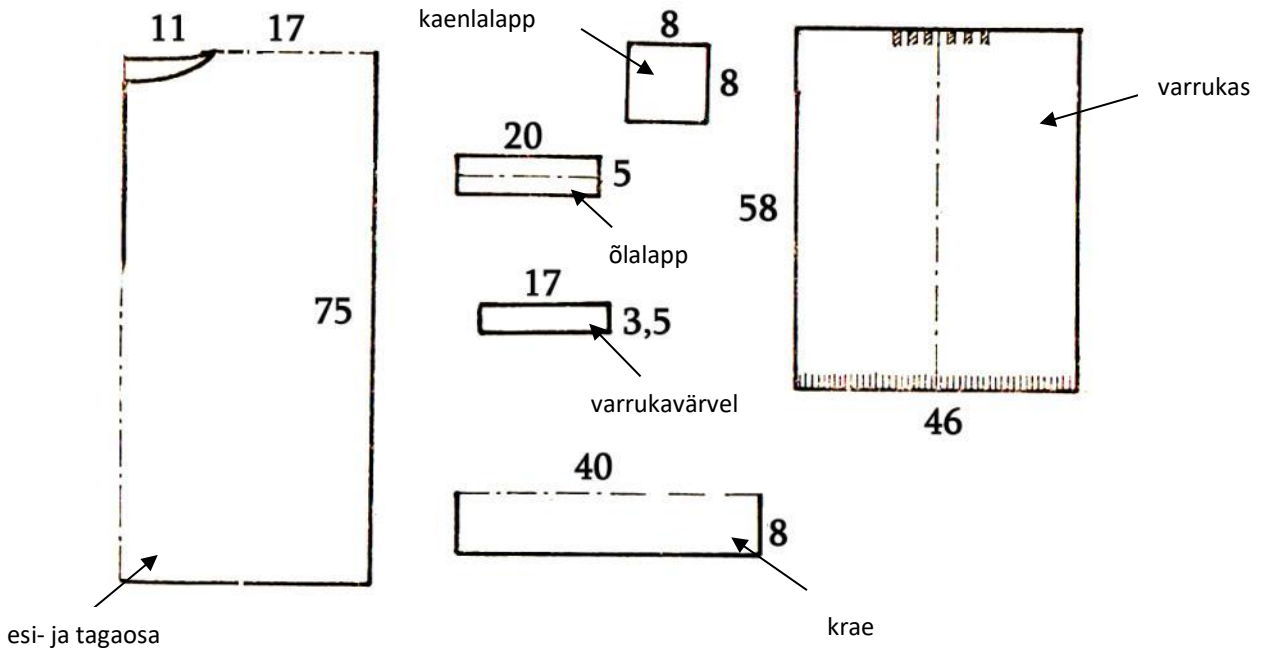
Särgi varruka värvel ja särgi esitükk koos kraega

Varrukavärveli ääres olev tikkpiste rida on tikitud läbi kahekordse riide. Varrukas on kurrutatud kolmekordse kurreareaga, mis kõik on seest poolt kinnitatud. Värvelil olev tikkpisterida on tehtud läbi ühe, peal oleva kanga.

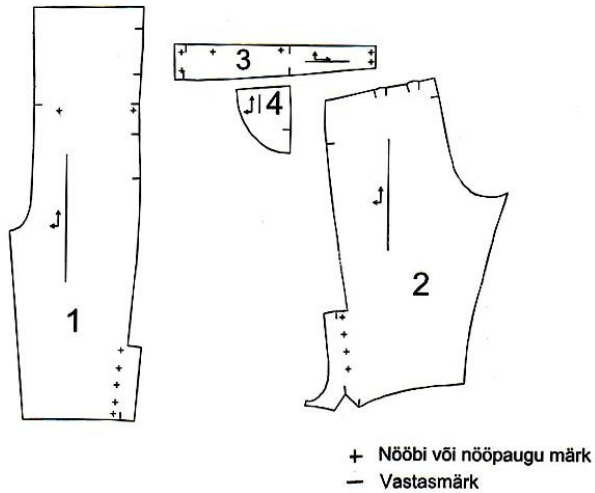
Krae äärde on tikitud tagid. Esilõhik on pilutatud. Kaelakaar on kurrutatud samuti nagu varruka otsad. Õla õmbluse juures on varrukatel maha murtud 4 lappkurdu. Õlgadel on tikkpiste reaga ümbritsetud õlalapid. Kaenla alla on lisatud ruudukujulised kaenlalapid. Varrukavärveli küljes olev nõop on valmistatud tugevast niidist ümber pulga kerides ja saadud rõngas on kahekordselt sämppistetega üle tikitud. Aas on tehtud mitmekordsest lõngajooksust, mis on sämppistetes üle tikitud.

Särgi lõiked suurusele nr. 52.

SÄRK

PÜKSID

1. Pükste esiosa
2. Pükste tagaos
3. Värvel
4. Esiosa vastastükk

Lõigetele lisada soovituslikult õmblusvarud: 1,5 cm ühendusõmblustesse
1,0 cm istmikuõmblusesse

SUURUS NR	48	50	52	54
RINNA ÜM	96	100	104	108
VÖÖ ÜM	84	88	92	96
PUUSA ÜM	100	104	108	112

Püksid on õmmeldud mustast villasest kangast. Kangad on käsitsi telgedel kootud 2/2 toimne ehk tasapindtoimne kude, lõim on kahekordne villane ja koelõng ühekordne villane. Suga kas 100 (50) või 90 (45). Pükste jaoks on kootud must villane kanga mõõtudega 70*300 cm. Telgedelt kangast maha võttes oli kanga laius 65 cm. Peale peasumasinat ja viltimismasinat vanutamist jäi järele 63,5*282 cm.

Püksid on õmmeldud nii, et väljapaistmatud õmblused on tehtud masinaga, teised aga käsitsi kasutades linast niiti.

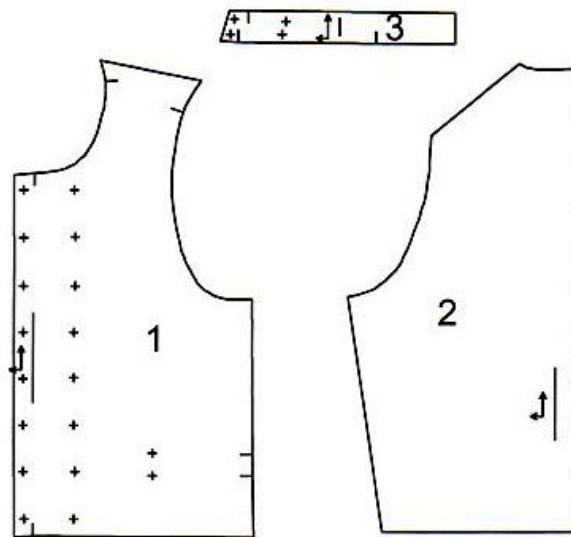
Püksid on täislakaga ja pikkuselt ulatuvad poolde säärede. Lakk on vooderdatud põhimaterjalist detailiga. Laka nurkadesse on tehtud nõõpaugud. Küljeõmblustesse, värvli külge ja laka alla õmmeldi põhimaterjalist katteriided. Külgedelt käib lakk lahti 17,5 cm ulatuses.

Pükste tagatüki ülääär on seatud kahte volti, mille sügavus on 2,5 cm ning on õmmeldud kuni lakani värvli külge. Värvel koosneb kahest osast ning suletakse ees kahe pesunõõbiga. Tagant seotakse pingutusnõõriga. Istmiku õmbluse lõhiku pikkus on 4,5 cm.

Pükse sääred on värvlita, otstes lahti jäetud küljeõmblustest moodustatakse lõhikud. Sääre tagadetail on lõhiku osas pikem. Lõhiku pikkus esidetailil on 17,5 cm ja tagadetailil 19,0 cm. Lõhik suletakse nelja metallnõõbiga (nõõbi läbimõõt 2,5 cm).

Lõhiku alguses on linase niidiga kinnitus ja lõhiku all ääres, esidetaili peal, sümboolne linase niidiga ääristatud auguke. Nõõpaugud on käsitsi ääristatud linase niidiga.

VEST

1. Hölm
2. Selg
3. Krae

- + Tasku asukoht
- ++ Nööpide ja nööpaugu asukoht
- Vastasmärgid

Lõigetele lisada soovituslikult õmblusvarud: 1,5 cm ühendusõmblustesse
 1,0 cm eesäärde, kaelakaarde, käeaugukaarde
 4,0 cm alläärde

SUURUS NR	48	50	52	54
RINNA ÜM	96	100	104	108
VÖÖ ÜM	84	88	92	96
PUUSA ÜM	100	104	108	112

Vesti hõlmad ja seljaosa on õmmeldud lambapruunist villasest kangast. Kangas on telgedel käsitsi kootud. Kanga arvestused:

Vest: 2 pikkust $2 \cdot 65 \text{ cm} = 130 \text{ cm}$

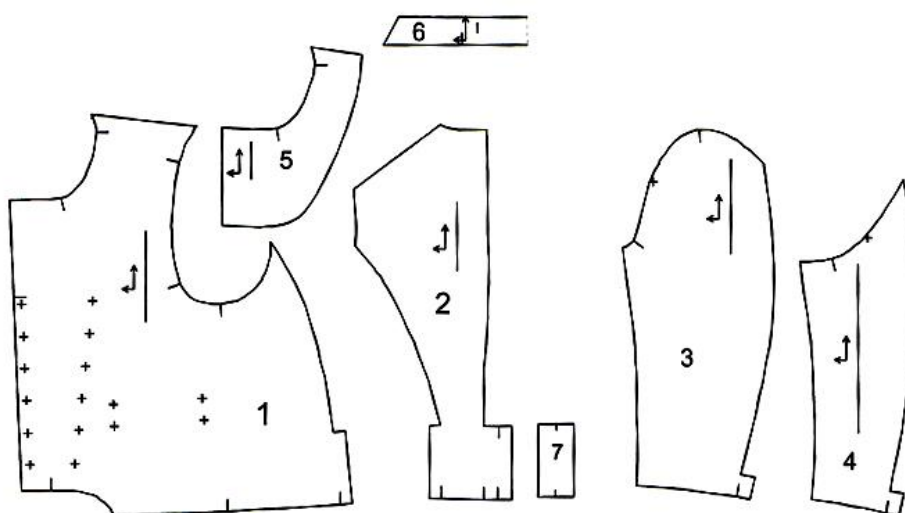
Vatt: 3 pikkust + 2 varruka pikkust, $3 \cdot 66 + 3 \cdot 75 = 348 \text{ cm}$

Kokku 480 cm + vanutamise ja kudumise järgne kokkutõmbamine 10 %. Kokku 70 cm laiust kangast 530 cm. Kangad on vanutatud pesumasinas tavalise programmiga 42 minutit.

Niiskena laotatud lauale ja triigitud läbi õhukese kanga siledaks ning kuivaks. Lõpuks on kangas karvastatud harjaga hõõrudes.

Vesti hõlmadele on töödeldud liistuga taskud (3,0 * 16,0 cm). Tasku liistud kinnitati küljeõmblustesse. Taskukotid valmistati linasest kangast. Vest on üleni töödeldud linasele kangale. Kaelakaarde on õmmeldud püstkrae, valmislaiusega 4,0 cm. Püstkrae ja hõlmad on kinnitatud kahes reas olevate metallnööpidega (nööbi läbimõõt 2,0 cm). Vest on üherealine, kahe nööbireaga (2* 10 nööpi). Parema hõlma nööbirida on viidud võimalikult eesserva. Teine rida nööpe jookseb paralleelselt 8,0 cm kaugusel eesservast. Vest on kampronist eesservas 2 cm lühem. Nööpaugud on käsitsi linase niidiga ääristatud.

VATT

1. Hõlm
2. Selg
3. Pealmine varrukas
4. Alumine varrukas
5. Katterie
6. Krae
7. Selja volt

- : : Tasku asukoht
- + Nööpide ja nööpaukude asukoht
- Vastasmärgid

Lõigetele lisada soovituslikult õmblusvarud: 1,0 cm eesäärde, kaelakaarde, käeaugukaarde ja varrukakaarele
1,5 cm ühendusõmblustesse
4,0 cm alläärde

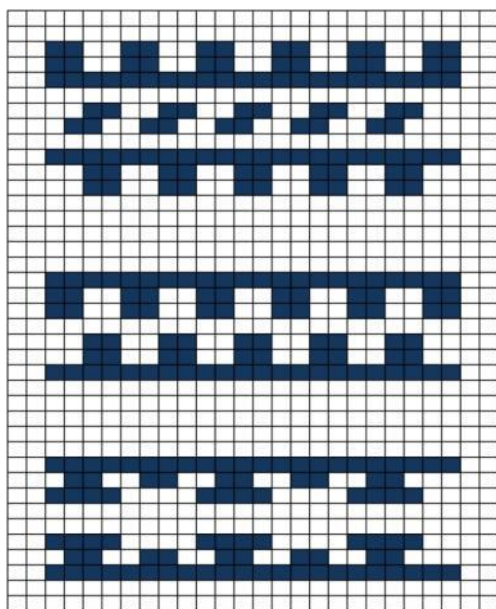
SUURUS NR	48	50	52	54
RINNA ÜM	96	100	104	108
VÖÖ ÜM	84	88	92	96
PUUSA ÜM	100	104	108	112

Vatt on õmmeldud lambapruunist villasest käsitsikootud kangast. Vatt ulatub puusadeni. Hõlmadel on sissetöödeldud liistuga taskud (4 cm lai ja 16 cm pikk). Taskukotid on õmmeldud linasest kangast. Vesti hõlmad on töödeldud küljel küljejooneni ja eesääres revääri murdejooneni linase kangaga. Linasest riidest vooder on kinnitatud õlaõmbluses, käeaugukaares ja küljejoonel käsitsi. Vatt on ilma küljeõmbluseta ja hõlm ulatub kuni seljal oleva kaarja õmbluseni. Eesääres on kaks rida metalseid nõöpe (2*6 nõöpi). Teine rida nõöpe on õmmeldud ülevalt alla kitsenevalt. Nõöpaugud on käsitsi ääristatud linase niidiga. Selja keskõmblusesse on töödeldud lahtine lõhik, mis on 2,5 cm laiune, 12,0 cm pikkune ja kinnitatud kolmnurkselt linase niidiga. Seljal oleva hõlma ja selja detaili ühendusõmbluse lõppu on töödeldud 12,0 cm pikkused hännad ehk voldid (voldi sügavus 2,0 cm). Hännad kinnitati ülevalt ja alt linane niidiga tugevasti kinni.

Varrukad on vatil kahe osalised. Künarnuki õmblusesse on töödeldud 4,0 cm pikkune lahtine lõhik, mis ülalt kinnitatud linase niidiga. Lõhiku nurgad õmmeldi puhtaks ja õmblusvarud kinnitati käsitsi. Kõik peitu jäävad õmblused tehti masinaga, ärapööratud õmblusvarud kinnitati linase niidiga käsitsi.

Vati püstkrae lõigati sirge, viltuste nurkadega. Selle valmis laius on 5,0 cm.

TUTIMÜTS

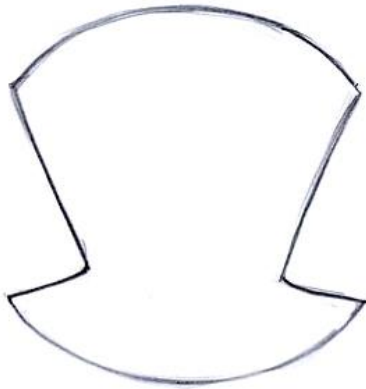
Tutimüts on kootud linasest lõngast, muster tumesinise villase lõngaga.

Mütsi jaoks on loodud 176 silmust. 14 rida on kootud parempidist kudet, 1 pahempidine rida (tagasikeeramiseks). Edasi on kootud 5 rida linasega ja esimene mustrikord. Esimese ja teise

mustrikorra vahel on 50 rida valget ja teise ja kolmanda mustri vahele on kootud 41 rida valget linast parempidist kudet. Mütsi kõrgus 32 cm. Mütsi otsa on tehtud lõngadest tutt.

LAKK

Lakk on vilditud mustast lambavillast. Viltimine on teostatud ümber lõike ja lakk on lõppviimistluse jaoks pingutatud puidust vormile.

KINDAD

Kindad on kootud mustast ja tumesinisest kahekordsest villasest lõngast. Kinda kudumist alustati 80 silmusega, vardad 1,5.

Algus:

2 rida ripsi mustaga, 1 rida ripsi 2/2 musta + sinine

1 rida ripsi mustaga, 1 rida parempidist kudet mustaga

Muster. Pöidlaavani 9 mustri korda. Pöidala aval 14 silmust vardal, pärast teistel varrastel luua juurde 18 silmust. Kindakahanduseni kududa 10 mustrikorda.

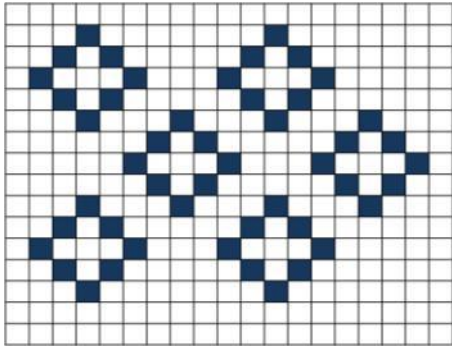
Kinda otsa kahandus: 1 varda alguses koo 1 parempidine silmus ja 2 silmust parempidi kokku

2 varda lõpul koo 2 silmust parempidi ületõstmisega kokku ja 1 silmus parempidi

3 vardal koo nagu 1 vardal

4 vardal koo nagu 2 vardal.

Kinda muster

Lisa 6 Rahvarõivakomplektide passid

1. Mustjala kasuka pass

Originaalese: Mustjala khk kasukas

museaali number: ERM 12216

Komplekti valmistas: Mareli Rannap, Saare vilt OÜ

Komplekti asukoht: Saaremaa Muuseum, Lossihoov 1, Kuressaare, Saaremaa

2. Karja khk meeste rahvarõivastekomplekti pass

Originaalesemed:

SÄRK - Mustjala ERM A 316:192

KAELARÄTIK - Karja ERM 16941

PÜKSID - Pühalepa ERM 5712

VEST - Pöide-Jaani ERM A 291:284

VATT - Kärla ERM 291:384

KAAPKÜBAR - Valjala ERM 11214

SUKAD - Karja ERM 292_95ab

SÄÄREPAELAD - Karja ERM 290:1078

KINDAD - Karja ERM 19803

TUTTMÜTS - Karja ERM 16944

Komplekti valmistasid:

Särk, kaelarätik, kaapkübar, säärepaelad: Mareli Rannap, Saare vilt OÜ

Pükste, vesti ja vati kanga kodus: Marika Samlik, Möisamäe OÜ

Püksid, vesti ja vati õmbles kokku: Leela Ligi, FIE

Sukad kodus: Anu Hiet

Kindad ja tutimütsi kodus: Ly Põlluäär

Komplekti asukoht: Saaremaa Muuseum, Lossihoov 1, Kuressaare, Saaremaa

3. Jämaja khk meeste rahvarõivastekomplekti pass

Originaalesemed:

SÄRK - Jämaja ERM 291:392

KAELARÄTIK - Jämaja ERM A 509:4249

PÜKSID - Jämaja ERM 291:364

VEST - Jämaja ERM 12517

VATT - Jämaja ERM 509:2196

SUKAD - Jämaja ERM 509:3259ab

SÄÄREPAELAD - Jämaja ERM 290:1080

KINDAD - Jämaja ERM 291:365ab

TUTTMÜTS - Jämaja ERM 291:373

Komplekti valmistasid:

Särk: Kaili Maasikmäe

Vesti jaoks kodus raanukanga: Marika Samlik, Mõisamäe OÜ

Kaelarätik ja säärepaelad: Mareli Rannap, Saare vilt OÜ

Pükste, vesti ja vati valmistamine: Vilve Jürisson, OÜ Kodukäsitöö

Sukad kodus: Ly Põlluäär

Kindad ja tutimütsi kodus: Viivi Saar, Kamsi OÜ

Komplekti asukoht: Saaremaa Muuseum, Lossihoov 1, Kuressaare, Saaremaa

Lisa 7 Karja kihelkonna rahvarõivaid tutvustav väike-trükis

NAISE RAHVARÕIVAD

sukapaelad: ERM 290:1077

kirivöö: ERM 509:2082

sukad: ERM 509:3171

kingad: ERM 18873

särk: SU 4106:441

Veel XVIII sajandil käisid naised soojal ajal kodus ja põllul tööl särgiväel. Särk kuulus naise riietusse juba muinasajal ja seda ei peetud siis alusrõivaks. Särk oli lihtne, väikese püstkrae ja tikanditeta, vöökohast vöoga kinnitatud. Soojal ajal käidi ringi paljajalu. Jahedama ilmaga pandi jalga säärised. Kui ilmad veelgi külmemaks läksid pandi sääriste alla ka sokid. Hiljem hakati kuduma sukki. Kuna moes olid jämedate sääritega naised, siis sääristesse või sukkadesse topiti heinu. Sukad kooti tiheda koega, nii ei olnud need eriti venivad ja et need ikka jalas püsiksid seoti säärepaeltega kinni.

Jalanõudena kanti pätte. Need olid sarnased meile tuntud muhu pättidega. Pätimealsed oli lihtsad, mustast riidest ja kaunistusteta. Tallad õmmeldi mitmekordsest linasest kangast, kihte omavahel kokku õmmeldes. Seejärel kasteti tallad kordamööda nii tõrva kui liiva sisse. Selliselt töödelduna olid pätid hästi vastupidavad. Kingi hakati kandma juba XVIII sajandi alguses.

kirivöö: ERM 290:995

kingad: ERM 291:460

kuhiksõlg: ERM 509:486

XVII – XVIII sajandil kanti pika linase särgi peal musti vaipseelikuid, mis valmistati ühest sirgest kangastelgedel kootud riidetükist ning kinnitati selga kirivööga.

Juukseid kanti lahtiselt pidulike sündmuste puhul ja kirikus käies. Tööd tehes olid juuksed palmitsetud ühte patsi.

ERM 291:295

kiutkuub: ERM 291:293

abuvest:

särk: SM 358 T 178

kirivöö: ERM 290:943

XVIII sajandi keskpaigas hakati kandma musta värvi kokku õmmeldud seelikuid. Karjas kooti nende alläärde värvilised triibud - *viirad*. Kuna seelikuid hakati kutsuma kuubedeks, siis sellised seelikud olid *viiradega kuued*. Seelikutesse pressiti kuumade leibade abil hästi peenikesed voldid. Särk õmmeldi nüüd lühike ja koos kraega. Tikanditega kaunistati nii varrukad, varrukavärvlid, kui krae. See oli pidulik särk, mille all kanti pikka lihtsat varukateta alussärki. Vesti nimetati *abuks*. Vesti materjal oli, nagu seeliku omagi, telgedel kootud, muster oli sama nagu seeliku *viiradel*. Abuvest kinnitati tinast valatud malidega, need oli punase punupaelaga omavahel kokku seotud.

ratasüll: ERM332:6

ratasüll: ERM 16946

põll: ERM 291:305

kuhiksõlg: ERM 16789

mali: ERM 291:295

Abielus olev naine kandis alati peakatet ja põlle. Saaremaal kandsid põlle kirikus käies ka leeris käinud neiud.

Peakatete valik oli Saaremaal väga rikkalik. Kõiki mütse nimetati üllideks. Antud pildil on saare naise peakate ratasüll. Tavaliselt olid need punasest kalevist ja lambanahast õmmeldud, sinist ratasüllilt kanti leinaajal ja vanaduspõlves.

Puuvillane lillelise mustriga põll oli poekaup. Sellise põlle sai endale lubada naine, kellele mees oli sellise kanga merereisilt toonud, või oli ta selle saanud osta rändkaupmehelt. See oli pidulik põll ja uhkuse asi.

nariga kampsun: ERM 332:5

kampsun ERM Fk 447:16

Jahedate ilmadega pandi abuvesti peale kampsun. Antud perenaine on talvel kudunud hulga lambapruuni kangast ja sellest õmmelnud nii abu, kampsuni, kui järgmisel lehel oleva pikkkuue.

Kampsuni hõlmad on kaunistatud punase kalevi ribadega, kinnitamiseks on kasutatud tinast malisid ja punast punutud nõöri. Kampsuni seljal on uhke voldikimp.

kiutkuub: ERM 880:6

abuvest: ERM 16800

Edasi arenesid mustadest kiutkuubedest punased kiutkuued. Alläärde jäid alles viirad ja kuubedesse pressiti voldid.

põll: ERM 332:8

tanu: ERM 290:317

abuvest: ERM 291:295

Valge linase põlle kanga kudus perenaine endale ise telgedel, kaunistuseks tehti allaäärde põimpilu.

Pidulik valgel põhjal tanu kaunistati tiheda ristpistes geomeetriliste ornamentidega, kasutades Saaremaale omaseid tumedaid värvitoone.

pikkkuub: ERM 291:307

vardakott: ERM 447:379

kätised: ERM 290:718

kalaroolised kindad: ERM 16898

Jahedate ilmadega pandi selga pikkkuub. See oli tehtud lambapruunist *tüssist*, tihedaks vanutatud villasest kangast. Selja taga keskel ja külgedel oli kuuel mitu volti, mis andsid sellele avarust, et seelik alla ära mahuks. Pikkkuub oli eest lühem, kinnitudes tinanööpide või malidega ainult ülevalt rinna kohalt. Tänu laiale seelikule oli kuub altpoolt lahti, nii, et põlle tikandid näha oleksid.

Käes kanti kindaid. Need võisid olla tiheda mustriga tumedatoonilised kirikindad, või valged vikkalkindad. Kanti ka kätiseid.

Peale ratasüllide ja sariküllide kanti ka lihtsamaid ülle. Antud ülli äär on lambanahast, pealisriie aga mustast sametist.

Vardakott oli naisel alati kaasa koos pooliku kudumistöega.

piktriibuline kuub: ERM 509:2024

lahtkrae: ERM 10255

õlalapp: ERM 290:591

varrukavärvel: ERM 290:590

XIX sajandi teisel poolel hakati Saaremaal valmistama piktriibulisi seelikuid – *kirikuubesid*. Need kooti üsna tumedates toonides. Seetõttu võib Saaremaa seelikutest jääda kurvavõitu mulje, sest põhitoonid olid tumesinine, must ja tumeroheline. Kasutati ka punaseid toone, kuid kuna seelikute triibud oli väga kitsad, teinekord vaid ainult 2-4 lõnga, siis jäid domineerima siiski mustad ja sinised toonid. Seelikut kurrutades seati aga punast värvi triibud kurdudesse nii, et see toon jäi iga voldikese harjale. Kaugemalt vaadates paistis siis ainult punane silma, kuna altpoolt kumasid kõik seeliku värvid pehme ebamäärase virvendusena. Kollast värvi triipudesse ei kootud, see värv oli seelikutele võõras, küll, aga kaunistati musti leinaseelikuid kollast värvi laia riideribaga seeliku alumist äärt. Hiljem hakati särkidele tegema eraldi kraesid. Nii oli neid lihtsam eraldi pesta. Särk oli siis ühes tükis ulatudes põlvini ja selle alla pandi eraldi krae – lahtkrae. Krae oli sirge kahekordne riidetükk, mille otstesse tikiti geomeetiline lillemuster. Krae külge õmmeldi kaks riidetükki, üks jäi ette rinnale ja teine langes seljale. Need jäid särki alla peitu.

nolkmüts: ERM 17052

abuvest: ERM 17024

nolkmüts: ERM 509:4212

Saaremaa kanti üldiselt palju varrastel kootud mütsse. Mütsse kandsid nii neiud kui naised. Need olid aga rõhkem ilu, kui soojaandvad kehakatted. Müts võis olla väga väike ja seisis peas tänu juukseklambritele või oli paelaga kukla tagant pähe seotav. Mütsi tutt võis olla päris pikk ja kottide puudumise tõttu kanti selles hädavajaliku kaasas. Nii pandi mütsi sopesse näiteks münte. Osades kihelkondades jäi mütsisopp väga väikeseks ja arenes lõpuks sõrme suuruseks. Seda osa nimetati *nolgi*ks ja kogu mütsi nolkmütsiks või ketasmütsiks. Müts kooti tumesinisese lõngaga ja tikiti üle punasega. Nii on eemalt vaadates raske aru saada, millises tehnikas müts on valmistatud. Karjas oli selle nolgi otsa õmmeldud punaseks kalevist kolmnurkne lapp, mis kaunistati rohke kudrustetikandiga.

talveüll: ERM 447:320

kirikindad: ERM 509:2966

kirikindad: ERM 290:679

Pikkkuube kanti jahedamate ilmadega. Talvel pandi selga kasukas. Kuna kasukas oli õmmeldud valgest lambanahast, siis selle määrdumise vastu kanti selle peal linasest pikkkuube ja selle peal omakorda lambapruunist *tüssist* pikkkuube.

pikitriibuline kuub: ERM 16737

abuvest: ERM 16997

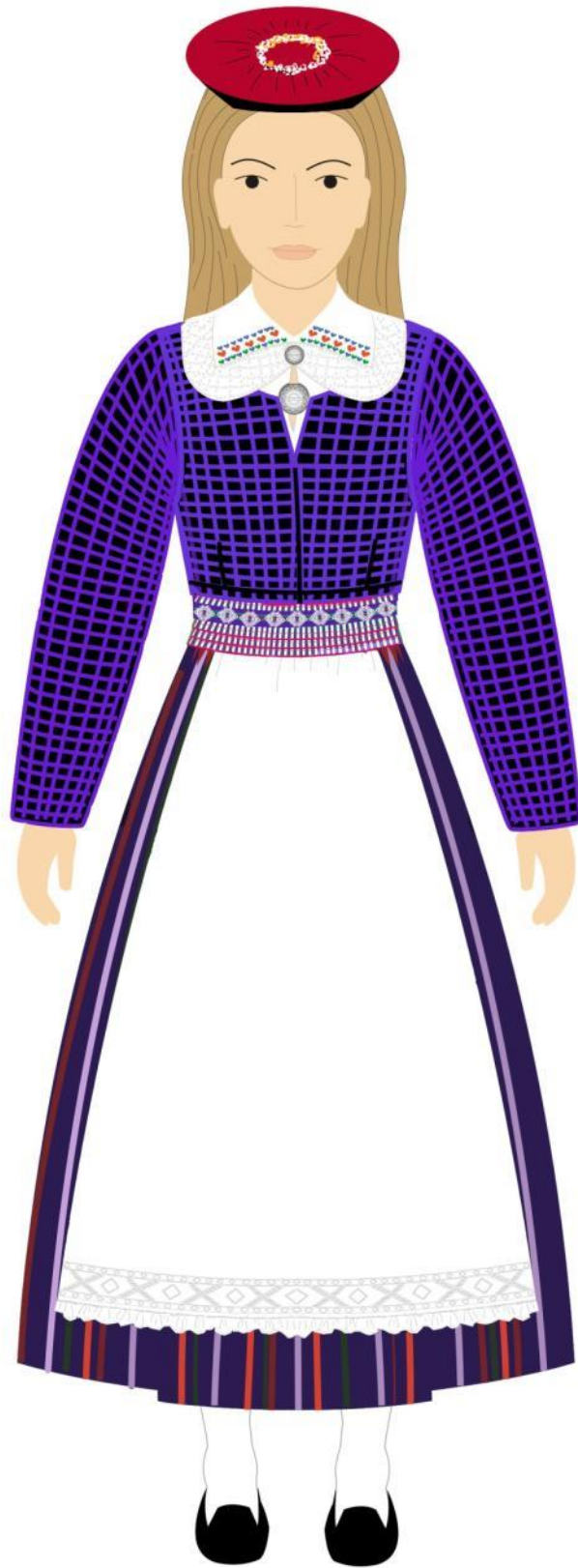
Kui pererahval oli võimalus uusi seelikuid kududa, siis ega vanu ära visatud. Kodus ja põllutöödel või loomi talitades kanti vanu seelikuid. Uute seelikutega mindi kirikusse. Korraga võidi kandi kolme seelikut, sest tüse keha, eriti puusadest oli suures lugupidamises. Kel puusi polnud kandis seelikut traksidega. Korraga võis naisel ees olla ka kolm põlle, sest see oli uhkuse asi, kui sul oli mitu põlle kodus olemas.

ERM Fk 187:14

Karjas valmistati esimene põll tüdrukule leeriajaks, hiljem ei tohtinud ta enam kirikusse minna ilma põlleta. Põll oli neiul ees ka abielludes.

nariga kampsun: ERM 17047

nariga kampsuni kangatükk: ERM 17047

Kõiki lühikesi jakke nimetati kampsuniteks. Kampsuni kanga kudus perenaine talvel oma lammaste villadest kedratud lõngadest. Algul olid need lambapruunid, kuid hiljem kui ilmusid riidevärvid, hakati lõngu värvima ja nii saadi valmistada ka näiteks sinist kampsunit. Sellist kampsunit nimetati *nariga* kampsun. Nari oli väike riideosa kampsuni allääres.

MEHE RAHVARÕIVAD

sukad: ERM 292:95A

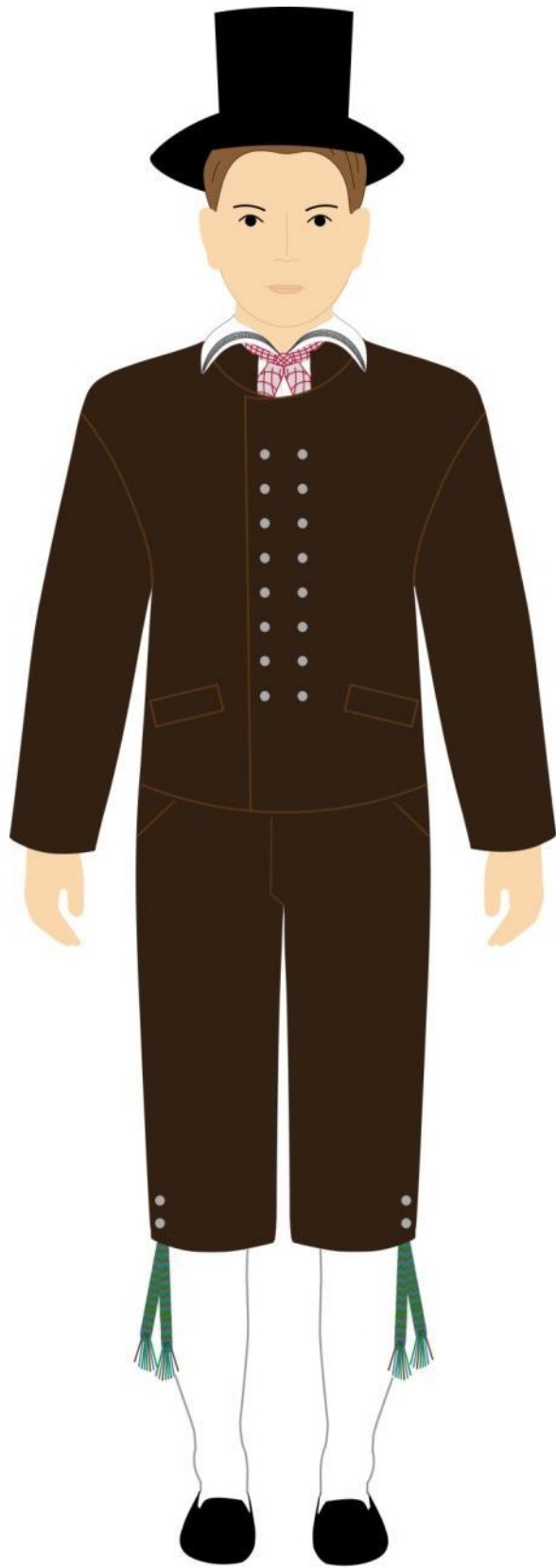

vitssõlg: SM 3944

särgikrae: ERM 17069

Mehed kandsid XIX sajandil linasest riidest särki, põlvini pükse ja vesti. Jalas olid neil valged sukad, sukapaelad ja mustad nahast kingad. Särgi krae oli tikitud tumedates toonides geomeetrilise mustriga, krae alla sõlmiti rätik, mis oli kas sinise- või punaseruuduline.

villane kampsun: ERM 291:384

villane kampsun: ERM 291:384

Mehe kampsun oli õmmeldud lambapruunist villasest kangast.

kootud müts: ERM 16944

sukapaelad: ERM 290:1078ab

võrkvöö: 16986

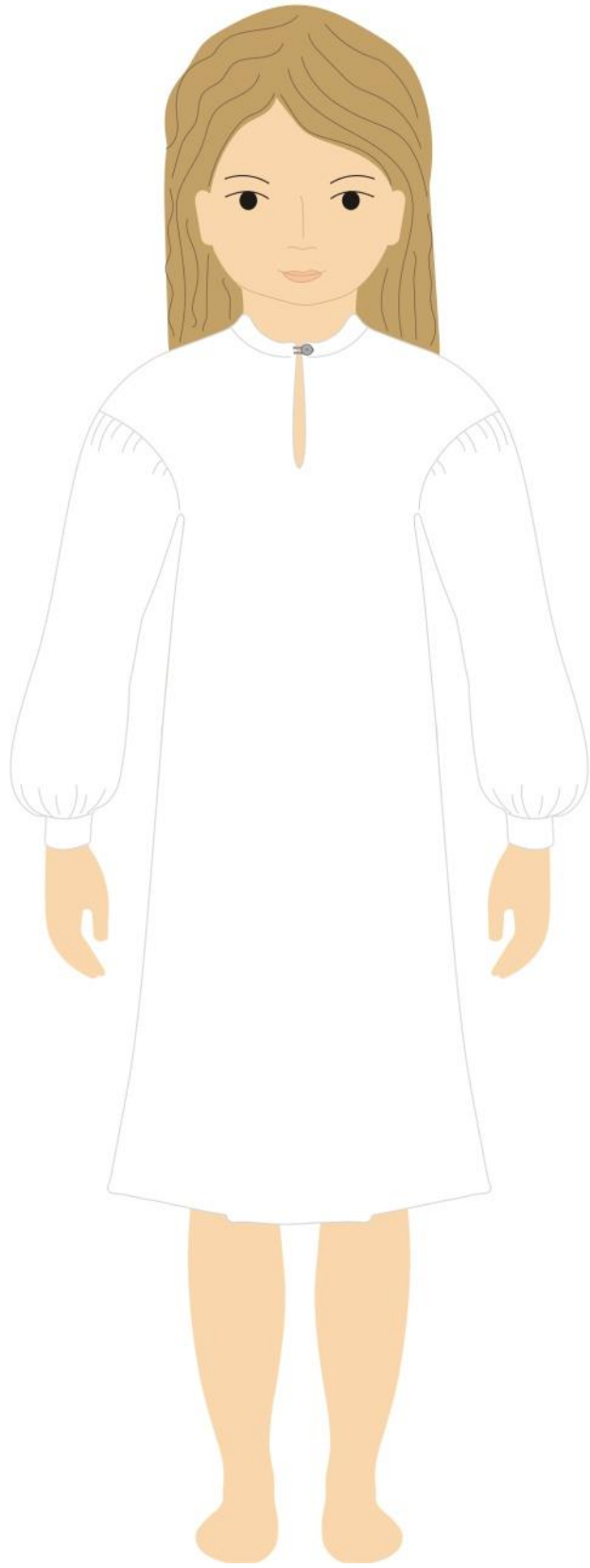

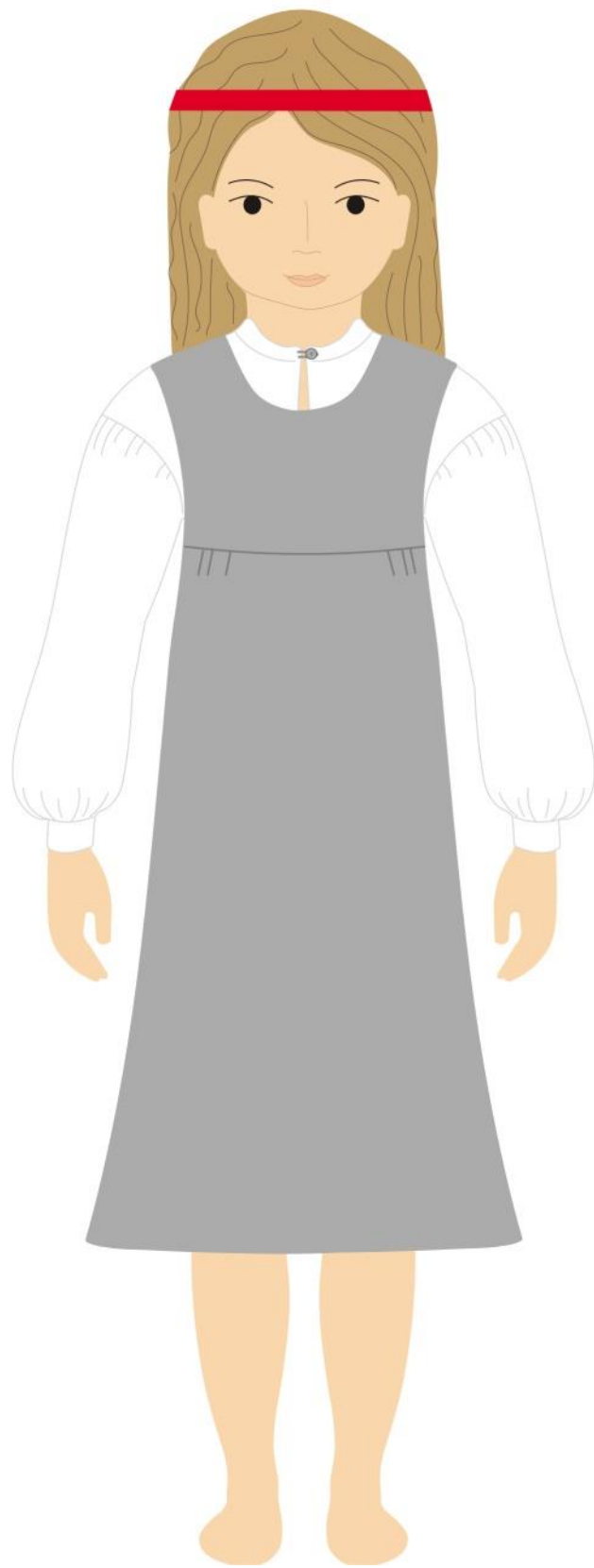
meeste kinnas: ERM 16803

Mehed kandsid ka kootud mütse. See ERMis olev müts on kootud linasest lõngast, muster on kootud tumesinise villase lõngaga.

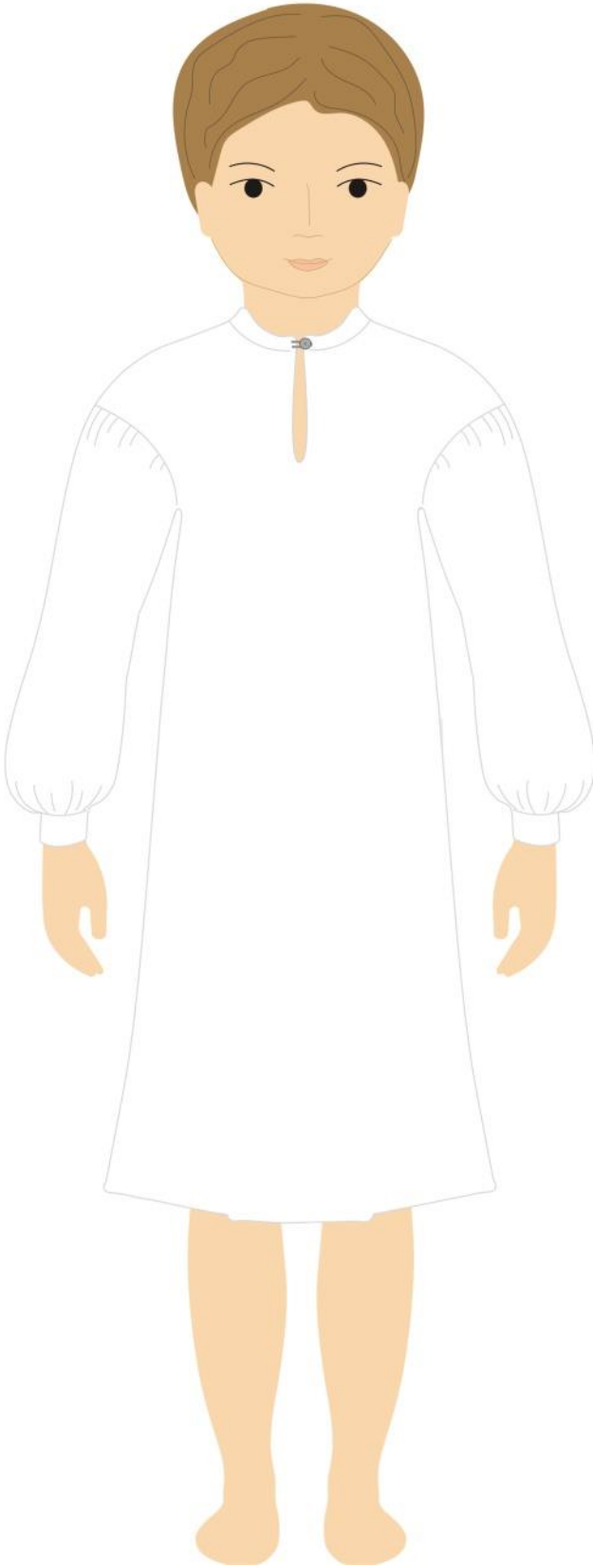
LASTE RAHVARÕIVAD

Lapsed käisid esimestel eluaastatel ainult särgiväel, mis oli väikese nõöbi või sõlega kinnitatud Tüdrukud said seelikud tihti alles siis, kui läksid leeri. Laste riided õmmeldi vanadest peetud riietest, kuna siis oli kangas juba nahasõbralikult pehmeks kantud. Tite ihu ei kannatanud karedat kodust linast või villast kangast. Kuna lastele pandi selga juba niigi aastaid kantud kangast riided, siis pole neid särke ega kleite ka tänapäevani säilinud.

Väikestele tüdrukutele õmmeldi lihtne villane kleidike, mida nad siis linase särgi peal kandsid. Seelik kooti telgedel villastest lõngadest. Teada on, et tüdrukutele tehti rahvariided isa kihelkonna järgi. Kui ema kandis elu lõpuni oma sünnijärgse kihelkonna riideid, siis lastele tehti teistsugused, isa kihelkonna mustrite ja tegumoega riided.

Püksid õmmeldi poistele samast kangast nagu emale kampsun või isale püksid ja vest. Poisid kandsid pikki linaseid särke, kuni nad oskasid püksinööpi kinni panna. Siis õmmeldi neile villasest kangast püksid. Lapsed jooksid ringi ikka paljajalu. Külmade ilmadega pandi jalga sukad ja mustad pätid.

Lisa 8 Fotokogu Karja kihelkonna rahvarõivaid kandvatest inimestest

ERM Fk 447:12. Evald Allas 1895. Karja vanapaar

ERM Fk 447:14 Evald Allas 1895. Karja pruutpar.

N° 15.

Karris.

ERM Fk 447:15. Evald Allas 1895. Karja pruut.

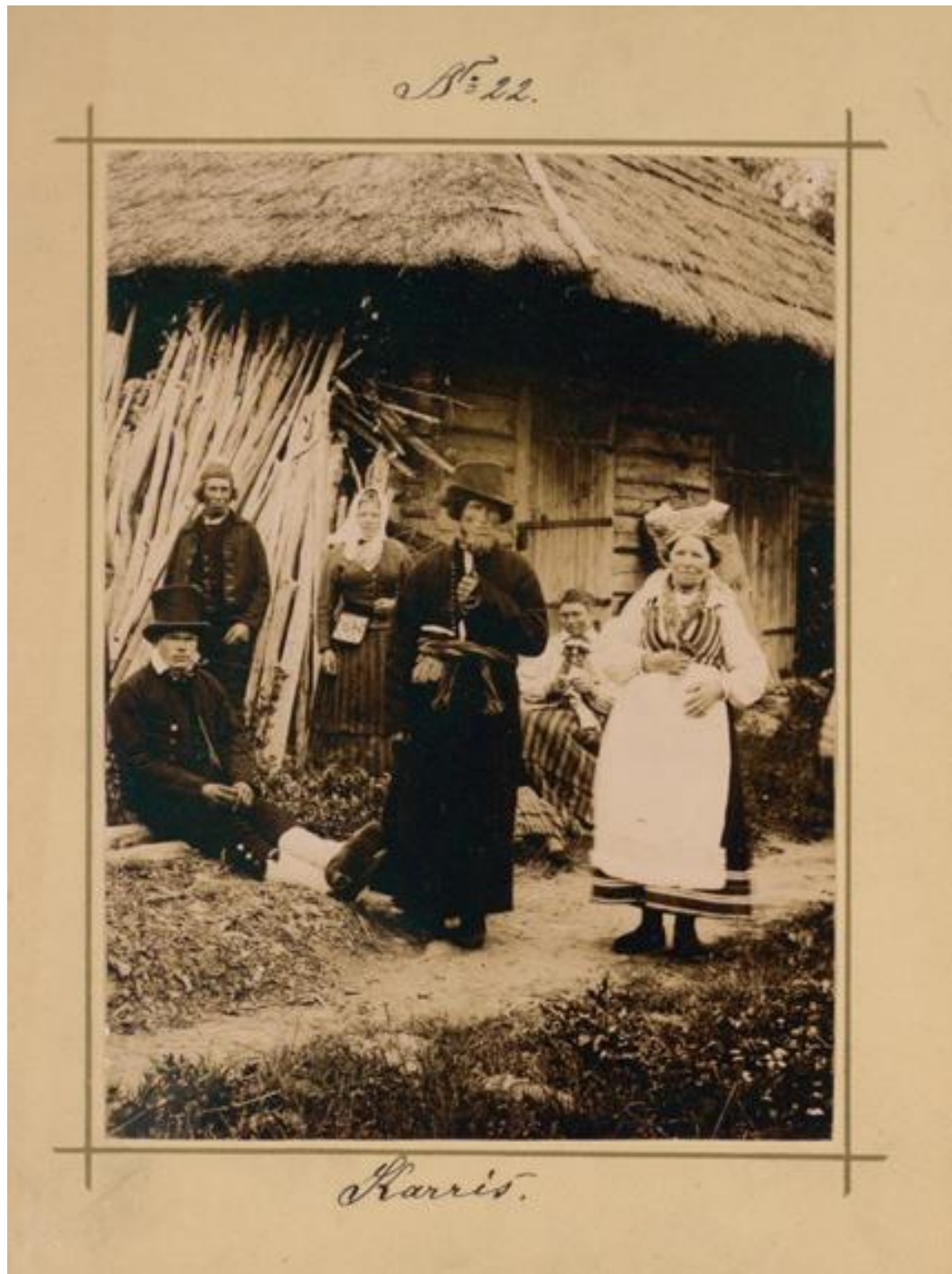
ERM Fk 447:17 Evald Allas 1895. Karja pruutpaar.

ERM Fk 447:16 Evald Allas 1895. Karja pruutpaar.

ERM Fk 447:18. Evald Allas 1895. Karja khk mehed

ERM Fk 447:22. Evald Allas 1895. Karja vanapaar.

ERM Fk 463:2. Karl Grepp 1926. Karja naine tutt (nipp) mütsiga, seljas kampsun.

ERM Fk 108:2. Aleksander Arro. 1906. Karja khk naisterahvas pühapäevariideis.

Lisa 9 Taotlus paikkondliku rahvarõivanõuandekoja asutamiseks

.....soovib avada rahvarõiva nõuandekoja.

Nõuandekoja nimetus:.....

Nõuandekoda asub aadressil:.....

Nõuandekoja kontaktandmed:.....

Nõustamise kord:.....

(millal? Nt eelnevalt kokkulepitud aegadel, e-maili teel jne)

Nõuandekoda kogub, valdab ja jagab informatsiooni järgmiste kihelkondade rahvarõivaste kohta:.....

Nõuandekoja ruumi/ruumide kirjeldus:.....

(muuseum, koolituskeskus, käsitöökeskus ja –salong)

Metoodiliste materjalide, näidiste ja ajalooliste esemete loetelu:.....

Nõustaja (-te)/koostööpartnerite loetelu ja kompetentsuse tase:.....

(asutaja enda pädevus ja kaasatavate koostööpartnerite loetelu ja pädevus koolituseks, nõustamiseks, rõivaste valmistamiseks ja säilitamiseks)

Kas on olemas tingimused nõuandekotta ERMi kogudesse kuuluvate näidiskomplektide deponeerimiseks? Jah/ei

vajadusel täpsem kirjeldus:.....

(nõuandekoda asub muuseumis, on eraldi lukustatav ruum jms)

Lubame nõuandekoja andmeid avaldada veebilehel „Eesti rahvarõivas“ ja jagada avalikkusele.

Asutaja andmed:

Nimetus:

Esindaja:

Allkiri:

Kuupäev:

Lisa 10 Teenuste hinnakiri Saaremaa rahvarõivanõuandekoja jaoks

teenus	ühik	hind
Rahvarõivakomplekti koostamine kliendile	1 kompl	10,00 - 25,00
Vahendatud rahvarõivakomplekti koostamine ja allhankena tellimine meistrilt	1 kompl	10% tellimuse hinnast
Ekspertiis rahvarõivakomplektile	1 kompl	kuni 50,00
Rahvarõivakomplekti valmistamine nõuandekojas (ilma üleriideteta)	1 kompl	1200,00-1400,00
Rahvarõivakomplekti valmistamine nõuandekojas (koos üleriidetega)	1 kompl	1400,00-1600,00
Nõuandepäeva külastus	1 kord	5,00
Rahvarõivakomplekti üksikeseme lõike kliendi mõõtudele sobivaks konstrueerimine	1 tund 6 tundi (koos proovidega)	16,00 90,00
Rahvarõivakomplekti laenutamine	1 ööpäev	80,00
Rahvarõivakomplekti üksikeseme laenutamine	1 ööpäev	5,00-25,00
Õpetuste väljaprint	1 lk	1,00
Tööjuhised	1 lk	10,00-30,00

SUMMARY

Master's thesis

ACTIVITY PRINCIPLES OF THE REGIONAL ADVISORY BOARD OF NATIONAL COSTUMES. BASED ON THE EXAMPLE OF SAAREMAA

The aim of the Master's thesis is to establish the activity principles for a regional advisory board of national costumes. The research questions are as follows: giving advice in issues related to local national costumes in Estonia from the beginning of the 20th century up to the present day; how do the advisory boards of national costumes work in our neighbouring countries and what should we learn from their experience; what is the current situation in counselling in issues related to national costumes in Estonia and which kind of expectations do the customers using national costumes have to the regional advisory boards. Analysing material collected during field trips the author tries to word the activity model of an advisory board.

The Master's thesis is a qualitative research, which research methods include a descriptive observation, dialogue-format interviews with the members of focus groups and a questionnaire with open and multiple-choice questions. The dialogue-format interview is used due to the fact that the author has to establish common understanding with the members of the focus groups within free conversation and finally reach a solution. According to the grounded theory implemented at the beginning of the interview general questions about the research topic are asked and the interviewer has to open up to new aspects. The members of the focus groups were chosen pursuant to the pre-prepared sample. In case of this kind of sample the author of the research can rely on the experience and knowledge concerning one definite group. There are three focus groups involved: museum research fellows and

advisors, advisors of issues concerning national costumes and the organisers of the production and the craftsmen who make national costumes.

In order to collect opinions and expectations of people, who wear national costumes and the future clients of the advisory boards, a questionnaire with open answers and multiple-choice questions was prepared by the author. In order to communicate with this focus group the group “National costumes and folk costumes” was chosen in the communication network *Facebook*. As the author did not know these people and the questionnaires were anonymous, the members of this group were chosen at random. As the questionnaire was voluntary and anonymous, it ensured all the members of the group an equal opportunity to participate in it, which makes the sample randomised. Altogether 166 people took part in the questionnaire.

The descriptive observations and dialogue-format interviews were carried out by the author also with the advisory boards of national costumes in the neighbouring countries such as follows: in Jyväskylä (Republic of Finland), in Riga (Republic of Latvia) and in Vilnius (Republic of Lithuania). The aim of the visits was to find out how the centres in these countries have managed to operate for years already. The author was interested in the target group of the centre, the working principles and the sources of funding. Indirect observation via the Internet was carried out pursuant to the web pages presenting national costumes in Norway and Sweden.

As it appeared in the historical overview, advice concerning national costumes has been given in Estonia already since the beginning of the 20th century. The aim of the advisory bureau giving advice in relation with issues of national costumes was founded as a part of the Estonian National Museum in 1938 and it ended its activities due to the occupation of Estonia in 1940. The aim of the advisory bureau that ended its activity due to the occupation of Estonia was to promote national costumes. The activity continued also during the Soviet time, when the bureau of the general song festival and the party used national costumes on propagandistic purposes. Making national costumes continued within campaigns, authenticity was of less importance. Ethnologists were convinced that the development of national costumes ended in the 19th century and it was better not to change them. In the 1950s cultural circles started to spread the opinion that instead of copying museum artefacts applied

artists could start introducing new developments in national costumes. The activity of such unions as “UKU” and “ARS” in 1960s-1980s enabled industrial production of national costumes and made them look alike. The awareness of national costumes disappeared and people wanted to have clothes they had seen other people wearing.

In 1987 the Development Centre of National Culture started a workshop for making national costumes. This was the first among the many courses, which continue up today, and during which anyone can make a national costume according to the guidelines given by real masters of national costume making. The end of 1980s and the beginning of 1990s brings along an increased interest towards national costumes. The Union of Estonian Folk Art and Handicraft (ERKL), re-founded in 1992 opened a sub-union of national costumes in 2003, which during the next five years started to establish an advisory board of national costumes, and arrange courses and camps. For the better organisation of the sub-union of national costumes, a non-profit organisation *Rahvarõivas* was founded in 2008. In 2012 together with the Centre of Folk Culture, ERKL, Estonian National Folklore Board and the Ministry of Culture the program “Estonian national costume“ was commenced and in 2016 the second period was confirmed, including among other things the establishment of regional networks of advisory boards of national costumes. This research paper is searching for the answer – which kind of establishment is an advisory board.

The interviews and observations in the advisory boards of national costumes in neighbouring countries show that they stress the historical background of the national costumes; sets are combined pursuant to regional adherence, the period of wearing and historical customs of wearing. During the 20th century thorough surveys were made to find out how and with what items national costumes were worn. Data collected during field trips was written down, paintings and drawings were collected, people who still remembered something were questioned. Making national costumes was popular in all neighbouring countries; however, several differences could be observed. In Finland typical sets of national costumes are put together, making and wearing them has to be in accordance with the established rules. In Norway there are five different categories of national costumes, one can wear all costumes - either historical or fancy outfits. The same tendency is observed in Sweden, where original costumes have survived only in a few counties and the rest are the new national costumes

created in the 20th century. People in Latvia and Lithuania try to make authentic national costumes and efforts are made to preserve their peculiarities.

The experience of the advisory boards of the neighbouring countries may be used as role models because they are successful while being supported by both – the national funding or while belonging to a private company. The making of national costumes and the sale of materials enables to operate the centre. Long-term surveys are required for the making of authentic sets of national costumes and for wearing them properly. The national costume policy in Finland to prepare guidelines for typical sets and sell them together with the required materials is one way to avoid self-initiative in making national costumes already from the very beginning.

In Estonia there are two major centres which provide advice and knowledge in issues related to the national costumes: the Training and Information Centre of Folk Culture at the Estonian National Museum and the training centre of the Advisory Boards founded by the non-profit organisation *Rahvarõivas* located in Tallinn. Besides these two centres, advice is provided also in museums, in handicraft centres in counties, handicraft shops and by masters of handicraft. Within the framework of the Master's thesis the author conducted 5 interviews with national costume specialists working in different museums, two entrepreneurs and two masters of national costume making. Based on the interviews the author has made conclusions as follows: if no specialist or competence is available in the museum, counselling in issues concerning national costumes may be carried out in cooperation with experts outside the museum, with handicraft masters working in handicraft shops and studios, who have mastered the peculiarities of the local national costumes and are able to give advice to people interested; the advantage of the masters, who make national costumes, is besides the ability to make them also the ability to give advice and carry out corresponding trainings; there is knowledge and methodological materials available for counselling; the local advisory board of national costumes is an institution giving advice located in a certain region.

The necessity for a local advisory board is created by people interested forming four target groups: people keen on folk art requesting information about the national costumes of the

location; people who want assistance in making national costumes by themselves; people who order national costumes and handicraft masters who need counselling and more detailed information about the local national costumes.

The activities of the local advisory board maybe divided into main and auxiliary activities. The main activity comprises: collecting and systematising information about national costumes; studying and documenting information about national costumes; general presentation of national costumes and distribution of information about national costumes. Giving advice is the most important activity in the advisory board including consultations, creation of corresponding sets of national costumes and carrying out expert assessment of national costumes. These main activities are of utmost importance in the work of the advisory board and without them we cannot even talk about an advisory board as such. The auxiliary activity of advisory boards includes: the organisation of training sessions and preparation of the required materials; making national costumes or mediation of the work and sales activities. An advisory board is not supposed to do auxiliary work if it has no resources required for that.

The work included in main and auxiliary activities are supported by methodological materials prepared in the advisory board of national costumes. They are prepared based on the local national costumes and they include as follows: sample sets on national costumes and single items, printed matter, instructions for making items and samples of required materials. Advisors are helped by databases containing information about national costumes and descriptions of single items in the set of local national costumes, which have preserved in different museums and private collections. Concurrently advisors find help in photos, drawings and paintings, which depict people wearing local national costumes. One has to keep in mind that that entire information has to be documented. It has to be done during both activities – the research and counselling. The passport of the set of the national costume put together is very important and has to be archived for further processing. Lists of references or information about the people making national costumes with their contact data help people wearing or ordering national costumes.

The advisory board of national costumes in Saaremaa starts working together with the Foundation Saaremaa Museum and the non-profit organisation of Saaremaa Handicraft Society *Kadakmari*. The board will be located in the storage facility of the museum and initially it is planned to start with the organisation of information days once a month. The research fellow Maret Soorsk and the specialist of national cultural heritage Mari Lepik will start giving advice to people keen on the subject according to the national costumes available in the textile collection of the museum and the prepared methodological materials. One can become familiar with the presentations, video films and work instructions for making national costumes, and wearing them in the advisory board and organise trainings. The future goal is to carry out cooperation with a private entrepreneur making national costumes for opening a studio for making national costumes and to found a shop selling corresponding materials.

In conclusion it has to be said that the established goal is achieved and as the result of the Master's thesis a collection of activity principles for local advisory board of national costumes was formed together with the description of the required methodological materials. As the author is the leading person in the foundation of the advisory board of Saaremaa national costumes, the established concept will be actually implemented there. The set of activity principles gives food for thought also to the advisors acting currently and they can find new ideas for further and expanding activity. Experts of national costumes are encouraged by this survey and a framework for starting local advisory boards.

LIHTLITSENTS

Mina Mareli Rannap 02.11.1966

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Paikkondliku rahvarõivanõuandekoja tegevuspõhimõtted. Saaremaa nõuandekoja näide“, mille juhendaja on Ave Matsin.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 29.05.2018